

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

Harald Jørgensen

JONAS COLLIN

1776-1861

*Indflydelsesrig kongelig embedsmand og
interesseret samfundsborger*

Jonas Collin huskes først og fremmest som H. C. Andersens velgører gennem livet. H. C. Andersen var ikke den eneste. Der var mange andre. Formålet med denne bog er imidlertid at gøre et forsøg på at aftegne Collins almindelige betydning.

Han levede under enevældens sidste periode og var både en indflydelsesrig og fremskridtsvenlig embedsmand og samtidig en yderst interesseret samfundsborger. Fra 1816-48 virkede han inden for statens finansstyre, arbejdede målbevidst for på eet sted at få samlet en oversigt over statens indtægter, således at man kunne udarbejde troværdige budgetter, som kunne overholdes. Behøvede man en tillægsbevilling, måtte den kun anvendes, når den var godkendt af konge og centralstyrelse. Der blev skredet ind, når dette påbud ikke blev overholdt. Det var også Collin, der fik gennemført, at samtlige kassebetjente skulle være underkastet regelmæssige og uanmeldte kasseeftersyn.

Ved siden af gerningen inden for den centrale finansforvaltning var Collin i henved 50 år præsident for Landhusholdningsselskabet og bidrog væsentligt til landbrugets fremme. I to perioder var han meddirektør af Det Kgl. Teater, og det skyldtes i høj grad ham, at man i 1848 kunne åbne Thorvaldsens Museum. På adskillige andre områder inden for samfundslivet tog han initiativ til nyskabelser.

Collin havde lange arbejdsdage, men kunne overkomme det utrolige. Sagerne fik ikke lov til at samle støv på hans bord.

JONAS COLLIN

1776-1861

*Indflydelsesrig kongelig embedsmand og
interesseret samfundsborger*

Af

Harald Jørgensen

Poul Kristensens Forlag

2001

Bogen er udgivet med velvillig støtte fra
Velux-Fonden af 1981
Landsdommer V. Gieses legat
Konsul George Jorck og Hustru Emma Jorcks Fond

*På omslaget er gengivet: Jonas Collin efter maleri af J. V. Gertner.
H. C. Andersens hus i Odense.*

Indhold

Forord	7
Slægterne Collin og Bolten	9
Barndom og ungdom	13
I Finanskollegiets tjeneste 1801-16	17
Giftermål	30
I Finansdeputationens tjeneste 1816-39	38
Virksomhed udenfor den centrale finansforvaltning 1816-39	66
Det kgl. danske Landhusholdningsselskab	66
Teatret på Kongens Nytorv	80
Thorvaldsens Museum	93
Diverse borgerlige hverv	102
Det Collinske hus ved tronskiftet og årene derefter	108
Første deputeret i Finansdeputationen	113
Virksomhed udenfor den centrale finansforvaltning 1840-55	134
Det kgl. danske Landhusholdningsselskab	134
Teatret på Kongens Nytorv	137
Thorvaldsens Museum	142
1848 – det sidste år som embedsmand	146
Årene som pensionist 1850-61	151
Anvendte forkortelser	161
Billedfortegnelse	162
Noter og henvisninger	164
Noter	166
Personregister	176

Forord

På Bogmessen i Forum i oktober 1999 blev min sidst udgivne bog: En enevoldskonges hofholdning 1807-39 præsenteret, og jeg havde den fornøjelse at blive interviewet på Poul Kristensens stand på messen.

På det tidspunkt var jeg allerede inde i overvejelser om, hvilket emne, jeg herefter skulle kaste mig over. Jeg havde ikke særlig lyst til at fortsætte mine hofstudier ind i Christian VIII.s tid. Det forekom mig, at jeg havde vandret tilstrækkeligt på de bonede gulve. Min interesse samlede sig imidlertid om at give en skildring af en af Frederik VI.s mest fremtrædende administrative hjælpere, og valget kom til at stå mellem Jonas Collin og A. S. Ørsted.

Ved flere lejligheder og i flere sammenhænge havde jeg tidligere beskæftiget mig med de pågældende personer. Så tidligt som i 1930 blev jeg opmærksom på Jonas Collin. Universitetet havde udskrevet en prisopgave inden for faget historie med titlen: J. S. Møstings virksomhed og betydning som statsmand efter 1813. Selv om opgavens hovedperson naturligvis måtte være finansminister Møsting, kom undersøgelsen også ind på hans nære medarbejder Collin. I 1932 tildeltes jeg Universitetets gulmedalje for min besvarelse af opgaven.

I forlængelse af prisopgaven fik jeg i Historisk Tidsskrift offentliggjort en redegørelse for tilblivelsen af Finansdeputationen i 1816, en reform af den centrale finansforvaltning, som Collin i høj grad havde sat sit præg på, og inden for hvilken han i mange år skulle gøre en meget aktiv indsats.

Ved flere lejligheder har jeg senere strejft personen Collin under mit lange forskerliv, og det fandtes derfor naturligt, at jeg betroedes at skrive om ham til Biografisk Leksikon, en artikel som også blev optaget i værkets 3. udgave.

Valget mellem Collin og Ørsted var ikke ganske let. Povl Bagge har engang udtalt, at personen A. S. Ørsted er at betragte som et litterært arvestykke i min familie. Det er jo rigtigt, at såvel min bedstefader A. D. Jørgensen som min fader Troels G. Jørgensen har skrevet om Ørsted. For mit vedkommende blev det først og fremmest hans stilling til det i datiden så omdiskuterede trykkefrihedsspørgsmål, som kom til at optage mig. Jeg skal ikke nægte, at jeg ved flere lejligheder har været inde på eventuelt at belyse Ørstedes virksomhed som kancelliembedsmand. Når valget i 1999 imidlertid faldt på Collin, hænger det nok sammen med, at mine studier over »Foreningen af 1837 til forsømte børns frelse« som udkom i 1997, havde vist, at Collin også havde udprægede sociale interesser. Det blev altså på ny Frederik VI.s regeringstid, jeg dykkede ned i, og jeg koncentrerede mig om en af denne tidsalders mest alsidige og aktive embedsmænd og samfundsborgere.

Ved afslutningen af nærværende arbejde er det mig en kær pligt at takke såvel personalet på Rigsarkivets læsesal som i det sjællandske landsarkiv for yderst værdifuld støtte til fremtagelsen af relevant arkivmateriale. Også mange nyttige vink har jeg modtaget undervejs.

Særlig takkes bibliotekar ved det sjællandske landsarkiv Marianne Olesen, der har ydet værdifuld hjælp ved fremdragning af trykt litteratur og ved gennemførelse af forskellige undersøgelser. Hun har desuden renskrevet mit endelige manuskript.

Frederiksberg, februar 2001

Harald Jørgensen

Slægterne Collin og Bolten

6. januar 1776 fik ægteparret Niels Collin og Ingeborg f. Bolten en søn, som ved dåben i Helligaandskirken fik navnet Jonas.

Collins slægt på fædrene side kan i hvert fald føres tilbage til Niels Baltzersen, sognepræst til Åstrup og Starup i Ribe stift øst for Varde.¹ Han levede ca. 1623-59 og efterlod sig bl.a. 4 sønner. Den ældste blev rådmand og borgmester i grænsebyen Kolding og døde 1689. En anden blev 1678 vejer og måler sammesteds. Han har været en ret fremtrædende mand i byen. Han figurerer som fadder for flere fornemme borgeres børn, og det berettes, at der blev ringet med ikke mindre end 3 kirkeklokker ved hans begravelse. Denne mand var Jonas Collins tipoldefader.

Han efterlod sig en søn ved navn Baltzer Jensen, om hvem der ikke vides meget. Han var muligvis handelsmand og ligeledes borger i Kolding. I 1704 blev han gift i Janderup kirke vest for Varde med Anne Kirstine Jonasdatter fra Hyllerslev storgård i Jannerup. Han benævnes i kirkebogen som B. Jensen af Colding. Når efterslægten senere anvendte navnet Collin, er det formodentlig en omskrivning af bynavnet Kolding. Med ægtefællen kom endvidere navnet Jonas ind i familien.

Dette ægtepar var forældre til Jonas Collins farfader Jonas Baltzersen Collin (1705-70), der bosatte sig i København, hvor han drev forskellige forretninger. Desuden grundlagde han i 1752 en pibefabrik, og på Frederiksberg drev han en klædefabrik. Endelig var han leder af en række lotterier og fik i 1753 tilladelse til at kalde sig kgl. lotteriinspektør. I 1758 opnåede han desuden bestalling af kancelliråd.

Han har nok været et ganske foretagsomt menneske.

Han var gift med Maren Nielsdatter Schade, og deres søn Niels Collin (1736-97) var Jonas Collins fader.

Om ham har sønnen i sine efterladte erindringer berettet, at faderen ofte havde beklaget, at han aldrig havde fået nogen egentlig uddannelse.² Hans fader havde tidligt bestemt ham for handelen, og han var blevet sat i vintapperlære hos en slægtning. Han gjorde her svendestykke. Senere kom han på faderens kontor og overtog ved hans død stillingen som lotteriinspektør. 15. januar 1775 havde han i Helligaandskirken ægtet Ingeborg Bolten, som han faktisk var vokset op med.

Ingeborg Bolten var født 10. december 1735 som datter af bogholder på Ladegården Herman Bolten og Sara Morville. Hun kom i sit 9. år i huset hos lotteriinspektør Collin og kom altså til at vokse op sammen med sin kommende mand. Hun var et år ældre end han og skal have været en viljestærk kvinde. Hun havde en ugift søster ved navn Martha, der i mange år virkede som husbestyrerinde hos grev Otto Thott. Da han døde i 1785, flyttede hun ind hos sin søster og svoger og levede i deres hjem indtil sin død i året 1800.

Ingeborg Bolten medbragte i sit ægteskab med Niels Collin den såkaldte »Collinske familiebibel«, som hun i sin tid havde fået foræret af sin fader.³ Det var et eksemplar af Chr. IV.s bibel fra 1633, hvori en række præster havde indskrevet forskellige familieoplysninger. Bibelen indeholder kun få oplysninger om familien Collin. Ingeborg Bolten lod bibelen ombinde i hellæder med spænder og forsynede den med en smuk rokokoramme. Hendes forbogstaver pryder forsiden.

Niels Collin har i denne bibel fortalt om sit ægteskab med Ingeborg Bolten⁴. Han oplyser bl.a., at de 10. marts 1773 fik en dødfødt datter. 3 år senere – 6. januar 1776 – fødtes en søn, der i dåben fik navnet Jonas. Det blev deres eneste barn. Moderen var på det tidspunkt fyldt 40 år. Blandt fadderne ved dåben, der fandt sted i Helligaandskirken, opførtes bl.a. den ovenfor omtalte Martha Bolten⁵.

Edvard Collin har i en note til sin faders erindringer skildret sin farmoder som en kvinde, der ønskede at herske over sit hus,

Den Collinske gård i Norgeskade (nu Bredgade). Ejendommen vendte ligeledes ud mod Store Strandstræde. Til højre i billedet ses indgangen gennem muren ud mod gaden og bag denne det af H. C. Andersen besungne lindetræ. Der henvises iøvrigt til billedet s. 33.

også efter at hun var blevet enke. Hun residerede fortsat i stueetagen i den såkaldte Collinske gård i Norgeskade, medens Jonas Collin og familie boede i etagen ovenover. Hun blev aldrig, beretter han, »nogen øm eller opmærksom svigermoder«. ⁶

22. juni 1744 havde Collins farfader erhvervet ejendommen i Norgeskade, hvis matrikelbetegnelse er Skt. Annæ Øster kvarter nr. 159.⁷ Ejendommen stødte både ud mod Norgeskade og Store Strandstræde og havde som direkte nabo det Kannevorske hus. Bebyggelsen stammer sandsynligvis fra begyndelsen af 1600-tallet, og efter sagnet skal en spansk ambassadør engang have ejet den. Hans våbenskjold hænger i den nuværende bygnings gårdfacade i en sørgelig makuleret tilstand. I begyndelsen af 1700-tallet kom ejendommen på borgerlige hænder, og 1739 byggedes en

treetages hovedbygning på grunden, opført i bindingsværk, men stadig med tilgang både fra Norgesgade og Store Strandstræde. Hovedbygningen var udstyret med en svalegang, og senere kom også forskellige sidebygninger, stalde og andre udenomsbygninger til. Det var denne ejendom, Collins farfader erhvervede, og den ældst bevarede brandtaksation stammer fra 24. september 1776. Den var rekvireret af »Maren salig Collins«. I detaljer redegøres for ejendommens indretning. I 1797 overtog Niels Collins enke ejendommen, og fra hendes tid er der bevaret flere brandtaksationer. Da hun døde i 1817, arvede Jonas Collin huset. Som gift mand havde Collin fortsat haft bolig i ejendommen, og alle hans 5 børn er født her. Ejendommen var med årene blevet ganske forfalden, og det fortælles, at engang Thorvaldsen var til middag hos Collins, dryppede det fra loftet ned i suppen! I 1838 besluttede Collin at fraflytte den gamle maleriske, men forfaldne ejendom og flytte til Amaliegade 9, men først 28. juni 1854 solgte han ejendommen i Norgesgade til konditor Chr. Fred. Grandjean, som fik revet det gamle hus ned og opført en mere moderne ejendom på den gamles sted.

Det var i huset i Norgesgade, at H. C. Andersen mødte Jonas Collin i sin ungdom, og hvor han senere kom så godt som dagligt. Han har i sine erindringer skildret den gamle bindingsværksbygning. Den lå skævt og kantet, skriver han. Ud mod Norgesgade bredte et gammelt lindetræ sine grene op mod den spidse gavl. Den kærlige linie »Det gamle træ, oh lad det stå«, gælder den dette træ? Andersen slutter: Dette hus skulle blive mig et forældreligt hjem. Da det nye hus blev til, skrev Andersen til festen linierne:

Du nye gård, gid lykke må
bo her som i den gamle.

Andersens erindring om det gamle hjem i Norgesgade var stadig levende i hans erindring.

Barndom og ungdom

I sit erindringsværk har Collin skildret sit barndomshjem som et beskedent hjem. De økonomiske kår var jævne, og der var ingen mulighed for større selskabelighed.¹ Man omgikkes først og fremmest den nærmeste familie f.eks. den i det foregående omtalte Martha Bolten.

Han beretter endvidere, at han sammen med forældrene hver søndag besøgte Helligaandskirken og om sommeren Frederiksberg kirke. Familien tilbragte en del af sommeren herude, hvor familien fra gammel tid drev en klædefabrik. Han var meget interesseret i selve fabrikationen, hvilket fik en vis betydning for ham i hans fremtidige karriere. To år efter faderens død solgte enken fabrikken, og med de sædvanlige ophold på Frederiksberg var det formodentlig hermed slut. I september (Mikkelsdag) 1789 konfirmeredes Collin i Helligaandskirken.²

Hans forældre ønskede ikke at sende ham i en offentlig skole, og de sørgede selv for, at han fik fornøden undervisning i de elementære skolefag. Senere engagerede de privatlærere for, at drengen kunne få en mere videregående undervisning. De to første lærere var begge født i Bergen, og der er grund til at nævne den sidste, nemlig Christoffer F. Omsen, som var en dygtig lærer. Han endte sin karriere som norsk højesteretsdommer. Med ham oprettede Collin også som voksen en omfattende brevveksling.³ En anden af drengens lærere var den senere sognepræst M. G. Birckner, også kendt som en dygtig matematiker.⁴ Han påtog sig især at lære sin elev engelsk. Da han fik præstekald på Før, fremskaffede moderen en ny privatlærer, en ung student, der endte sin karriere som nationalbankdirektør. Hans navn var Jacob Thomsen.⁵ Han fik bragt Collin så vidt i kundskaber, at han i april 1792 kunne privatudimittere ham til Universitetet. Efter at have aflagt den så-

kaldte andeneksamen, kastede han sig over det juridiske studium, og han tog i juni 1795 den latinsk-juridiske eksamen med bedste karakter. Han var da 19 år gammel. På dette tidlige tidspunkt forestillede Collin sig en fremtid som advokat, men moderen overtalte ham til indtil videre at gå faderen til hånde på lotterikontoret. Det morede ham ikke særligt, men gav ham en ikke ringe fritid, som kunne udnyttes til yderligere studier. Det var moderens opfattelse, at han burde overtage faderens arbejde, hvilket ville sikre hans økonomiske fremtid. Så undgik hun jo også at skulle give slip på ham.

I første omgang bøjede han sig for hendes ønske og bistod faderen, indtil han døde ved udgangen af året 1797. Dødsfaldet bragte Collin ud af lotteribanen, og han kunne herefter selv bestemme sin fremtid.

Han havde allerede da på forskellig måde benyttet tiden til at videreudanne sig. Han havde lært sig italiensk, og han havde fulgt forskellige øvelser og forelæsninger på Universitetet, som havde givet ham en bred viden inden for forskellige fag og bragt ham i kontakt med adskillige kulturpersoner. Han havde således studeret astronomi under professor Th. Bugge, filologi under professor Abraham Kall og teoretisk botanik og forstbotanik under Erik Viborg. Laurits Nørregaard skal have udtalt om ham, at den flid, han havde anvendt på andre videnskaber end lovkyndigheden, havde skaffet ham en almindelig anerkendelse ved Universitetet.

Han blev ligeledes medlem af mange af tidens forskellige selskaber, hvor han traf adskillige personer, som fik stor betydning for hans videre personlige udvikling. I det »praktisk-juridiske Selskab« traf han således teaterkritikeren og juristen Peter Rosenstand-Goiske, som han kom til at stå særlig nær. I »Drejers Klub« (Klubben af 1775), som i sin tid havde samlet flere digtere, forfattere og embedsmænd, men som ganske vist ikke længere stod på det samme høje niveau, traf han andre personligheder, som fik betydning for hans fremtidige gerning. Af disse må i første række

Tegning af Helligaandskirken 1762. Et par generationer af familien Collin søgte denne kirke. Således er alle Collins børn døbt her. Kirken blev ødelagt ved Københavns brand i 1728, men genopbygget og forbedret ved flere lejligheder. Først i 1878-80 fik den sit nuværende spir.

nævnes kommitteret i Rentekammeret Jens Wadum – som Collin velbevandret i flere videnskaber –, filosofen C. G. F. Schmidt-Phiselseck og forfatteren Knud Lyne Rahbek. Blandt de mange bekendte fra ungdomsårene må også omtales hans senere mangeårige medarbejder inden for finansforvaltningen Michael v. Esen.

Det hører med til billedet af Collin nu og senere, at han af og til greb til pennen og lod indrykke artikler i datidens forskellige tidsskrifter.⁶ Disse viser, at han også fulgte godt med i udenlandsk faglitteratur. Af tidsskrifter, han blev medarbejder ved, kan nævnes de af Rahbek redigerede tidsskrifter »Den danske Tilskuer« og »Minerva«. Af emner behandlede han en måde, hvorpå man

kunne udbrede kundskab blandt almuen (Minerva 1794). Af andre tidsskrifter, som han bidrog til, kan nævnes de af professor Rasmus Nyerup udgivne »Lærde Efterretninger«. Han var også selv medudgiver af tidsskriftet »Borgervennen«, hvor han fik offentliggjort en kritisk artikel om forsørgelseskasser. Sammedets udkom i 1808 en artikel indeholdende betragtninger i anledning af klager over tjenestefolk. Endelig kan det nævnes, at han i »Skandinavisk Litteraturselskabs Skrifter« (1809) publicerede nogle efterretninger om Grønland. Så sent som i 1813 offentliggjorde Collin i tidsskriftet »Dansk Minerva« en artikel om forretningsgangen i staten, et emne, der i høj grad interesserede ham.⁷ De emner, han optog til behandling i de forskellige tidsskrifter, var meget forskellige, men havde dog mere eller mindre tilknytning til samfundslivet.

I året 1800 underkastede han sig ligeledes landmålereksamen, hvilket kunne tyde på, at hans hu nu stod til en eventuel karriere inden for Rentekammeret. Året efter skete det.

I Finanskollegiets tjeneste 1801-16

I 1801 fik Collin ved en af husets gode venner, kommitteret i Rentekammeret Michael v. Essen beskæftigelse i dette kollegium. Det drejede sig indtil videre om en volontørtjeneste. Han arbejdede dels i kammerkancelliet dels i et par af landvæsenskontorerne. Hvornår denne tjeneste begyndte, kan ikke fastslås. I sine efterladte erindringer dvæler han ved lederne af henholdsvis det jysk-fynske og det sjællandske landvæsenskontor Emanuel Rafn og Chr. Rothe. Den sidste avancerede siden til chef for Matrikelkontoret, medens Rafn i 1803 overtog et norsk amtmands-embede. De to kontorchefer var grev Chr. Ditlev Reventlows yndlinge. Om tonen i kontorerne fortæller Collin i øvrigt, at den var meget munter og føjer til: »den blev ikke nedstemt af mig.«¹ Han havde i øvrigt stor sympati for grev Reventlow. Han kunne være overordentlig arbejdsom, men stundom også utålelig hidsig og bydende, fortæller han².

18 februar 1801 blev Collin udnævnt til kopist i det jysk-fynske landvæsenskontor, og hermed begyndte hans lange karriere inden for de finansielle departementer.³ Det blev dog ikke inden for Rentekammeret, at han skulle få sin egentlige løbebane, men i Finanskollegiet og siden i Finansdeputationen. Uden ansøgning forflyttedes han til Finanskollegiets travle sekretariat, som besørgede kollegiets omfattende korrespondance med de øvrige kollegier, og allerede 2. september 1801 avancerede han til fuldmægtig i dette kontor. Arbejdet i sekretariatet gav ham en grundlæggende indsigt i den centrale finansforvaltning, da de mange ansøgninger og efterbevillinger medførte adskillige undersøgelser og forestillinger til kongen. Leder af Finanskollegiet var i 1808 og fremover

*Lensgreve Chr. Ditlev Reventlow blev Collins første chef, da han i 1801
en kort periode var ansat i Rentekammeret.
Fra 1803-13 virkede han sammen med grev Reventlow
indenfor Fonden ad Usus Publicos.*

grev Ernst Schimmelmann, om hvem Collin skriver, at det var manden »med det lyse hoved og det ædle hjerte, utrættelig i statens tjeneste«.⁴ Med årene skulle Collin få et nært samarbejde med ham, og Schimmelmann drog også fordel af sin unge medarbejders betydelige arbejdsformåen. Finanskollegiet beskæftigede af overordnede foruden chefen 5 deputerede og en assessor, nemlig Chr. Birch hvis fuldmægtigstilling Collin overtog i 1802⁵. Blandt hans nære kolleger i den ældste tid må nævnes nordmanden J. H. Vogt, udnævnt til kopist i 1801, til fuldmægtig i 1807. Han overtog herefter et norsk sorenskriverembede 2 år senere. En anden kollega, som han derimod fik et langvarigt samvirke med, var V. F. Johnsen, der virkede som kopist fra 1807-09, og som efter 1816 kom til at beklæde betydningsfulde poster inden for den centrale finansforvaltning. Fra 1831-39 sad han desuden som Collins kollega i Det kgl. Landhusholdningsselskab.

I Finanskollegiets bevarede arkiv findes en særlig pakke med efterladte koncepter fra Collins hånd.⁶ Desværre er de fleste så fugtskadede, at de vanskeligt lader sig fuldt udnytte. Flere af dem er udførlige og viser, hvorledes den unge medarbejder med største interesse tog sig af de sager, som blev ham betroet. Enkelte af hans udarbejdelser er direkte stilet til Majestæten, og der findes også eksempler på, at kongen personligt har henvendt sig til ham. Således bad han med et reskript dateret 24. august 1813 Collin om at udtale sig om et udenlandsk skrift af J. F. Reitemeier med titlen »Das Papiergeld«. Den pågældende forfatter findes ikke optaget i Erslews Forfatterleksikon og må vel være af tysk herkomst. Vi vil i det følgende møde flere eksempler på, at kongen henvendte sig personlig til Collin. Denne fandt også af og til den direkte vej til Majestæten.

Schimmelmann fattede hurtigt tillid til sin unge medarbejder og betroede ham en række hverv. Således gjorde han ham 1. juli 1803 til sekretær i den betydningsfulde fond, kaldet Fonden ad Usus Publicos (se s. 28f).

I januar 1807 udpegedes han til medlem af Kurantbankens

Realisations-kommission med titel af Bankkommissær.⁷ Det var nu ikke en opgave, som krævede en større arbejdsindsats. I 1808 betroede man ham ekspeditionen af skatkammerbeviser i henhold til frd. af 8. april 1808. Også en forordning om inddragelse af kurantbanksedler af 24. juni 1809 gav ham forskellige særlige forretninger, bl.a. skulle han modtage guld og sølv til omsmelting.

Fra gammel tid havde han interesseret sig for de mange eksisterende livrenteselskaber, som han ikke fandt meget nyttige. I det blandede tidsskrift »Borgervennen« havde han i sin tid skrevet en artikel herom.⁸ Der var imidlertid ikke indtrådt nogen forbedring, og han benyttede derfor sin nye embedsstilling til direkte at henvende sig til kongen med et kontrolforetagende. Forslaget blev videregivet til Finanskollegiet, hvor man ikke vidste noget om Collins initiativ. Det overdroges ham nu at udarbejde et forslag, som udkom i form af en frd. af 15. maj 1810.⁹ I henhold hertil oprettedes en kontrolkomité, hvori han fik sæde sammen med professor Thomas Bugge, der siden 1782 havde været direktør for den eksisterende enkekasse for embedsmænd. Også navigationsdirektør Peter Johan Wleugel fik sæde i komitéen. Da forordningen havde vist sin nytte, forlod Collin denne i 1816. Han efterfulgtes af rentekammerkommitteret Johan Henrik Meyer, der i 1815 var blevet direktør for den almindelige enkekasse. Man har her et interessant tidligt eksempel på et friskt initiativ fra Collin.

1812 er i øvrigt det afgørende år i hans karriere inden for Finanskollegiet. 7. februar udpegedes han til sekretær i den såkaldte Finanskommission, som var blevet nedsat 2. maj 1787, og som under krigen med England havde haft til opgave at tage stilling til forslag om skattepålæg og andre hjælpemidler, som krigsforholdene nødvendiggjorde. Han fik herigennem kendskab til en række centrale bestræbelser på at bekæmpe den voksende pengekrise som følge af krigen og erhvervslivets almindelige lammelse. 17. juli 1813 fik Finanskommissionen ordre til at træde sammen med den såkaldte »Ekstraordinære Finanskommission«¹⁰ Man mødtes daglig for at tage stilling til de mest påtrængende finans-

Lensgreve Ernst Schimmelmann virkede som finansminister fra 1784-1813. Grev Schimmelmann satte megen pris på den unge Collin og betroede ham flere vigtige opgaver.

ielle anliggender, som kongen måtte forelægge Finanskommissionen. Begge kommissioner fortsatte deres virksomhed indtil 1816. Kommissionsmedlemmerne bestod af et bredt udvalg af statens øverste embedsmænd, både kollegiechefer og deputerede. Endnu en udnævnelse modtog Collin i 1812, idet han under datoen 3. marts 1812 avancerede til assessor i Finanskollegiet.

Forfremmelsen fandt sted på et tidspunkt, hvor man inden for den øverste statsforvaltning med finansminister Ernst Schimmelmann i spidsen var i gang med at finde en vej ud af den hærgende pengekrise. Igennem en længere tid havde statsmagten ikke haft anden mulighed for at afholde sine udgifter end ved at lade seddelpressen køre og fortsat øge antallet af kurantdalere. Resultatet var en fremadskridende forringelse af pengenes værdi og en forrygende inflation.

Man havde fra tid til anden forsøgt at standse denne fortvivlede udvikling, f. eks. gennem udskrivning af nye skatter, men forgæves. Omkring midten af sommeren 1812 indtraf det tidspunkt, hvor der måtte findes en mere varig løsning.

I samarbejde med kabinetssekretær Peter C Jessen udarbejdede Schimmelmann de fornødne forslag, som diskuteredes med kongen. Også Finanskollegiets deputerede indviedes i forhandlingerne. En række fortrolige møder fandt sted dels på finansministerens landsted Sølyst, dels på hans palæ i Norgesgade. Ingen udenfor den snævre kreds måtte få kendskab til disse drøftelser. På et senere tidspunkt inddrog på Collins forslag kammeradvokat J. F. G. Schönheyder og højesteretsassessor A. S. Ørsted for at rådgive ved de mere juridiske formuleringer. Som yngste medlem i kollegiet overdroges det Collin at koncipere og renskrive de forskellige forestillinger til kongen.¹¹ Om dette hektiske arbejde fortæller han i sine erindringer følgende: »I mange år efter erindrede jeg med behagelighed de 6 à 7 måneder, i hvilke dette arbejde stod på, formedelst dets vigtighed, den uigennemtrængelige taushed, hvormed det udførtes, og de mænd med hvilke jeg arbejdede.«¹² Han har endvidere oplyst, at man betroede ham at redigere den

del af den kommende forordning, som angik de almindelige bestemmelser og begge kongeriger.¹³

Til at begynde med havde Schimmelmänn forestillet sig, at man kunne omveksle såvel statsgæld som almindelig prioritetsgæld i forholdet 1 kurantdaler til 1 rigsbankdaler. Herimod protesterede Ørsted, idet han hævdede, at det ville blive meget kostbart for staten og give kapitalisterne en urimelig gevinst. Schimmelmänn bøjede sig for denne argumentation, og omvekslingen blev da også på dette område 6 gamle kurantdalere til 1 ny rigsbankdaler. Det blev overdraget Collin at formulere den nye indstilling til brug for kongen.¹⁴

Ved indgangen til året 1813 var det omfattende lovkompleks udarbejdet, og under datoen 5. januar 1813 publiceredes forordningen om forandring af pengevæsenet for Danmark, Norge samt Slesvig og Holsten. Den bestod af ikke mindre end 61 paragraffer. Hovedpunktet var oprettelsen af en ny bank, kaldet Rigsbanken.¹⁵ De tidligere kurantbanksedler erklæredes ugyldige og blev omvekslet til rigsbanksedler i forholdet 6 til 1. Til sikkerhed for den nye møntenhed blev der på samtlige faste ejendomme lagt en prioritet på 6% af værdien, som skulle forrentes årligt med 6½ % at betale i rede sølv. Denne ydelse kaldtes »bankhæftelse«. Den nye bank, som skulle være uafhængig af staten, fik en direktion på 3 medlemmer. Som overdirektør udpegede kongen en af sine mest betroede mænd, nemlig den fungerende leder af Tyske Kancelli J. S. Møsting, og den ovenfor nævnte kammeradvokat blev 3. direktør.

En anden af kongens mest betroede medarbejdere, rentekammerchefen, grev Chr. Ditlev Reventlow var højst utilfreds med væsentlige dele af den nye pengereform. Navnlig var det hans opfattelse, at forordningen i høj grad var tyngende for bondestanden. Som reaktion indgav han derfor en afskedsbegæring. Kongen var imidlertid ikke indstillet på foreløbig at opfylde hans ønske. Det viste sig imidlertid i løbet af de nærmeste måneder efter pengereformens gennemførelse, at de nye rigsbankdalere ikke

kunne holde deres fastsatte værdi, og man blev tvunget til fortsat udgivelse af seddelmønt nu lydende på rigsbankdaler. Dette rejste en stærk offentlig kritik af Schimmelmänn, og også han indgav afskedsbegæring. 7. december 1813 afskedigedes de to hidtil meget trofaste tilhængere af kongen fra deres respektive embeder men de bevarede deres sæde i Gehejmestatsrådet.

Herefter udnævntes rigsbankchef Møsting til både chef for Rentekammeret og for Finanskollegiet, og 30. april 1814 optoges han ligeledes i Gehejmestatsrådet. Som ny overdirektør i Rigsbanken udpegedes Ove Malling, der kom fra Universitetsdirektionen, medens kommitteret i Økonomi- og Kommercekollegiet C. F. Schmidt-Phiseldeck og J. F. G. Schönheyder virkede som meddirektører. Rigsbanken omdannedes i 1818 til Nationalbanken, som nu blev gjort helt uafhængig af staten.

Under forhandlingerne om pengereformen var det tilsyneladende kommet under overvejelse, om den eksisterende meget uoverskuelige finansforvaltning, som lidt efter lidt var opstået under Schimmelmännns lange finansstyre, muligvis havde medvirket til pengevæsenets ødelæggelse. I forestillingen af 11. december 1812, som fastsatte pengereformen i detaljer, fandtes dog ingen forslag om ændring af den eksisterende finansforvaltning. Det udsatte man til fremtiden. Et væsentligt skridt med hensyn til en fremtidig centralisering af finansforvaltningen var dog sket, da to af de vigtigste økonomiske kollegier fik samme chef, nemlig Møsting.

Groft sagt kan man sige, at det var gennem Rentekammeret og Generaltoldkammeret, at staten forvaltede de eksisterende skatte- og afgiftslove, og at det var overladt Finanskollegiet og dets mange underlagte direktioner at forvalte udgifterne. I første omgang forestillede man sig oprettelsen af et koordinerende organ, som kunne udarbejde et sammenhængende finansbudget. Forslaget strandede imidlertid, da man frygtede, at et enkelt kollegium kunne forsøge at lægge hindringer i vejen for et positivt resultat.

Norges afståelse fra riget i 1814 ved Kieletraktaten medførte

imidlertid, at det ville være nødvendigt at nedlægge nu overflø-
dige kontorer inden for centralforvaltningen og at gennemføre
visse besparelser i forbindelse hermed. Ved et åbent brev fra Dan-
ske Kancelli af 19. februar 1814 pålagdes det samtlige kollegier at
stille de fornødne forslag.¹⁶ De skulle samtidig gennemgå de
mange ekstraordinære love og bekendtgørelser, som den nu over-
ståede krig havde medført, og som nu ikke længere var nødven-
dige. Forslag skulle forelægges kongen inden marts måneds ud-
gang.

Ved kancelliplakat af 3. marts 1814 ophævedes en række af
krigstidens forordninger. Kongen havde under sagens behandling
vist en personlig interesse for dens løsning.

Til at se på den fremtidige indretning af centralforvaltningen
nedsattes under 5. maj 1814 en særlig kommission, som fik til op-
gave at undersøge mulighederne for at foretage sammendrag-
ninger og hermed yderligere besparelser.¹⁷ En række gamle heste
blev trukket ind i kommissionsarbejdet, nemlig gehejmestatsmi-
nistrene Schimmelmann, Reventlow og grev J. G. Moltke. Re-
ventlow fik dog kongens tilladelse til at opholde sig på sine lol-
landske godser, og han fik således ingen betydning for arbejdet.
Af nye folk må nævnes udenrigsministeren Niels Rosenkrantz og
så naturligvis også den nye finansminister J. S. Møsting.¹⁸ Af afgø-
rende betydning havde det også, at rentekammerdeputeret Chr.
Birch, som kom til at stå Møsting meget nær, også kom ind i kom-
missionen.¹⁹ Det må betragtes som en virkelig udmærkelse, at
man også udpegede Collin som medlem. Trods sine unge år og sin
beskedne placering i det administrative system, havde han vist et
solidt kendskab til administrative problemer. Hvad han inden for
kommissionen har taget til orde for, fremgår af en artikel, som
han i juliheftet 1815 af tidsskriftet »Minerva« gav udtryk for i en
artikel om »Forretningsgangen i staten.«²⁰

Det var Collins opfattelse, at man burde opdele centralforvalt-
ningen i 6 hovedafdelinger, nemlig 1. justits- og politikvæsen, 2.
gudsdyrkelse samt oplysning og dannelsesvæsen, 3. landets indre

forfatning, 4. de udenlandske anliggender, 5. land- og sømagten og 6. kammer- og finansforvaltning. Sidstnævnte skulle administrere statens samtlige indtægter og udgifter d.v.s. alle direkte og indirekte samt reelle og personelle skatter og afgifter foruden andre eksisterende hjælpemidler. Endvidere skulle lotterier, tontiner, rigtigholdelsen med indtægt og udgifter, altså statens kassevæsen, høre under et samlet Finansministerium. Endelig skulle også møntvæsenet såvel som den indre og udenlandske statsgæld være henlagt under dette. Af en velordnet finansforvaltning måtte man endvidere kræve, hævdede han, at man på et sted havde kendskab til alle statens kræfter og hjælpemidler, således at man kunne fordele dem til det heles bedste. At adskille indtægts- og udgiftsvæsen stred mod god orden. Om forvaltning i almindelighed hævdede han i øvrigt, at jo flere autoriteter, der fandtes, jo vanskeligere arbejdede maskinen. Mange små bestyrelser hindrede den bedste indretning. Overflødig korrespondance fandt sted, betænkninger indhentedes uden ende og gav tilsyneladende et lovligt påskud til at forhale den endelige afgørelse. Unødvendigt administrativt omsvøb var til alle tider en pestilens for Collin. Hvis 5 flittige embedsmænd var beskæftiget med, hvad 2 kunne udrette, var de tre overflødige, var et af Collin stadig hævdede grundsynspunkter.

Under forhandlingerne i kommissionen af 5. maj 1814 tog Collin varmt til orde for, at de forskellige kollegier havde pligt til at overholde givne bevillinger. Skulle det i løbet af året vise sig, at man havde behov for en tillægsbevilling, måtte ønsket forelægges den fremtidige centrale finansforvaltning. Når forslaget var behandlet her og resultatet godkendt af kongen, kunne den ønskede tillægsbevilling afholdes. Collin havde hermed tilkendegivet, hvad der måtte være et hovedformål for den kommende finansforvaltning. Han tog endvidere varmt til orde for, at man skulle samle forvaltningen af den eksisterende statsgæld og det eksisterende pensionsvæsen i særlige centrale forvaltninger. Man ville hermed spare både tid og penge. Man kan vel karakterisere

Collins aktive indsats i kommissionen som hans administrative svendestykke. Det tog sin tid for kommissionen at få de konkrete forslag udarbejdet i detaljer. Men omsider kunne et forslag forelægges kongen og publiceres i form af en kgl. resolution, dateret 9. februar 1816. Reskriptet omfattede i alt 12 punkter.²¹ Samtidig udfærdigedes særlige reskripter til de forskellige kollegier og institutioner, som ville blive berørt af den nye finansforvaltning.

Ved nyordningen af 1816 ophævedes Finanskollegiet, den ekstraordinære Finanskommission samt en lang række mindre administrationer og direktioner, som det hidtidige finansstyre havde været fordelt imellem. I stedet for oprettedes 3 nye centralforvaltninger, nemlig Finansdeputationen, Direktionen for Statsgælden og den synkende Fond samt Pensionskassedirektionen. I denne fremstilling vil kun den første blive behandlet, da det var inden for denne, at Collin fik sin fremtidige gerning. Han avancerede i 1816 til deputeret i Finansdeputationen, en stilling han varetog til 1848. Denne skulle for fremtiden ledes af 7 deputerede, hvoraf de 6 samtidig beklædte et embede som deputerede i Rentekammeret. Dette såvel som Generaltoldkammeret vedblev at eksistere som selvstændige kollegier også efter 1816. Collins forhåbninger om også at få henlagt disse kollegiers overordnede forvaltning af den eksisterende skatte- og afgiftspolitik til Finansdeputationen havde der ikke været stemning for.

Det var Finansdeputationens vigtigste opgave at fastsætte de enkelte kollegiers og andre administrative enheders årlige bevillinger og at anvise de heraf løbende statsudgifter. Behøvedes til-lægsbevillinger, varetog man de fornødne foranstaltninger, og dets tilslutning var nødvendig. Samme procedure fulgtes, når det gjaldt eftergivelse af bevilgede statsindtægter, anordning af nye skatter eller omlægning af gamle. Man havde ret til at blive hørt. Det var endvidere Finansdeputationens opgave at udarbejde et årligt civilreglement for statsstyrelsen. Forretningsgangen var kollektiv som normalt inden for statsforvaltningen, forstået således, at endelige beslutninger og indstillinger til kongen forelagdes de

fungerende deputerede til godkendelse, og at de alle underskrev udgående skrivelser.

Finansdeputationen videreførte de 3 ekspeditionskontorer, der tidligere havde hørt under Finanskollegiet. Hvert af disse var normeret med en bogholder som chef og et antal fuldmægtige og kopister. Det drejede sig om det såkaldte »Assignations- og ekspeditionskontor«, »Bogholderkontoret for Civilreglementet og den aftagende Pensionsliste« samt »Hoved- og Kontrabogholderiet«. Man videreførte endvidere de tre gamle hovedkasser, gennem hvilke samtlige indtægter og anvisninger passerede, nemlig Zahlkassen i København, den Slesvig-Holstenske Hovedkasse i Rendsborg og Centralkassen i Ratzeburg (Lauenborg).

På et tidligt tidspunkt af sin karriere i Finanskollegiet, nemlig 1. juli 1803, fik Collin overdraget hvervet som sekretær for Fonden ad Usus Publicos.²² Han fulgte efter chefen for Finanskollegiets sekretariat Chr. Vilh. Lange, der var blevet udnævnt til assessor i kollegiet. Som direktører for Fonden virkede Ernst Schimmelmänn og Chr. Ditlev Reventlow.

Fonden var oprettet 15. januar 1765 på forslag af 1. deputeret for Finanserne, grev Ditlev Reventlow nærmest som et privat foretagende²³. Samtlige andragender om støtte skulle forelægges kongen af Reventlow direkte. Fondens egentlige formål var at understøtte fortjente embedsmænd (gratifikationer) og forskellige offentlige initiativer samt hjælpe kunstnere og videnskabsmænd. En række ekstraordinære indtægter tilflød Fonden, som efterhånden kom til at råde over ret betydelige beløb. I 1774 havde finansminister Schimmelmänn overtaget direktørstillingen, og fra 1783-1813 virkede Chr. Ditlev Reventlow som hans meddirektør. Han efterfulgtes i 1813 af den nyudnævnte finansminister J. S. Møsting. Da Schimmelmänn døde i 1831, udpegedes grev A. W. Moltke til hans efterfølger, og både Møsting og han fungerede indtil Fondens ophævelse i 1842.

Collin gik meget op i sit nye sekretærhverv, og han har utvivlsomt haft en betydelig indflydelse på den daglige administration.

I sine erindringer omtaler han, at arbejdet gav ham en række nye og behagelige forretninger. Han kom i personlig forbindelse med de fleste af landets kunstnere, digtere, teknikere og forfattere inden for alle fag, og det kan også her omtales, at han i høj grad udnyttede sin sekretærstilling til at skaffe Det kgl. Landhusholdningsselskab en række understøttelser. Der er også eksempler på, at Collin udnyttede sit nære forhold til kongen til at opnå tilslutning til ønskede bevillinger. Begge hans chefer var besjælet af kærlighed og agtelse for kunst og videnskab.²⁴

Giftermål

I 1801 var Collin avanceret fra kopist til fuldmægtig i Finanskollegiet, og i 1803 betroede finansminister Schimmelmann ham desuden stillingen som sekretær i Fonden ad Usus Publicos. Med dette hverv fulgte en særlig godtgørelse på 200 rbd. Collin mente herefter, at han nu var økonomisk så velkonsolideret, at han kunne tillade at gifte sig. Medvirkende til beslutningen var desuden den kendsgerning, at han kunne regne med fri bolig i den fædrene gård i Norgesgade. Den udvalgte ægtefælle var enken efter den i 1798 afdøde pastor M. G. Birckner i Korsør, Henriette Christine f. Hornemann.¹ Brylluppet fandt sted i Ledøje 13. november 1803.

Som omtalt foran, havde Birckner en kortere tid fungeret som huslærer for Collin, og som ung akademiker havde han deltaget ivrigt i datidens klubliv og i de livlige tidsskriftdiskussioner om aktuelle spørgsmål. På et vist tidspunkt var han brudt op fra hovedstaden og havde modtaget præstekald på øen Før i Sydslesvig. I 1790 kom han som kapellan til Korsør, hvor den ivrige reformven og senere biskop på Fyn Frederik Plum var sognepræst. I 1796 efterfulgtes han som sognepræst af F. C. Gutfeld. Birckner kom i et fortroligt forhold til begge disse foresatte, og muligvis har de kendt hinanden fra København. Fra tiden i Korsør stammer Birckners kendte skrift om den nye trykkefrihedslov, der udkom i 1797, og som indeholdt ret radikale tanker, bl.a. at det måtte være tilladt at rette offentlig kritik mod statens embedsmænd. Skriftet var dog ikke så radikalt som den anmeldelse, dommer Peter Collett offentliggjorde samme år, og som medførte hans embedsafsked. Birckner udnævntes i 1798 til sognepræst i Vemmelev-Hemmeshøj sognekald, men nåede ikke at tiltræde sit nye embede

som følge af sygdom og død, og efterlod sig en enke med to små piger. På grund af Kancelliets uvilje mod Birckners forfatterskab nægtede man at yde pension til enken og hendes børn. Hendes stilling var derfor yderst prekær.

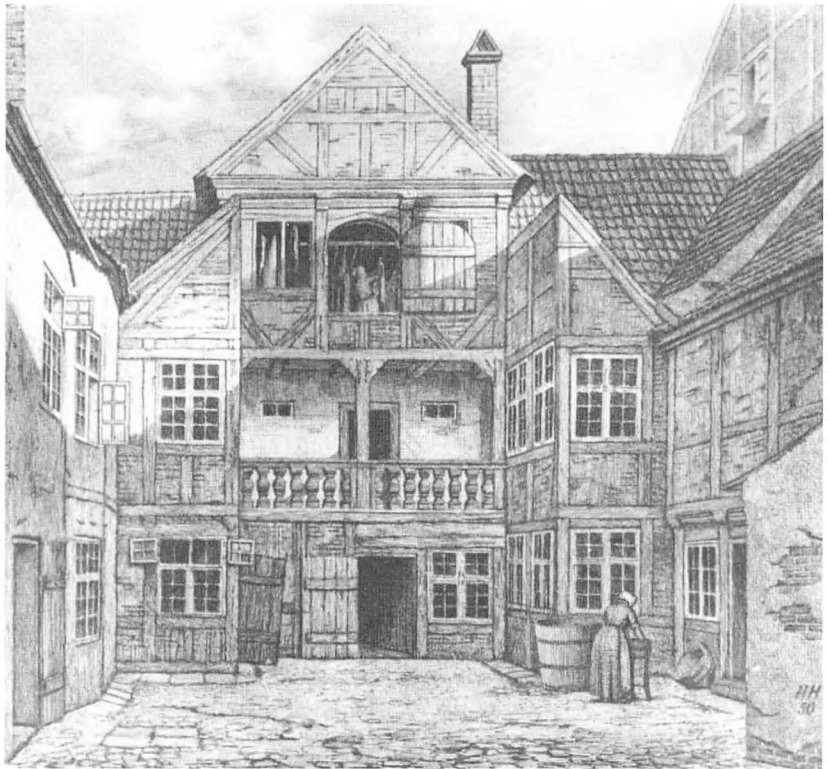
Nogle af hendes mands venner besluttede derfor at gå sammen og indsamle økonomiske bidrag til hende. Blandt disse var både pastor Gutfeld og dommer Collett og deres personlige bekendte Jonas Collin.

I hvert fald i forbindelse med denne økonomiske håndsrækning kom Collin i kontakt med Birckners enke, men det kan ikke udelukkes, at han allerede har lært hende at kende, medens hendes ægtefælle levede. I stilhed blev de forlovede.

Henriette Christine Collin var datter af sognepræsten i Marstal Jacob Utzon Hornemann og Margrethe Christiansdatter Sadolin. Hun var som ung kommet i huset hos pastor Fred. Plum i Korsør og havde her truffet Birckner, med hvem hun blev gift i 1795. I ægteskabet blev født to døtre. Efter sin mands død tog hun sammen med disse ophold hos sin svoger Jens Bindsbøll, der fra 1797 var sognepræst i Ledøje og gift med hendes søster, Karen Johanne Sadolin. Deres søn var den senere arkitekt Gottlieb Bindsbøll, som til sin tid skulle komme til at indrette Thorvaldsens museum. Han kunne således kalde Collin for sin onkel.

I sit ægteskab med Collin medbragte hun sine to døtre, som blev opdraget sammen med hendes og Collins børn. Edvard Collin oplyser i en note til faderens erindringer, at hans to halvsøstre først døde i 1881 og begge oplevede at blive oldemødre.² De blev gift med to brødre, nemlig pastor C. J. Boye ved Garnisonskirken og rektor ved latinskolen i Christianssand M. A. Boye, senere toldkasserer i Laurvig.

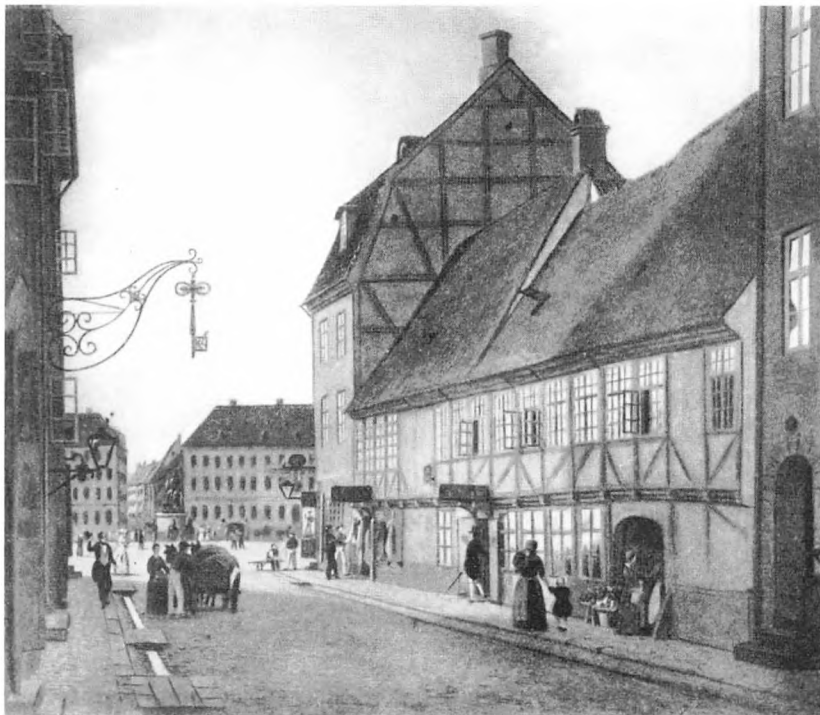
Henriette Christine Collins slægt på fædrene side nedstammede fra købmand Hans Hornemann i Næstved, der døde i 1660. Slægten var muligvis kommet fra Lübeck. Han havde sønnen Wilcken Hornemann, der ligeledes var købmand i Næstved, og som desuden fra 1715-23 ejede herregården Fodbygård i Øster

Den Collinske gård, set fra Norgesgade. Ejendommen præsenterer sig som en typisk gammel københavnsk bindingværksbygning, udstyret med svalegange. Bygningen formodes opført 1739 og erhvervedes af familien i 1744. Det var her H. C. Andersen mødte familien Collin.

Flakkebjerg herred.³ Han døde i 1719. Hans søn var fru Collins fader og som nævnt sognepræst i Marstal.

Fru Collins slægt på mødrene side kom fra Kalundborg og kan føres tilbage til en tømmer ved navn Sall. Med tiden ændredes navnet til Sadolin.⁴ Blandt hans efterkommere var flere præster, bl.a. sognepræsten ved Sortebrødrekirken i Viborg Chr. Albert Olsen Sadolin, hvis datter Margrethe var fru Collins moder.

Den Collinske gård, set fra Store Strandstræde. Det høje hus, som rager op, er den såkaldte Kanneworfske gård, der vender direkte ud mod Kongens Nytorv. Som genbo har den det Thottske palæ (nu fransk ambassade). I baggrunden ses Kongens Nytorv med statuen af Chr. V.

I Collins ægteskab fødtes 5 børn.⁵ 23. august 1804 blev datteren Ingeborg født og døbt i Helligaandskirken 21. september. Hendes fulde navn var Ingeborg Nicoline Collin. Blandt fadderne optræder H. C. Ørsted og en lærer Thomsen, sandsynligvis den i det foregående omtalte privatlærer og senere nationalbankdirektør. Ingeborg Collin blev 18. oktober 1826 gift i Søllerød med daværende politiretssassessor Adolph Ludvig Drewsen, en søn af papirfabrikant Chr. Drewsen, Strandmøllen. Han gjorde en lysende

juridisk karriere og endte sin løbebane som justitiarius for Københavns Kriminal- og Politiret. Hans navn er i øvrigt knyttet til oprettelsen i 1837 af »Foreningen til forsømte børns Frelse«, som han som formand viede en væsentlig del af sin arbejdskraft.⁶ I ægteskabet med Drewsen fødte Ingeborg Collin 5 børn.⁷

Efter datteren Ingeborg fulgte de to sønner Gottlieb og Edvard Collin. Michael Gottlieb Birckner Collin blev født 31. juli 1806 og døbt i Helligaandskirken 7. september Blandt fadderne var denne gang en af faderens gamle venner Peter Rosenstand-Goiske og sekretær i Rentekammeret Lauritz Esmarck. Edvard Collin blev født 2. november 1808 og døbt 5. februar 1809 ligeledes i Helligaandskirken. Blandt hans faddere kan nævnes legationsråd J. H. Sich, den allerede omtalte lærer Thomsen og V. F. Johnsen, en af Collins mangeårige kolleger inden for finansforvaltningen. Begge brødre gik i Borgerdydsskolen og tog derefter juridisk embedseksamen. Faderen fik dem begge lempet ind i Finansforvaltningen. Gottlieb Collin blev fuldmægtig og senere registrator og 1. fuldmægtig i Den almindelige Pensionskasse, som han tilhørte, indtil den ophævedes i 1842. Han førte titel af kammerassessor. I 1833 indgik han ægteskab med grossererdatteren Augusta Petzholt. I dette ægteskab fødtes også 5 børn, bl.a. en søn ved navn Edgar Collin, der blev journalist og senere kendt som teaterhistoriker. Han blev (i ægteskabet med Augusta Magdalena f. Hansen) fader til skuespillerinden Jonna Neiiendam.

Edvard Collin, der vel er den bedst kendte af Jonas Collins børn, samarbejdede med faderen inden for Finansdeputationen, så længe denne forvaltning eksisterede og fortsatte derefter inden for Finansministeriet. Han boede hjemme i Norgesgade indtil han 10. august 1836 i Søllerød ægtede tømremester Henrik Thybergs datter Henriette Oline. I dette ægteskab fødtes ligeledes 5 børn. En søn af Edvard Collin var zoologen Jonas Sigismund Collin. Edvard Collin stod navnlig H. C. Andersen nær og foretog adskillige rejser sammen med ham. Han anlagde en stor manuskript- og brevsamling, som i 1905 kom til Det kgl. Bibliotek.

Der gik 5 år efter Edvard Collins fødsel, inden ægteparret Collin fik deres 4. barn, nemlig datteren Louise, der blev født 3. august 1813 og døbt i Helligaandskirken 27. september Hun blev 27. november 1840 på Frederiksberg gift med kontorchef i Krigsministeriet, cand. jur. Berent Christoph Wilkens Lind. I dette ægteskab fødtes 3 døtre.

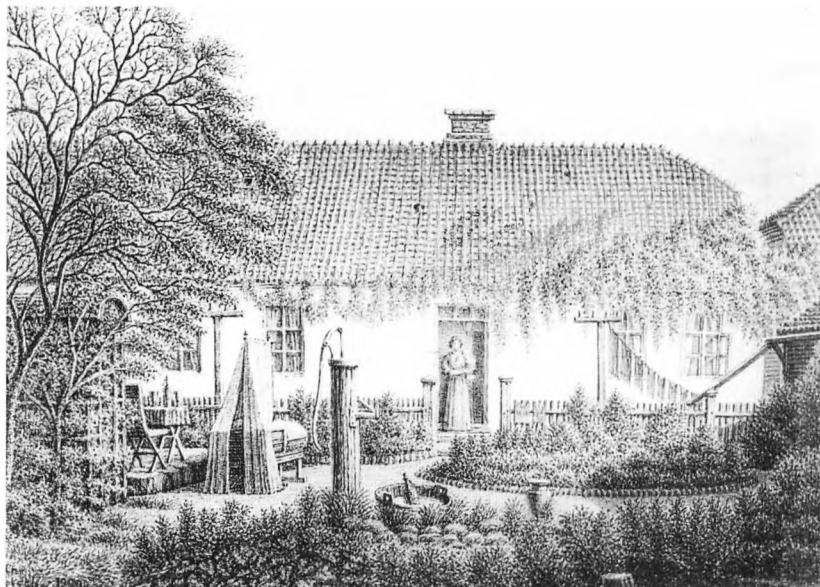
Ægteparrets sidste barn var sønnen Theodor Collin, der blev født 2. november 1815 og som sine søskende døbt i Helligaandskirken 31. marts 1816. Blandt fadderne møder man endnu engang H. C. Ørsted, foruden bankdirektør Schønheyder, papirfabrikant Drewsen og en student Boye. Theodor Collin studerede medicin og blev 1849 teaterlæge og titulær professor. Han forblev ugift, men havde dog en søn, Alfred Theodor Collin, som uddannedes til fotograf.

Alle børn voksede op i gården i Norgesgade, og det var i dette Collinske hjem, at også H. C. Andersen under sin opvækst fik sit foretrukne hjem. Han betragtede de Collinske børn som sine søskende, og der er bevaret talrige breve fra og til Andersen.⁸ Jonas Collin blev Odensedrengens trofaste støtte gennem hele opvæksten og senere hen gennem livet, og Andersen følte sig også nært knyttet til hans hustru, Henriette Collin.

Med årene skaffede ægteparret sig en betydelig omgangskreds. Blandt husets venner var ganske naturligt en række kolleger fra centraladministrationen, men også mange forfattere og kunstnere. Gennem sin mangeårige virksomhed som sekretær i Fonden ad Usus Publicos kom Collin i personlig kontakt med mange af guldaldertidens mest fremtrædende kunstnere. Også hans aktive medleven i tidens foreningsliv skaffede mange nye bekendtskaber.

Som led i den følgende levnedsskildring vil flere af disse bekendtskaber blive omtalt. I denne forbindelse skal imidlertid en særlig forbindelse nærmere belyses, nemlig Collins bekendtskab fra ungdommens dage med forfatteren Knud Lyne Rahbek og hans ægtefælle Kamma f. Heger.

Det er ikke muligt nøjagtigt at tidsfæste, hvornår Collin be-

Medens børnene var små, tilbragte familien Collin flere somre i Bakkehuset. Fra sin ungdom var Jonas Collin en nær ven af Knud Lyhne Rahbek. Tegningen er udateret.

gyndte at komme regelmæssigt på Bakkehuset, og der er heller ikke berettet noget om, at han blev fængslet af Kammas sagnomspundne æskemageri. Det var der andre gæster på Bakkehuset, som blev. Det står imidlertid fast, at han indførte sin ægtefælle hos ægteparret Rahbek, og at man, medens børnene var mindreårige, om sommeren tog ophold på Bakkehuset. Sønnen Edvard kan fortælle herom.⁹

Bekendtskabet med Rahbek stammede fra tiden før ægteskabet og udbyggedes ved medlemskab i flere københavnske foreninger og medvirken som forfatter til de af Rahbek udgivne forskellige skrifter. Det blev efterhånden så fortroligt, at Rahbek anmodede Collin om assistance til at blive udfriet af den vanskelige situa-

tion, han befandt sig i i slutning af krigsårene. Årsagen hertil var Kammas noget ekstravagante husførelse og de mange gæster, som modtoges på Bakkehuset. Collin påtog sig den vanskelige opgave og gik systematisk og grundigt til værks for at løse problemerne. Han forlangte, at Rahbek gav sin kone fuld besked om den uheldige situation, og med løftet pegefinger udtalte han, at det onde måtte angribes fra roden, og at man ikke måtte give mere ud, end man fik ind. Det lykkedes desuden Collin gennem sine forbindelser inden for finansforvaltningen at skaffe Rahbek en kgl. understøttelse. Den økonomiske krise var på sit højeste i årene 1814-15, og der er overleveret mange hjerteskrærende breve fra Rahbek. 1. december 1815 kunne Rahbek tilsende Collin endnu et brev, som slutter således: »Atter over forventning hjulpen, vover jeg at tro på redning og skal velsigne Dig alle de dage, jeg lever«¹⁰ På et vist tidspunkt truede det med, at man måtte sælge Bakkehuset »hvilket ville være at give min kone hjertestødet«, skriver Rahbek, men det blev lykkeligt undgået.

Den nære forbindelse med Rahbek og Bakkehuset opretholdtes i de følgende år. Collin tilrødede Rahbek at opgive sin interesse for at udgive tidsskrifter og anbefalede ham hellere at skrive mere vigtige litterære bidrag, som ville blive honoreret helt anderledes. Det tidspunkt skulle også indtræffe, hvor de begge kom til at sidde som direktører af teatret på Kongens Nytorv se s. 82.

I Finansdeputationens tjeneste 1816-39

9. februar 1816 begyndte Finansdeputationen sin virksomhed som afløser af det tidligere Finanskollegium.¹

I spidsen for Finansdeputationen – med titel af 1. deputeret – stod fra 1816-31 finansminister J. S. Møsting, der samtidig var præsident for Rentekammeret.² Ved sin side havde han 6 deputerede, hvoraf de 2 kom fra Finanskollegiet, og de 4 samtidig fungerede som deputerede i Rentekammeret. I Finanskollegiet hentes Chr. Birch og Jonas Collin, som ved denne lejlighed avancerede fra assessor til deputeret. De 4 embedsmænd fra Rentekammeret var Peter Wormskjold, der virkede indtil 1824, Michael v. Essen indtil 1831, grev A. W. Moltke indtil 1848 og Peter Vordran indtil 1822.³ Efterhånden som de faldt fra, erstattedes de af Jacob Mandix fra 1822-31, Troels Kongslev fra 1824-40 og Johan Henrik Meyer fra 1827-39. Om Chr. Birch kan allerede her noteres, at han blev suspenderet fra sine embeder i 1820 og senere dømt, da det viste sig, at han havde foretaget årelange bedragerier.

Han havde ellers været udset til sammen med Møsting at holde kontakten med de to andre centrale afdelinger af finansforvaltningen. Birch var vel nok den mest fremtrædende embedsmand, som i rigets vanskelige økonomiske situation havde udnyttet sin stilling.

For Collin var udnævnelsen til deputeret i Finansdeputationen en virkelig forfremmelse og må ses som en anerkendelse af hans tidligere virksomhed inden for Finanskollegiet. Med undtagelse af grev A. W. Moltke, der i 1812 havde modtaget udnævnelse til deputeret i Rentekammeret allerede som 31-årig, var Collin kun 40 år, da han blev deputeret. De øvrige deputerede i Finans-

Finansminister J. S. Møsting efter maleri af F. C. Grøger. Møsting var finansminister fra 1813 til 1831 og således Jonas Collins øverste chef i en lang årrække. Med årene udviklede der sig et varmt personligt venskab mellem de to mænd.

deputationen havde først i en alder af 50-60 år modtaget deres første udnævnelse som deputeret. For en fuldstændigheds skyld skal dog bemærkes, at Birch kun var 46 år, da han i 1806 blev deputeret i Finanskollegiet. Collin bevarede sekretærstillingen i Fonden ad Usus Publicos indtil videre, og Møsting overdrog ham desuden specielt at kontrollere assignationsvæsenet.⁴ Hans gage som deputeret fastsattes i 1818 til 2.000 rbd. rede sølv med tilbagevirkende kraft fra 15. februar 1816.⁵

Det er vigtigt som indledning til en skildring af Finansdeputationens virke i Frederik VI.s tid at fastslå, at forretningsgangen på afgørende punkter afveg fra centraladministrationens øvrige kancellier og kollegier. I disse fik sagerne under den endelige beslutningsproces en kollektiv overvejelse af det samlede kollegium af deputerede. Skulle sagen forelægges kongen til endelig afgørelse, skete det i form af en såkaldt forestilling, som alle deputerede havde underskrevet, og på hvilken den kgl. resolution blev direkte påført. Gav sagen anledning til en udgående skrivelse havde ligeledes samtlige deputerede underskrevet den. Man har også i Finansdeputationens efterladte arkiv en fornem samling af indbundne forestillinger om både store og mindre betydningsfulde spørgsmål, som samtlige deputerede har medunderskrevet. Karakteristisk er det imidlertid, at finansminister Møsting – og det gælder også hans efterfølger, grev A. W. Moltke – foretog adskillige indstillinger til kongen med blot egen underskrift. Der foreligger også adskillige eksempler på, at kongen henvendte sig direkte til sin finansminister og udbad sig hans udtalelse om et bestemt problem. Det kan naturligvis ikke udelukkes, at Møsting forud har indhentet de fornødne oplysninger hos sine undergivne, men kun hans underskrift er påtegnet besvarelsen. Når kongen behøvede penge til løsning af en eller anden opgave, tilskrev han ofte finansministeren direkte og anmodede om, at den ønskede sum blev ham anvist. Det gælder i vid udstrækning særlige udgifter ved hofholdningen, f.eks. kongedøtrenes bryllupper. Omfanget af finansministerens selvstændige forvaltning doku-

menteres af de bevarede 7 gedigne pakker med egenhændige betænkninger fra Møsting. Fra hans hånd findes utallige koncepter bevaret til disse indstillinger. Møsting tog sig i udstrakt grad personlig af de mange sager, som han modtog fra kongen.⁶

Inden der nærmere redegøres for de omfattende problemer, som Collin som deputeret i Finansdeputationen i årene efter 1816 kom til at tage stilling til, bør det omtales, at han endnu i 16 år fortsatte sin sekretærgerning i Fonden ad Usus Publicos. Da man nåede året 1832, fandt han det imidlertid nødvendigt at frasige sig dette hverv. Hans søn Edvard Collin havde på det tidspunkt (1831) taget sin latin-juridiske eksamen, og han foreslog nu, at sønnen skulle videreføre sekretærhvervet. Direktionen havde intet imod at indstille ham, idet man anerkendte ham som en videnskabelig dannet mand, der »desuden allerede havde øvelse i forretninger«. Han var i 1832 blevet udnævnt til auskultant i Finansdeputationen. Udnævnelsen til sekretær skete ved resolution af 11. december 1832. Han skulle oppebære samme vederlag, som faderen havde haft, nemlig 200 rbd. rede sølv. Som en anerkendelse af Jonas Collins 29 år lange tjeneste i Fonden tilstodes der ham ret til fortsat at hæve sin tidligere sekretærløn. Det har naturligvis været ham kært at kunne sikre sin søn Edvard en karriere inden for den centrale finansforvaltning, og som bekendt endte han denne med en stilling som departementchef i det nye Finansministerium i 1848. På den anden side kan man vel også forstå, at han har haft lyst til at søge en vis aflastning i sine mange daglige embedsforretninger.

Det var på baggrund af en yderst anspændt økonomisk situation for landet som helhed, at Finansdeputationen virkede. Det almindelige næringsliv kom efter den overståede krigsperiode kun langsomt til kræfter. Det gjaldt navnlig landets hovederhverv landbruget. I kølvandet af stormagtskrigene opstod nemlig en dybtgående international landbrugskrise, som varede adskillige år. Dansk landbrug, som endnu befandt sig på et ret primitivt stade, havde store vanskeligheder med at afsætte sine produkter

til lønnende priser på de udenlandske markeder. Også de øvrige næringsgrene kæmpede med besværligheder både med produktion og afsætning. For staten betød det, at skatteindkomsterne svigtede, og at der foreløbig ikke kunne tænkes på nye skatter. Dette havde til følge, at man ikke kunne få statsbudgettet til at balancere, og at man endnu i flere år måtte leve med betydelige underskud på budgettet. Da man ikke som i fordums dage kunne lade seddelpressen køre uhæmmet for at få de fornødne midler til at bestride statens udgifter, måtte man tage sin tilflugt til optagelse af statslån, hvilket medførte øgede udgifter. For mange af undersåtterne var den daglige tilværelse yderst vanskelig, og det havde den beklagelige følge, at mange højere og lavere embedsmænd, gennem hvis hænder statsmidler passerede, ikke kunne modstå fristelsen til at svindle med disse til egen fordel. Den deputerede Birchs bedragerier var ikke et enkeltstående eksempel. Mange andre embedsmænd og betjente gjorde ham følgeskab, og for statskassen betød det svigtende indkomster.

En anden knugende vanskelighed for samfundet som helhed var den nye rigsbankdalers dalende værdi. I 1818 fik man oprettet Nationalbanken som afløser for den i 1813 organiserede Rigsbank. Begge institutioners hovedopgave var, uafhængig af staten, at opretholde et stabilt pengevesen. Det havde imidlertid ikke været til at undgå at udstede pengesedler ved siden af den eksisterende rigsbankdaler i rede sølv. Fra tid til anden svingede disse pengesedler i værdi, navnlig i den første periode. Med årene bedredes kursen i takt med næringslivets fremgang, men der skulle gå adskillige år, inden pengesedlerne kunne noteres i pari. Det var naturligvis også til stort besvær for alle, at man måtte operere både med rede sølv og med sedler og tegn, når der skulle afregnes. Den officielle kurs på sedlerne fastsattes kvartalsvis og offentliggjordes i Kollegialtidende. I sidste kvartal af 1820 svarede en rbd. og 24 skilling i sedler og tegn til 1 rigsbankdaler i sølv. Det var den almindelige opfattelse inden for den øverste finansforvaltning, at man under ingen omstændigheder burde blande sig i

Nationalbankens eneret til at styre rigets pengevæsen. Da den tidligere rigsbankdirektør Schönheyder foreslog Møsting, at man skulle inddrage og tilintetgøre en del af den cirkulerende seddelmængde ved, at staten udstedte et obligationslån, nedsatte Møsting 10. november 1819 en kommission bestående af de deputerede fra de økonomiske institutioner til at tage stilling til forslaget. Blandt disse var også Collin. Alle frarådede bestemt, at man blandede sig i Nationalbankens opgaver, og både Møsting og kongen sluttede sig hertil.⁷

I meddelelsen til offentligheden om finansforvaltningens fremtidige organisation blev det bl.a. fastslået, at der skulle arbejdes på at tilvejebringe overensstemmelse mellem statens indtægter og udgifter. Som middel til at nå dette mål forestillede man sig, at der skulle fastsættes et bestemt beløb for hvert kollegium, som man måtte disponere over. Det skulle være Finansdeputationens opgave at føre kontrol med, at dette påbud også blev overholdt.

For at nå målet måtte der fremskaffes oplysninger om den aktuelle situation. Det blev derfor overdraget bogholder Torkild Olsen at udarbejde de fornødne regnskabsoversigter, og sådanne foreligger fra hele perioden 1815-39. Man blev imidlertid hurtig klar over, at disse oversigter ikke kunne være korrekte. Der manglede faktisk en mængde oplysninger både om indtægter og udgifter. En væsentlig del af Finansdeputationens tid og arbejdskraft var derfor under en lang periode koncentreret om at skaffe sig det fornødne overblik over samtlige statsindtægter og udgifter. I dette nødvendige arbejde havde Collin en væsentlig andel, selvom det ikke kan fastslås i enkeltheder.

For at fremskynde arbejdet blev der under 7. november 1820 nedsat en kommission, som kom til at bestå af Møsting, grev A. W. Moltke, Collin og to medlemmer af Statsgældskommissionen Peter Alberg og Niels A. Holten.⁸ Den havde en udførlig betænkning færdig 30. april 1821, som formodentlig er ført i pennen af assessor i Statsgældsdirektionen V. F. Johnsen.

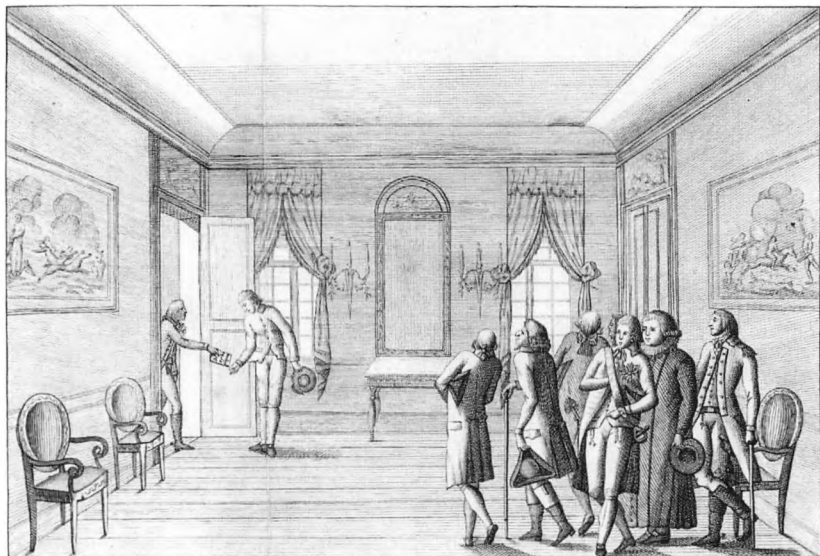
Det var kommissionen magtpåliggende at fastslå, at de årlige

underbalancer på budgettet var en gammel skade, som gik tilbage til tiden før de store ulykker ramte riget. Når der tilsyneladende i enkelte år kunne konstateres overskud, skyldtes det, at der i det pågældende år havde stået ekstraordinære indtægter til rådighed. Med hensyn til den øjeblikkelige situation mente man, at man nogenlunde kunne bygge på årsoversigten for 1818. Man måtte herefter konstatere, at underskuddet beløb sig til 1,5 mill. rbd. sølv, »et lidet trøstende« resultat, hvis man skulle være realistisk. Kommissionen anså sig imidlertid ikke berettiget til at fremsætte forslag om, hvorledes dette underskud kunne nedbringes, men man tillod sig dog »at fremsætte nogle bemærkninger«.

Man konstaterede herefter, at det i 1816 fremførte krav til de enkelte forvaltningsgrene om nøje at overholde den årligt tilståede bevilling til bestridelse af løbende udgifter ikke havde kunnet gennemføres. Denne vej syntes således ikke farbar. I stedet for havde man undersøgt andre veje at gå og mente, at man muligvis kunne spare 500.000 rbd. sølv af det årlige bidrag på 1,5 mill. rbd., som var faststat til statsgældens afbetaling. Forslaget henskødes til kongens afgørelse. Man kunne måske også tænke på at afhænde de obligationer, som i henhold til overenskomsten med Sverige var udstedt som erstatning for Norges andel i den ældre rigsgæld. En sådan realisering ville imidlertid medføre tab. Man måtte derfor konkludere, at underskuddet ville eksistere i endnu mange år, og at det kun kunne nedbringes ved, at kongen dekreterede besparelser på de enkelte kollegiers normale udgifter. Man kan vel konkludere, at kommissionen på en pæn måde og med mange ord havde fået ansvaret for det vanskelige problems løsning skubbet over til den enevældige konges afgørelse.

Der synes ikke at foreligge nogen direkte kgl. resolution på denne udførlige beretning, men 23. sept. 1823 tilsendte kongen Møsting en plan til at få tilvejebragt den ønskede balance. Formodentlig har kongen benyttet sin kabinetssekretær Jessen til at få forslaget udarbejdet.

P. C. Jessen havde siden 1803 været i kongens tjeneste.⁹ Han

Frederik VI havde sit audiensgemak i det Schackske palæ på Amalienborg. Billedet viser forgemakket, som havde vinduer ud mod palæhaven. Her modtog kongen både høj og lav. I døråbningen rækker kongen en stodder et bidrag. Collin fik tidligt og ofte direkte adgang til Frederik VI.

havde i 1793 taget den latinsk-juridiske eksamen og året efter vundet Universitetets guldmedalje for besvarelse af en juridisk prisopgave. Fra 1808 til sin død virkede han som kabinetssekretær. Han havde ry som en punktlig embedsmand, og det er foran omtalt, at han havde medvirket aktivt ved udarbejdelsen af pengereformen af 1813.

Reskriptet indeholdt en detaljeret plan til et såkaldt normalreglement, som fastsatte et bestemt beløb for hvert enkelt regeringsorgan til bestridelse af løbende udgifter. Man havde pligt til langsomt at nærme sig dette mål.

Møsting brugte godt et halvt år til at gennemgå det kgl. forslag, og det kan aktmæssig dokumenteres, at han har fået aktiv assi-

stance fra Collin til denne gennemgang.¹⁰ Resultatet foreligger i form af en detaljeret forestilling af 17. februar 1824. Kongen gik straks i gang med læsningen af det omfattende dokument, og hans resolution bærer datoen 28. februar. Den omfatter, hvad der svarer til 6 hele foliosider! Det pålagdes Møsting at foretage det videre fornødne under hensyntagen til de sidst foretagne kgl. bestemmelser. Samtidig bemyndigedes han til ekstraordinært at afholde de ekstraordinære udgifter og gratifikationer, »som han måtte finde passende«, en nok så vidtgående bemyndigelse.¹¹

Normalreglementet var bygget således op, at der for hver forvaltningsgren var opgjort en fast bevilling til bestridelse af de løbende udgifter og en bevilling til afholdelse af ekstraordinære udgifter. Anvendelsen af den sidste var dog afhængig af, at spørgsmålet havde været forelagt Finansdeputationen og var blevet godkendt af kongen. Man gav de enkelte forvaltningsgrene et år til at finde ud af, om den normale bevilling var realistisk, og i samme periode var man fritaget for at forelægge Finansdeputationen ansøgning om tilladelse til at tage hul på den overordentlige bevilling.

Løste det etablerede normalreglement balanceproblemet? Svaret må blive negativt. Der skulle endnu gå adskillige år, inden det skete, og man måtte fortsat koncentrere sig om den opgave at få udbygget sit kendskab til samtlige statsindtægter og -udgifter, således at man kunne danne sig et nøjagtigt billede af statens aktuelle økonomiske situation. En vis forbedring indtraf dog, takket være den kendsgerning, at monarkiets samlede næringsliv lidt efter lidt kom på fode. Statsindtægterne begyndte langsomt at stige. Endnu i 1829 kunne underbalancen opgøres til ca. 1.280.000 rbd. rede sølv.

Et andet væsentligt problem, som optog Finansdeputationen i disse år, var spørgsmålet om en reform af statens regnskabs- og kassevæsen. Med tiden havde denne specielle forvaltningsgren – navnlig den lokale – udviklet sig til det helt uoverskuelige. Antal-

let af lokale kasser var betydeligt, og selv kasser inden for samme område arbejdede med forskellige regnskabssystemer. Den overordnede kontrol var mere end mangelfuld, hvilket bl.a. er forklaringen på de mange bedrageriske kassebetjente, både høje og lave, som afsløredes i disse år. Collin var meget optaget af dette problem, og 8. marts 1824 indgav han en direkte betænkning til kongen om hele spørgsmålet.¹² Han gennemgik den eksisterende lovgivning og konkluderede, at regelmæssige og uventede kasseeftersyn ville være det bedste middel til at sætte en stopper for det grasserende uvæsen. Sikkerhedsstilling for de betroede midler var ikke tilstrækkeligt. Betænkningen er ikke holdt helt i den strengt saglige form, som normalt er karakteristisk for Collin. Man kan ikke se væk fra, at han har anlagt en lidt ukendt servil hyldest, idet han taler om landets »ædle og menneskekærlige konge«, der finder »det glædeligere og lykkeligere at kunne forebygge forbrydelser end at sættes i den hårde og tunge nødvendighed at straffe forbrydere«. Initiativet medførte imidlertid, at der 28. april 1824 blev nedsat en talstærk kommission, der blandt andet omfattede både Collin og A. S. Ørsted i den hensigt at få udarbejdet nye bestemmelser for statens kassevæsen.¹³ Det skulle vise sig meget vanskeligt at nå et positivt resultat. I sit erindringsværk s. 555 hævder Collin, at han ikke husker nogen kommission, hvori han havde deltaget »med mindre lyst«. Grunden var bl.a. at det var blevet »en vanetro«, at kautionsindretningen fortsat måtte være det bærende princip i revisionsarbejdet. Endvidere trak kommissionsarbejdet i langdrag, fordi det viste sig nødvendigt at få foretaget adskillige undersøgelser og afprøvet flere fremgangsmåder. Trods adskillige rykkerskrivelser fra kongen, der også interesserede sig levende for en reform på dette område, gik tiden, og det havde lange udsigter med den nødvendige reform. Faktisk nåede man først til vejs ende under Chr. VIII.

Efter gentagne ansøgninger om afsked trådte finansminister Møsting 2. marts 1831 tilbage fra sit hverv som præsident for Rente-

kammeret og 1. deputeret i Finansdeputationen.¹⁴ Med titel af finansminister overtog grev A.W.Moltke stillingen som 1. deputeret i Finansdeputationen, medens hvervet som chef eller direktør for Rentekammeret overdroges stiftamtmand i Viborg J. F. G. Schønheyder, der som 3. direktør i Rigsbanken havde haft et nært samarbejde med Møsting og var blevet befordret til stillingen i Viborg af ham. Man opgav dermed for en tid det i 1816 etablerede princip, at chefstillingerne for Rentekammeret og Finansdeputationen var forenet hos samme person. Fra 1831-40 fungerede Schønheyder også som almindelig deputeret i Finansdeputationen.

Da Moltke ved sin udnævnelse til finansminister ikke kunne beklæde hvervet som deputeret i Rentekammeret, talte Møsting med Collin om, hvem man skulle betro den ledige stilling. Collin tilbød selv at overtage hvervet uden vederlag, hvilket Møsting godkendte. Det havde imidlertid til følge, at de to Rentekammerdeputerede Kongslev og Meyer udtalte bekymring for, at Collin med sin større anciennitet som deputeret skulle få sæde og stemme i Rentekammerkollegiet foran dem. Collin erklærede imidlertid, at han ikke havde noget imod at blive 3. deputeret, et forslag, der i høj grad forundrede dem, og som de aldrig tidligere havde oplevet! Da Collin var i audiens i anledning af udnævnelsen, sagde kongen til ham: »Collin, våg mig over bønderne.« Han tilføjer: Kongen havde ikke stor tiltro til, at min forgænger (Moltke) havde interesseret sig meget for bønderne.¹⁵

Som meddeputerede overtog Moltke fra sin forgænger foruden Collin også Troels Kongslev og Johan Henrik Meyer. Af nye folk må foruden Schønheyder også nævnes den tidligere holstenske embedsmand grev Carl Moltke-Nütschau, som udnævntes i 1834, og som virkede indtil 1848. Han var samtidig deputeret i Rentekammeret. Under de forhandlinger, som i tiden fandt sted om mulige ændringer af centraladministrationen, tog han afstand fra det herskende kollegialsystem. Sin kritik formulerede han nærmest i ordsprogsform: »Af mange råd kommer ingen dåd.«¹⁶ Også

Jonas Collin R, DM efter maleri af C. A. Jensen. Han havde på det tidspunkt forlængst skaffet sig en indflydelsesrig stilling indenfor den centrale finansforvaltning. Han beklædte både en deputerets stilling i Finansdeputationen og i Rentekammeret.

Collin var en varm tilhænger af at gennemføre forenklinger i statsadministrationen med det formål at opnå omfattende besparelser ad denne vej. Han synes dog ikke at have taget til orde for at afskaffe det herskende kollegieprincip. Derimod var han tilhænger af at tildele lavere stillede embedsmænd i systemet mulighed for at afgøre visse sager.

Kort efter chefskiftet i Finansdeputationen udkom anordningen af 28. maj 1831, som fastlagde de grundlæggende bestemmelser for de rådgivende stænderforsamlinger. De mere detaljerede regler indeholdtes i en forordning af 15. maj 1834. Efter afholdt valg trådte Roskilde stænderforsamling sammen 1. oktober 1835 og Viborgforsamlingen 11. april 1836. Foruden de to kongerigske forsamlinger fandtes der en stænderforsamling for Slesvig i Slesvig by og en tilsvarende holstensk i Itzehoe. Stænderforsamlingerne havde kun rådgivende myndighed i de af kongen forelagte lovudkast og kunne desuden stille forslag om ny lovgivning. Det kan undre, at Collin ikke i sine erindringer har udtalt sig om indførelse af de rådgivende stænderforsamlinger, et lovgivningsarbejde af så vidtrækkende betydning. Det skulle jo også vise sig, at et yndlingsemne for de kommende Stænderforsamlinger var at diskutere den enevældige regerings finanspolitik, et emne som Collin ellers beskæftigede sig med i det daglige. Da den tysksindede embedsmand Uwe Jens Lornsen i 1830 skabte den bevægelse i hertugdømmerne, som skulle føre frem til indførelsen af de rådgivende stænderforsamlinger, modtog Collin et langt brev fra professor Chr. Flor i Kiel, hvori denne fortalte om Lornsen og hans agitation. Som vi også senere skal se, findes der heller ikke i erindringsværket kommentarer til martsbevægelsen i 1848 og enevældens fald. Som embedsmand inden for det enevældige regeringssystem har han åbenbart ikke fundet det passende at kommentere rent politiske begivenheder, hvor betydningsfulde de end var. Man tør imidlertid nok formode, at han har hilst de politiske nybrud velkommen og forstået deres nødvendighed.

Som finansminister indtog Moltke i sit forhold til kongen en

lignende stilling som sin forgænger. Også han udfærdigede en række forestillinger og betænkninger i eget navn og modtog fra kongen adskillige personlige reskripter og anmodninger om udbetaling af direkte tilskud fra statskassen. På dette område skiftedes ikke politik.¹⁷

På dagsordenen stod stadig spørgsmålet om en nyordning af statens kasseforvaltning. Efterhånden var man inden for den nedsatte kommission nået så langt, at man i 1838 kunne forelægge de kongerigske stænder et forslag til debat, men spørgsmålet blev dog ikke færdigbehandlet i Frederik VI.s regeringstid.

Også det andet spørgsmål om den statslige underbalance arvede Moltke, og på dette område fik den nye stænderforfatning en afgørende indflydelse. Den tid var nu uigenkaldelig forbi, hvor statsmagten kunne undlade at offentliggøre nøjagtige tal. Fra nu af måtte de lægges på bordet med en hidsig offentlig debat til følge. Både i pressen og i de forskellige Stænderforsamlinger diskuteredes finansproblemerne.

Da tidspunktet for stændernes første sammentræden nærmede sig, besluttedes det, at der skulle udarbejdes en oversigt over statens øjeblikkelige økonomiske status til forelæggelse for disse. Det synes ikke muligt at udpege, hvem der har taget initiativet hertil. Grev A. W. Moltke har i en beretning, dateret 10. sept. 1835, meddelt, at forslaget var kommet til mundtlig forhandling mellem ham og kongen, og at man enedes om at anmode embedsmænd inden for Finansdeputationen og Direktionen for Statsgælden om at udarbejde en oversigt over finansernes stilling i 1835. Collin repræsenterede Finansdeputationen og de to medlemmer af Statsgældsdirektionen Niels A. Holten og Ludvig Fred. Fog denne sidste. Der kunne naturligvis kun være tale om et skøn, da de endelige tal for året jo slet ikke forelå. Man har åbenbart ønsket at give et så aktuelt billede af forholdene som muligt.¹⁸

Om statsgældens størrelse ved indgangen til året 1835 oplystes, at den udgjorde 129.805.000 rbd. i alt, heraf den indenlandske

Biskop J. P. Mynster var en nær ven af det Collinske hus. Ved adskillige lejligheder havde de et vist samarbejde. Mynster anerkendte Collins bestræbelser for at bedre gejstlighedens almindelige økonomiske vilkår.

71.481 rbd. og den udenlandske 58.324.000 rbd. I renter skulle i 1835 betales 2.877.064 rbd. af den indenlandske og 961.300 rbd. af den udenlandske.

Underskuddet på statsregnskabet for 1835 skønnedes at blive 13.945.000 rbd. Fra kongeriget regnede man med samlede indtægter i skatter og afgifter på ca. 6.195.000 rbd., for Slesvig og Holsten 4.237.000 rbd. og for Lauenburg 190.000 rbd. Af andre større indtægter udgjorde renter og afdrag på aktiver 1.470.000 rbd. og Øresundstolden 1.800.000 rbd. Over for indtægterne stod en samlet udgiftssum på 14.266.000 rbd.

Den liberale presse kastede sig straks over den offentliggjorte redegørelse og brugte meget kraftige udtryk om den uventet store statsgæld trods den lange fredsperiode og det store underskud på statsregnskabet. I begge de to kongerigske Stænderforsamlinger var kritikken ikke mindre hvas.

I begge forsamlinger var generalprokurør A. S. Ørsted regeringens repræsentant, medens den kongevalgte deputerede, botanikprofessoren J. F. Schouw valgtes til begge forsamlingers præsident. Finanssagen blev en af de vigtigste spørgsmål, som kom under debat, og Collin holdtes løbende orienteret dels af Ørsted dels af sin kollega i Landhusholdningsselskabet J. C. Drewsen. Også hans nære ven biskop J. P. Mynster holdt ham underrettet fra Roskilde Stænderforsamling.

Ikke mindre end 4 stænderdeputerede i Roskilde stillede forslag til regeringen om den finansielle situation. Lige som den liberale presse var man forfærdet over statsgældens størrelse, og man rettede kritik bl.a. mod de store udgifter til hofholdningen, til den diplomatiske tjeneste og til de militære kollegier. Stort set fulgte Viborgforsamlingen denne kritik op. Trods sin stilling i Kancelliet veg den i København valgte stænderdeputerede Tage Algreen-Ussing i denne og i de følgende Stænderforsamlinger ikke tilbage fra at stille forslag om betydelige besparelser. Som resultat af de langstrakte forhandlinger enedes man om at indgive en enstemmig vedtaget petition i 3 punkter: 1. at kongen skulle tage de

mest energiske foranstaltninger for ved besparelser at formindske statsudgifterne, 2. at nedsætte en kommission – ikke blot af embedsmænd – til at undersøge finansernes og statsgældens tilstand og foreslå midler til balance og gældende afbetaling og 3. at offentliggøre et virkeligt statsregnskab for 1835. Også i de kommende Stænderforsamlinger spillede finanssagen fortsat en væsentlig rolle.¹⁹

En første reaktion på Stændernes kritik modtog kongen fra sin gamle medarbejder J. S. Møsting. I en lang betænkning dateret 10. april 1836, som han oven i købet anmodede om tilladelse til at trykke, søgte han at imødegå den opfattelse, at der ikke var opnået besparelser gennem det vedtagne normalreglement.²⁰ Netop takket være dette var adskillige besparelser foretaget, og flere kunne ventes. Efter Møstings opfattelse var det den rigtige vej at følge, hvis man ville opnå sådanne. Hertil behøvedes ingen kommission, som foreslået af Roskilde Stænder, og da slet ikke med medlemmer udenfor embedsstanden. Ensidighed fandtes både inden for og udenfor, konkluderede han. Han kunne heller ikke godkende, at der ikke var blevet gennemført betydningsfulde reformer i de forløbne år. Tilladelse til at offentliggøre beretningen blev dog ikke givet.

Større interesse har det naturligvis at undersøge, hvorledes finansmyndighederne modtog stændernes kritik.

11. marts 1836 indstillede Moltke til Kongen, at man skulle nedsætte en kommission, som bl.a. skulle have til opgave at gennemgå normalreglementet fra 1824, som »skønt det har bidraget så meget til at forberede og lette den nødvendige orden i finansvæsenet, dog ifølge sin natur, ikke så ganske har kunnet afpasses de senere tidsomstændigheder«. Kommissionen skulle desuden tilvejebringe en oversigt over finansvæsenets fremtid.²¹ Moltke ville som formand selv lede forhandlingerne. Blandt medlemmerne af kommissionen var naturligvis Collin. 22. marts 1836 tiltrådte kongen forslaget om kommissionens nedsættelse og formål. Collin har hertil knyttet den kortfattede kommentar: »Dette var

begyndelsen til budget-arbejdet.«²² Som kommissionens sekretær udpegedes underbogholder i Bureauet for de udenlandske Betalinger A. I. Unsgaard.

Kommissionen af 22. marts 1836 har efterladt sig et betydeligt arkiv, der i enkeltheder belyser den omfattende korrespondance, man havde med de forskellige kollegier om deres finansieringsbehov.²³ Det fremgår heraf, at Collin har deltaget positivt i dette arbejde, som også har haft til formål at få et så nøjagtigt billede af statens samlede indtægter som muligt. Hvad man navnlig interesserede sig for var at få så nøje et kendskab som muligt til de mange kassers og fondes indtægter, som sorterede under de forskellige kollegier. Også disse måtte betragtes som en del af statsindtægterne. Et andet væsentligt problem var at få et præcist kendskab til, hvad de forskellige administrationsgrene behøvede for at bestride deres normale udgifter. Også på dette punkt samlede i de sidste år af Frederik VI.s regering en omfattende viden i Finansdeputationen. Nogen samlet indstilling fra kommissionen synes ikke at foreligge. Derimod blev man i stand til ikke blot at revidere det publicerede skøn over den finansielle situation i 1835, men også at følge den op med årlige beretninger om finansernes udvikling i resten af Frederik VI.s regeringstid. Disse offentliggjordes i Kollegialtidende.

Det var også blevet pålagt kommissionen at undersøge, om man kunne forvente besparelser ved ændringer i den eksisterende centralforvaltning. På et ret tidligt tidspunkt af kommissionens arbejde fik Collin opfordring til at udtale sig om eventuelle reformer inden for Rentekammerets danske afdeling. I den anledning udarbejdede han en længere beretning til grev Moltke, dateret 11. marts 1837.²⁴

Til indledning proklamerede Collin sin principielle holdning til den opgave, som var kommissionens. Endnu engang fastslog han, at der ingen mulighed fandtes til at få indskrænket eller beskåret statens udgifter med mindre hele udgiftsvæsenet samledes i eet centralpunkt »Finans-ministeriet«. Dette måtte kende alle

landets finansielle ressourcer og være underrettet om alle statsudgifter, »hvoraf mange nu skjuler sig i de hundrede af regnskaber af eksisterende jordebogskasser og justitskasser og flere separate fonds«. Får Finansministeriet ikke kendskab til samtlige indtægter og udgifter, bliver »alle bestræbelser for at tilvejebringe orden og sparsomhed i statshusholdningen for spildte«. Denne overbevisning var ikke frugten af de sidste ugers og måneders erfaring, understregede han, men af flere års betragtninger og ligeledes et resultat af overvejelser, han har haft blandt »de pålideligste af mine jævnlig«.

Indledningsvis ønskede han ligeledes at fremsætte nogle principielle synspunkter med hensyn til Rentekammerets øjeblikkelige organisation. Justitsvæsenet var delt i henholdsvis et Dansk og et Slesvig-Holstensk Kancelli, og på samme måde burde Rentekammeret deles i to selvstændige kollegier, et dansk og et tysk. Under den nuværende ordning må de danske deputerede også underskrive de tyske sager, selv om de ikke har haft nogen indflydelse på deres tilrettelæggelse, og det samme gælder de tyske embedsmænds forhold til de danske sager. Sammen med andre mener han, at en adskillelse ville være en fordel for begge parter. Hele vort kollegialvæsen kunne simplificeres i betydelig grad til stor besparelse for staten. Denne reform burde forberedes, og en nærmere plan udarbejdes. Kunne det ske, ville meget være vundet for staten, for Finansministeriet og »i opinionen«.

I øjeblikket består det danske kollegium, fortsætter han, af 8 medlemmer, og den danske afdeling er organiseret i 17 kontorer. Under forudsætning af, at man råder over dygtige skrivere (Collin kalder dem skriverkarle), og hvert kontor er udstyret med en kyndig kontorchef, vil der kun behøves 3 deputerede, eventuelt med en aflønnet assessor som medarbejder.

Redegørelsen fortsætter med en gennemgang af de eksisterende kontorer, og Collin foreslår en sammenlægning af disse. Det vil dog føre for vidt i enkeltheder at omtale dette forslag. Det samme gælder hans synspunkter med hensyn til kammerets revisions-

arbejde. Revisionen bør også i fremtiden følge med de kontorer, hvortil den hører, men det anbefales at der udnævnes en overordnet tilsynsførende, som ikke bør være medlem af kollegiet.

Som deputeret i Rentekammeret siden 1831 havde Collin på sin egen krop følt det urimelige i at skulle medunderskrive en række indstillinger, som han ikke havde været med til at forberede. Hans idéer fik dog foreløbig ingen større betydning. Først under den efterfølgende konge blev problemerne virkelig aktuelle.

De første stænderforsamlings hårde kritik af den førte finanspolitik gjorde kommissionen af 1836 interesseret i så hurtigt som muligt at få udarbejdet en mere realistisk regnskabsoversigt over året 1835. 30. december 1837 kunne man i Kollegialtidende læse en efter forholdene mere troværdig redegørelse. Det viste sig da, at situationen ikke var slet så sort, som det foreliggende skøn havde tegnet. Redegørelsen forelå så betids, at den var til rådighed for de stænderforsamlinger, som trådte sammen i 1838. Stort set ændrede redegørelsen kun lidt i stændernes opfattelse. Man fremsatte på ny de gamle krav om omfattende besparelser og gentog ønsket om fortsat offentliggørelse af et årsregnskab. På det punkt var regeringen indstillet på at opfylde ønsket. Allerede 7. juli 1838 forelå regnskabet for 1836, 28. marts 1839 regnskabet for 1837, 17. marts 1840 regnskabet for 1838 og 9. januar 1841 regnskabet for Frederik VI.s sidste regeringsår. Medens det havde været nødvendigt at anvende godt 2 år for at få tilvejebragt det reviderede regnskab for året 1835, behøvede man nu kun godt et kalenderår til at få udarbejdet regnskabet for året 1839.

Også de forskellige regnskabsposter viste en positiv udvikling. Hvis man sammenligner hovedtallene for indtægter, udgifter og statsgældens størrelse i 1835 og 1839, kan man konstatere, at statsindtægterne var steget med 217.996 rbd., udgifterne var faldet med 290.398 rbd. og statsgældens størrelse var nedbragt med 2.112.927 rbd. Statsregnskabet balancerede med udgangen af 1839 med et overskud på 2.145.254 rbd. og statsgælden beløb sig til

123.952.588 rbd. Kommissionens arbejde havde således medført en ikke helt ringe forbedring af statens finanser. Man havde gjort et skridt i den rigtige retning, og man havde opnået et grundigere kendskab til de faktisk eksisterende statsindtægter, fået udgifterne beskedent nedsat og reduceret statsgældens størrelse. Også en anden gevinst var opnået. Den gunstige udvikling i landets næringsliv havde medført, at de cirkulerende pengesedler var kommet i pari i 1835. Dette medførte, at man efterhånden ikke behøvede at operere med de to møntenheder rede sølv og rbd., sedler og tegn, i regnskaberne. De to møntenheder kunne nu slås sammen under betegnelsen Rigsbankdaler, (rbd.), eller til sidst Rigsdaler (rd.). I sig selv var det en betydelig lettelse og besparelse.²⁵

Under sit arbejde inden for centraladministrationen, og det gælder vel navnlig hans virksomhed som deputeret i Rentekammeret, følte Collin ved flere lejligheder manglen af, at man på dansk ikke havde tilgang til en offentlig statistik. Man havde ganske vist i 1797 fået oprettet et dansk-norsk Tabelkontor, som havde sekretæren for det jysk-fynske Landvæsenskantor Jakob Mandix som leder. Han blev imidlertid i 1801 udnævnt til amtmand over Bornholm. Nogle underordnede embedsmænd overtog herefter det statistiske kontor, men det havde ingen større succes, og kontoret ophævedes ved kgl. res. 2. november 1819. De tabellariske forretninger videreførtes herefter af forskellige fuldmægtige i de enkelte kontorer, men det fik aldrig nogen større betydning. Et tysk tabelkontor havde man aldrig fået oprettet.²⁶

Ved forberedelse af forskellig lovgivning var det i længden umuligt ikke at have adgang til indsamlet statistisk materiale, og også udenfor administrationen havde man samme behov. Ingen følte dette mere end Collin, som fra sin virksomhed dels inden for centraladministrationen dels fra sit arbejde i Det kgl. Landhusholdningsselskab længe havde følt dette savn. Kun med møje og besvær havde man været i stand til at bringe det fornødne mate-

riale til veje, når man havde brug for det, og som oftest var det ret ufuldkomment. I 1833 tog han initiativ til at få ændret denne mangel.

Han udarbejdede et foreløbigt forslag, som han diskuterede med de deputerede V. F. Johnsen og Chr. Lund i Rentekammeret. Også bogholder Thorkild Olsen, der siden 1814 havde været knyttet til Hoved- og Bogholderikontoret inddrog i drøftelserne. Man mente ikke, at der skulle oprettes et særligt statistisk kontor, men man forestillede sig, at man kunne lade de enkelte forvaltningsgrene stå som initiativtagere til indsamlingen og være ansvarlige for udarbejdelsen af de skemaer, der skulle lægges til grund for indsamlingen. Det skulle derefter overdrages lokale embedsmænd som amtsforvaltere og sognepræster at udfylde de udarbejdede skemaer.²⁷

Collin udviklede herefter ved en direkte henvendelse til kongen, at denne ved et reskript af 24. september 1833 overdrog ham at udarbejde et endeligt forslag. Man har her et af flere eksempler på, at Collin kunne sætte et vigtigt samfundsproblem under debat ved direkte at henvende sig til kongen, og ikke at benytte den almindelige kommandovej. 14. november 1833 havde han sit endelige forslag færdigt, og det godkendtes ved kgl. resolution 29. november 1833. Med forslaget fulgte ikke mindre end 7 forskellige udkast til skemaer vedrørende indsamling af forskellige statistika. En kgl. kommission, den såkaldte Tabelkommission, skulle stå for det fremtidige arbejde og foreløbig omfatte 5 personer. De udpegede var A. S. Ørsted (Kancelliet), Collin (Finansdeputationen), V. F. Johnsen (medlem af Direktionen for Statsgælden), Herman Bech (Generaltoldkammeret) samt bogholder Olsen (Finansdeputationen).²⁸

Det var kommissionsmedlemmernes vigtigste arbejde at vælge emnerne for de statistiske opgaver og at udarbejde de nødvendige skemaer for den enkelte undersøgelse. Specielt var det bogholder Olsens hverv at sammentælle de indkomne statistica og tilrettelægge offentliggørelsen af dem. De udarbejdede oversigter indgik i

Statistisk Tabelværk,

udgivet

af

den dertil allernaadigst anordnede Commission.

Første Hæfte,

indeholdende en tabellærst Fremstilling af Folkemængden i Danmark den 18de Februar 1834, en summarisk Oversigt over samme Folkemængde den 1de Februar 1801 og Tabeller over Antallet af Ægtefødsler, Fødsler og Dødsfald i Danmark, i Mårene 1801 til 1833.

Kjøbenhavn.

Trykt hos Bianco Luno & Schibler.
1835.

Titelbladet til 1. hefte af Statistisk Tabelværk, et arbejdsredskab som forvaltningen havde god brug for. Udsendelsen begyndte i 1835.

en planlagt serie, kaldet Statistisk Tabelværk, som kunne erhverves af institutioner og privatpersoner. Prisen afhang af den enkelte publikations størrelse og varierede fra 1-3 rbd.

Collin havde tænkt sig, at Tabelkommissionen først af alt skulle tage initiativet til en almindelig tælling af kongerigets befolkning. Der havde ikke været iværksat folketælling siden 1. februar 1801, og en ny tælling var i høj grad ønskelig. Så snart man havde modtaget den kgl. ordre af 27. november 1833, gik man i gang med at forberede en ny folketælling, som blev berammet til 18. februar 1834. De fornødne skemaer blev udarbejdet, og man

tilrettelagde i detaljer selve indsamlingen af de ønskede statistiske data. I købstæderne beordredes rodemestrene eller andre af byens bestillingsmænd til at foretage indsamlingen under magistratens tilsyn. I København skete optegnelsen under rodemesterens tilsyn af hver gård- eller husejer, eller den der som vært udførte hans forretninger. På landet skulle tællingen iværksættes af skolelæreren under sognepræstens tilsyn og vejledning, således, at hver skolelærer i sit distrikt gik fra det ene sted til det andet og foretog optegnelsen. Navnlig for landdistrikternes vedkommende betød de nye regler, at man fik tællingen gennemført hurtigere end tidligere, hvilket man tillagde den største betydning.

Allerede i 1835 kunne man udsende 1. hefte af den planlagte skriftrække. Heftet var i tværfolio og trykt i København hos Bianco Luno og Schneider. Det indeholdt en tabellarisk fremstilling af folkemængden i Danmark den 18. februar 1834, en summarisk oversigt over samme folkemængde 1. februar 1801 og tabeller over antallet af ægtevielser, fødsler og dødsfald i Danmark i årene 1801-35. I en udførlig indledning – omfattende 20 sider – refererede man de vigtigste resultater af tællingen. Afsluttende meddelte man, at man 9. juni 1835 havde opnået kongens tilslutning til, at man fremover afholdt folketællinger hvert 5. år, og at man muligvis burde udvide den statistiske undersøgelse. Man så også gerne, at man til samme tidspunkter, inden for hertugdømmerne, fik foretaget tilsvarende tællinger.

Allerede i 1837 var kommissionen i stand til at udsende publikation nr. 2, som behandlede følgende: Hartkornet, Jordejendommenes fordeling og ejendommenes banktaksation. Man tog herefter fat på at forberede en 3. publikation, som skulle beskrive Danmarks skibsfart i 1834 og 1837 sammenstillet med året 1826. Denne publikation kunne dog først udsendes efter tronskiftet i 1839. Tabelkommissionen havde således i løbet af ganske få år vist sin berettigelse, og ved tilgang af ny og interesseret arbejdskraft kunne publikationsvirksomheden øges betydeligt i 1840-erne (se s. 126ff). Collins initiativ havde fået en god start.

Med oprettelsen af Tabelkommissionen i 1833 havde Finansdeputationen, og herunder Collin, fået en opgave at varetage, som skulle vise sig af varig betydning. Fra tid til anden opstod i årene 1816-39 forskellige problemer, som man fandt bedst kunne løses ved at nedsætte en midlertidig kommission, hvori bl.a. medlemmer fra Finansdeputationen fik sæde. Også Collin tildeltes sin del af disse hverv.

Således beordredes han til, sammen med den deputerede Birch, at tiltræde en kommission, som skulle afvikle den fra krigens tid eksisterende københavnske brændselskommission, i hvilken han havde været medlem siden 1812, og som var blevet ophævet i 1814. Hvervet medførte en ikke ringe korrespondance og talrige rejser. Formålet var at afhænde ca. 40.000 favne brænde, som lå tilbage efter krigen. Desuden skulle man skaffe sig af med en ridehest, som havde været anvendt af en af de afskedigede opsynsbetjente. Collin anmodede kongen om ret til at overtage hesten, og anmodningen blev godkendt. Resolutionen lød: »Meget gerne, men det er ret, at De spørger derom«. ²⁹

I 1819 blev Collin medlem af en kommission ang. opmudring af Københavns havn, ³⁰ og to år senere gjaldt det en, som skulle behandle et af borgmester J. A. Stenfeldt indgivet forslag om en udvidelse af Helsingør havn. ³¹ Sagen interesserede, men den havde indflydelsesrige modstandere i københavnske handelskredse. Det tog år, inden forslaget blev bragt i hus, og Collin betragtede det som sin særlige opgave at holde Møsting varm for sagen. I 1829 kom et tilsvarende forslag under overvejelse om en havneudvidelse i Fladstrand (Frederikshavn). ³² Det lykkedes ham også her at få Møsting til at tilslutte sig en udtalelse om, at »Først når et anlæg af den slags er kommet i stand og lykkelig fuldført, erkender man dets nytte«. Det er karakteristisk for Collin, at han i meget af sin gerning var i stand til at tænke fremadrettet.

Med hensyn til hans medlemskab i de forskellige kommissionsarbejder kan man i et enkelt tilfælde direkte dokumentere, at han gjorde et betydeligt forarbejde, inden han tog del i forhandlin-

gerne. Det drejede sig om et kommissionsarbejde, der strakte sig over årene 1821-29, og som havde til opgave at forbedre den lavere gejstligheds økonomiske kår.³³ I kommissionen havde også A. S. Ørsted fået sæde foruden den kancellideputerede Chr. L. Lassen, som var chef for Kancelliets kirkedepartement. Collin karakteriserede selv sit virke inden for kommissionen som værende af »en indgribende del«. Han havde forberedt sig ved at indhente de fornødne oplysninger fra forskellige præster, bl.a. svogeren Jens Bindsbøll i Ledøje. Han havde herigennem erfaret, at mange præster sad i yderst beskedne kår. Da han forelagde sit indsamlede materiale, fremkaldte det forbitrede modindlæg fra den deputerede Lassen, som ikke veg tilbage fra at udtale, at det faktisk var ligegyldigt, hvad kommissionen foreslog. Det var dog til syvende og sidst Kancelliet, der havde den endelige afgørelse! Under forhandlingerne forsøgte Ørsted at mægle, men Collin udtalte, at han fandt, at Kancelliet optrådte med en irriterende fornemhed og hovmodighed overfor de andre kollegier, og at det åbenbart skyldtes, at man fungerede som »Kongernes skrivestue«. Da han underrettede sin gode ven, den senere biskop Mynster, om sine synspunkter på præsternes stilling, mødte han megen forståelse. Mynster udtrykte direkte, at gennemførelsen af de stillede forslag »ville være af uberegnelig gavn for gejstligheden«.

I 1832 nedsattes en kommission for at undersøge det Frederiksborgske Stutteris forhold.³⁴ Da Collin kort efter udnævnelsen til medlem af kommissionen havde audiens, sagde kongen til han: »Der skal være mange musereder, lad mig se, De kommer efter dem!« Der afholdtes forhør over forskellige personer, og man afslørede omfattende bedragerier. Collin var meget skarp i sin vurdering heraf. Møsting, der ganske vist var gået af som finansminister, men som nok måtte indrømme, at han i tide burde have grebet ind, blev yderst fortørnet over den Collinske kritik og besværede sig til kongen over kommissionens fremfærd. Collin, der altid havde haft et godt forhold til sin tidligere chef, udtalte overfor kongen, at han følte det tungt at være miskendt af sin tidligere

chef, men kongen trøstede ham med, at »det finder sig nok!«. I nogen tid var der ingen personlig omgang mellem Møsting og Collin, men omsider udstrakte Møsting i et brev en forsonende hånd, og det tidligere gode forhold genoptoges. Møsting fastholdt sine kritiske bemærkninger om kommissionens arbejde, men til Collins store lettelse fik det pinlige forløb ingen indflydelse på, at han havde foreslået, at hans søn skulle overtage hans hidtidige hverv som sekretær for Fonden ad Usus Publicos. Det skete netop i året 1832. Som sekretær for Stutterikommissionen havde Collin fået anbragt sin svigersøn, politiretsassessor Drewsen. Han var sikkert blevet udpeget i sin egenskab af forhørsdommer i Politiretten og avancerede senere til medlem af kommissionen. Ikke uventet karakteriserede Collin hans indsats som af »uberegnelig nytte«. ³⁵

I 1835 blev Collin medlem af en kommission, som skulle overveje indførelse af fri handel på Grønland. Han gik meget op i dette kommissionsarbejde og interesserede sig også for, at unge grønlændere kunne komme til Danmark til uddannelse enten som skolelærere eller i et eller andet håndværk. I tidsrummet 1837-46 indkaldtes i alt 12 unge grønlændere til videreuddannelse. Foranstaltningen blev afbrudt, da Collin ikke længere havde indflydelse på de grønlandske sager. ³⁶

Også fra slutningen af 1830'erne kunne der nævnes forskellige kommissioner, som Collin fik sæde i. Flere af dem er kort omtalt i det bevarede erindringsmanuskript og skal ikke omtales i denne sammenhæng. Afsluttende kan man imidlertid konstatere, at der i udstrakt grad blev gjort brug af Collins arbejdskraft, og denne opfattelse underbygges af den kendsgerning, at den systematiske gennemgang af Finansdeputationens efterladte arkiv viser talrige originale koncepter fra Collins hånd. Han var i hele Frederik VI.s regeringstid en travl og meget arbejdsom embedsmand, der ofte var bud efter. Også den enevældige konge drog stor nytte af hans arbejdskraft, og meget tyder på, at der har eksisteret en ganske særlig omgangsform mellem dem. Ved en bestemt lejlighed mod-

tog Frederik VI en dag sin tro medarbejder med følgende udtalelse, da han trådte ind ad døren: »Ja, min gode Collin, jeg ser nok, at De har villet dyppe mig i mit eget fedt.«³⁷ Som embedsmand kunne Collin overkomme det utrolige, og arbejdsdagen var på ingen måde slut, når han forlod den røde bygning.

Virksomhed udenfor den centrale finansforvaltning 1816-39

Ved siden af sin daglige travle embedsvirksomhed var Collin i besiddelse af både lyst og kræfter til at spille en aktiv rolle inden for samfundslivet i almindelighed. En række anmodninger om at påtage sig forskellige opgaver tog han imod, og løsningen af disse var med til at danne det billede af ham i offentligheden, at man stod overfor en både effektiv og praktisk administrator, der kunne løse opståede problemer og finde veje ud af selv ret så vanskelige spørgsmål. Han kunne overkomme det utrolige, og foreliggende sager fik ikke lov til at samle støv på hans bord. Han havde en ganske særlig evne til at få tingene fra hånden.

Det kgl. danske Landhusholdningsselskab

Landhusholdningsselskabet var en af de institutioner, som han gennem et langt liv skænkede en særlig interesse. Han blev medlem af selskabet så tidligt som i 1805 på opfordring af sin svoger, den senere professor i botanik Jens W. Hornemann. Allerede 3 år efter indvalgte han i selskabets ledelse, og han tilhørte denne i adskillige år. Først i 1855 besluttede han at trække sig tilbage. Han var da 79 år gammel.

Selskabet var stiftet i 1769 efter engelsk forbillede af den kendte nationaløkonom Chr. Martfeldt, og det fik prædikat af kongeligt i 1776.¹ Christian VII førte titel af bestyrer af selskabet, og kronprins Frederik kaldtes patron. Også prins Christian Frederik, den senere Chr. VIII, og hans yngre broder arveprins Ferdinand var

Palæet i Kalveboderne var opført 1742-43 af Nic. Eigtved til brug for kronprins Frederik (V). Senere anvendtes det til bolig for fyrstelige personer og højere embedsmænd. Fra 1771 havde Landhusholdningsselskabet lokaler her.

æresmedlemmer. Prins Frederik, den senere Frederik VII, var kun 7 år, da han første gang mødte op i selskabet for at overrække præmier. Også som konge bevarede han en ikke ringe interesse for selskabets virksomhed.

Man kunne indmelde sig i selskabet mod at betale enten et mindre årligt kontingent eller et større beløb en gang for alle. Efter 1813 var det almindelige kontingent 10 rbd. eller 100 rbd. en gang for alle. Man kunne også blive korresponderende medlem.

Medlemskredsen omfattede i de første mange år en række embedsmænd samt præster og godsejere. Først senere optoges også bønder. Selskabets første præsident var udenrigsminister J. H. E. Bernstorff. Senere havde også den kendte bondeven Chr. Colbjørnsen sæde i præsidiet. Intet under at der stod glans omkring selskabet. Siden 1770 havde det haft lokaler i palæet i Kalveboderne, det nuværende Nationalmuseum. Man rådede her over de fornødne kontorer og havde adgang til at benytte en fornem sal til afholdelse af kvartals- og årsmøder. Også andre selskaber havde lokaler i dette fornemme palæ, som i øvrigt gav bolig til fremstående embedsmænd.

Selskabet havde oprindelig til formål i almindelighed at støtte »Vindskibelighed«. Man havde hele riget som arbejdsmark, og man virkede fortrinsvis ved uddeling af præmier til landmænd, kunstnere, håndværkere og andre. Man uddelte både sølv- og guldmedaljer og desuden pengepræmier. Indtil 1832 var der på denne måde blevet hædret ikke mindre end ca. 8.000 personer. Langt de fleste var blevet udpeget, inden Collin overtog ledelsen.

Selskabets ledelse bestod af 3 præsidenter, der formelt var lige-stillede. Da Collin indtrådte i selskabet, bestod bestyrelsen af følgende 3 personer: højesteretsassessor Peder Hersleb Graah, højesteretsadvokat P. E. Skibsted og den driftige godsejer Peter Chr. Zeuthen som ejer af Tølløse gods. Da Graah trak sig tilbage i 1807, valgtes Collin til hans efterfølger.

I de første år skete ingen større ændringer i selskabets politik, og Collin kunne drage god erfaring af de to siddende præsidenter Skibsted og Zeuthen. Skibsted forlod ledelsen i 1817 og efterfulgtes af A. S. Ørsted, der ligesom Collin tilhørte kredsen af Frederik VI.s mest betroede embedsmænd. Også han lod sig genvælge den ene periode efter den anden, og først Collins tilbagetræden i 1855 medførte, at også han trådte tilbage. Som efterfølger efter Zeuthen indtrådte i 1818 industrimanden J. C. Drewsen, der fungerede indtil 1830. Foruden at drive den kendte papirmølle i Skodsborg havde han overtaget et par små landbrug i nærheden af Strand-

møllen. Han medførte derfor til arbejdet i selskabet et praktisk kendskab til landbrug. I de godt 12 år, han arbejdede sammen med Collin og Ørsted, udgjorde de et usædvanligt stærkt treklover. Hertil kan føjes, at også personlige bånd bandt dem sammen. Collins ældste datter blev således gift med en broder til Drewsen. Efter sin fratræden fra selskabets ledelse opretholdt han stadig en nær tilknytning til selskabet og til Collin, og det vil andetsteds blive omtalt, hvorledes han som medlem af Roskilde Stænderforsamling holdt ham underrettet om forhandlingernes gang.

Som efterfølger for Drewsen udpegedes en nær kollega til Collin fra den centrale finansforvaltning, nemlig V. F. Johnsen. Han havde påbegyndt sin statstjeneste i Rentekammeret og var efter den centrale finansforvaltnings omorganisering i 1816 blevet medlem af Direktionen for Statsgælden. Collin havde ved flere lejligheder haft et tæt samarbejde med ham. Efter at have virket i 3 perioder trak han sig tilbage i 1839, og efterfulgtes af I. J. Unsgaard, der på det tidspunkt havde været ansat i mange år i Rentekammeret. På udnævnelsestidspunktet var han kommitteret i Rentekammeret. Ved Frederik VI.s død i 1839 og mange år fremover bestod selskabets øverste ledelse udelukkende af personer, der havde deres hovedvirksomhed inden for centraladministrationen.

Ved sin udnævnelse til professor i botanik ved Universitetet opgav Hornemann stillingen som sekretær i Landhusholdnings-selskabet, og som hans efterfølger valgte Collin den 20-årige kopist i Finansdeputationen J. C. Hald, en søn af kongens vinkyper Peder Hald. Han kunne ikke straks få sekretærstatus, men ansattes som assistent. Han avancerede dog hurtigt til fuldmægtig, og fra 1826 og til sin død førte han titel af sekretær. Han viste stor flid i sin tjeneste og en enestående loyalitet overfor Collin, som han tjente lige til dennes afgang. Han gjorde navnlig en betydelig indsats inden for selskabets litterære virksomhed. Stor betydning fik han som redaktør af selskabets tidsskrift »Landøkonomisk Tidende« eller som det hed fra 1831: »Tidsskrift for Landøkonomi«. Han skrev ikke selv ret meget, men han formåede at knytte dyg-

tige bidragydere til foretagendet. I 24 år virkede han som redaktør, og tidsskriftet må betragtes som det grundlæggende organ for den gryende landbrugsfaglige videnskab. Det bragte desuden mange nyttige udenlandske nyheder. Foruden sekretæren beskæftigede selskabet en bogholder og en kasserer.²

Til at forberede og behandle de opgaver, som man påtog sig at løse, havde man organiseret såkaldte kommissioner, hver sammensat af 5 medlemmer. Der var således to agerdyrkningskommissioner, inden for hvilke Drewsen havde været meget virksom. Man traf også her to af tidens mest kendte gartnere, nemlig slotsgartner på Frederiksberg Peter Petersen og gartner ved Rosenborg slotshave Peder Lindegaard. Der eksisterede endvidere såkaldte kunst-, handels- og lovkommissioner. Endelig havde man en »Præmie- og Skrivekommission«, som Collin fra 1807 stod som fast leder af.

Under Collins inspirerende ledelse koncentreredes selskabets virksomhed først og fremmest om en modernisering af dansk landbrug.³ Rent produktionsmæssigt stod dansk landbrug i de første tiår af 1800-tallet på et meget primitivt stade. Danske landbrugsprodukter vurderedes ikke højt på de udenlandske markeder. Flertallet af de danske bønder svor endnu til brugen af den gamle og besværlige hjulplov og andre gammeldags arbejdsredskaber, og i det hele taget levedes dagliglivet på landet endnu efter gamle sædvaner. Skulle landbrugserhvervet udvikles, og dets udøvere sikres et større økonomisk udbytte, krævedes først og fremmest en faglig dygtiggørelse af fremtidens landboudom og indførelse af mere praktiske arbejdsredskaber. Det er Collins store fortjeneste, at han samlede Landhusholdningsselskabets midler om løsningen af denne for landet som helhed så betydningsfulde opgave. Forudsætningerne for skabelsen af en selvstændig og faglig indsigtfuld bondestand blev skabt i disse år. Det tog sin tid at nå dette resultat, også fordi man havde en svær international landbrugskrise at kæmpe imod. Men det lykkedes efterhånden.

En af de opgaver, som Collin fik selskabet interesseret for, var

indførelse af moderne landbrugsredskaber. I første række stod her kornrensemaskiner, af hvilke man indkøbte maskiner af amerikansk og engelsk fabrikat. At det var nødvendigt at sætte ind her fremgår alene af den kendsgerning, at dansk korn på de udenlandske børser betegnedes som »skiden sæd«. En del af maskinerne fordeltes mellem fremskridtsvenlige bønder, men man kunne også tildele et enkelt sogn en maskine, og den kunne derefter komme til nytte hos flere af sognets beboere. Man benyttede også den fremgangsmåde, at man afkrævede benytterne en mindre afgift. For at være sikker på, at man også erhvervede de rigtige maskiner, fik man med fondsstøtte over to år mulighed for at sende mekanikeren Ole Johansen Winstrup til udlandet for at undersøge de moderne maskiner, som var på markedet. Efter nogle års forløb mente Collin at kunne fastslå, at man faktisk havde opnået en virkelig kvalitetsmæssig forbedring af dansk korn.

Et andet arbejdsredskab, som man interesserede sig for, var den moderne svingplov til afløsning af den traditionelle tunge hjulplov. Ploven var det vigtigste redskab til jordens bearbejdning, hævdede Collin.⁴ Også på dette område søgte man til amerikanske og engelske modeller. Som et led i propagandaen for indførelse af disse, arrangerede man konkurrencer med udsatte pengepræmier i pløjning med svingplov. Indførelsen af disse forskellige nye arbejdsredskaber – og hertil kan også føjes indførelse af svenskfabrikerede harver – gjorde det nødvendigt at interessere sig for dygtiggørelse af egnede landsbysmede til at reparere disse nyan-skaffelser. Der haves også eksempel på, at man bidrog til, at en dygtig landsbysmed, Niels Bentzen, nedsatte sig mellem Randers og Århus.

Interessen for udvikling af dyrkning af hør havde til følge, at der måtte tænkes i mere moderne redskaber på dette område. Man behøvede moderne skætte- og brydemaskiner, og man allierede sig med mekaniker N. J. Marstrand og fik ham gjort interesseret i forbedring af sådanne maskiner. Også dette arbejde støttedes af fondsmidler i 1826 og 1828. Året efter sendte man dugvæver

H. P. Petersen på en udenlandsrejse for, at han i det fremmede kunne studere særlige vævemaskiner til fremstilling af damaskduge. Man fremskaffede en bevilling på 100 rbd. i 3 år.

Man propagerede ligeledes i mange år for et bedre sædskifte, således at man kunne opnå større udbytte af det forhåndenværende landbrugsareal, og man var interesseret i dyrkning af nye produkter. Man skaffede således lærer Poul Erslev i Jægersborg et lån på 300 rbd., således at han kunne fortsætte sine studier af dyrkning af peberrod. I 1836 sendte man lektor ved den polytekniske læreanstalt J. Chr. E. Wilkens til udlandet for at gøre sig bekendt med dyrkning af runkelroer til fremstilling af sukker. Til iværksættelse af disse mange forskellige foranstaltninger henvendte Collin støtte i Fonden ad Usus Publicos. Ofte opnåede han den ønskede bevilling ved direkte at henvende sig til kongen.

Lige fra begyndelsen af sit virke inden for selskabet havde han været interesseret i at følge med i, hvad der skete inden for udenlandsk landbrug, og hvad der kunne have interesse også for Danmark. Et tidligt eksempel herpå var udsendelsen af landøkonomen C. Dalgas på en toårig rejse i 1808, for at han i udlandet kunne studere dyrkning af hamp. Man skaffede også den fornødne bevilling til indkøb af 10 eksemplarer af den landsforviste svenske adelsmand Carl Frederik Gyllembourgs værk om landbrugsbogholderi i tabelform, et værk som selskabet fandt »af ubeskrivelig megen vigtighed«. I sin enkestand fik Thomasine Gyllembourg i 1819 selskabet til at betale hende 200 rbd. sedler og tegn for at overlade manuskriptet til værkets 3. bind. I 1818 fremskaffede man midler til at få oversat den engelske nationaløkonom John Sinclairs værk om agrikultur.

Det var i det hele taget karakteristisk for Collin, at han vedblev med at interessere sig for at hente oplysninger fra udlandet, som muligvis kunne have betydning for dansk landbrug. Med hensyn hertil havde han, som allerede omtalt, en udmærket medhjælper i selskabets sekretær Hald. Da man erfarede, at der på en landejendom i Hofwyl i Schweiz, det såkaldte Fellenbergske institut, var

et interessant arbejde i gang med unge mænds uddannelse inden for landbrug, fik Collin gennemført, at to danske seminarister blev sendt af sted for at sætte sig ind i arbejdsgangen og virksomheden i det hele taget. Instituttet i Wyl indgik også i et betydningsfuldt socialt projekt.⁵ En opgave, som på et senere tidspunkt opnåede stor interesse inden for selskabet, var bestræbelserne for at gennemføre afvanding af enge. Så sent som i 1841 udvirkede man en understøttelse til landøkonomen J. C. Ferslew, således at han kunne studere engvanding i Tyskland.

En opgave, som Collin ligeledes tog op, var en faglig uddannelse af egnede unge bønderkarle. Man arrangerede en treårig uddannelse hos anerkendte landmænd, og det viste sig, at disse var meget efterspurgt, når uddannelsen var afsluttet. Adskillige fik ansættelse hos de mange præster, som sad i sognekald med betydelige landbrug. Andre blev forpagtere af større landbrugsbedrifter, og en ikke ringe del blev selvejerbønder. Der blev i det hele taget gennem årene gjort en betydelig indsats for at formidle den viden på de forskellige områder af den almindelige landbrugsvirksomhed, som man efterhånden havde fået indsamlet. Det skete i mange tilfælde ved udsendelse af talrige små oplysende skrifter, som fordeltes omkring på de mange små landsbybiblioteker. Også gennem selskabets eget tidsskrift spredtes nyttig oplysning.

En opgave, som må siges at ligge ganske udenfor selskabets virkefelt, blev taget op i 1816-18. På selskabets bekostning inviteredes 3 islandske bondesønner til Danmark for at studere havevæsen m.m. Udgifterne ved deres ophold i Danmark beløb sig til sammenlagt 2.697 rbd. Deres navne var Thorstein Thorsteinsson, Thorder Torstein Danielsson og Jon Thorlarsson.⁶ Det har kunnet konstateres, at Collin også interesserede sig for forholdene på Grønland. Således korresponderede han i 1839 med Carl Holbøl i Godthåb om, hvorledes Grønland kunne blive fordelagtig for Danmark.⁷

Selv om selskabet under Collins ledelse koncentrerede sig om at løse helt andre opgaver, end hvad der i den tidligere periode havde

været almindeligt, betød det dog ikke, at man helt opgav uddeling af præmier. Det var stadig praksis, at man kunne hædre enkeltpersoner for udført godt arbejde ved f. eks. at tildele ham et sølvkrus eller en medalje, men man foretrak at belønne mere almindelige initiativer, som tog sigte på fremtiden.

Collin har ikke ofret mange ord i sine efterladte erindringer om sit virke inden for Landhusholdningsselskabet, selv om det må have beslaglagt hans arbejdskraft i ikke ringe grad. Kun en enkelt opgave har han dvælet ved. Man tør vel heraf slutte, at det var en opgave, som det har været ham en særlig glæde at løse.⁸ Det drejer sig om anlæg af lystskoven Kongelunden på Amager.

Som leder af Landhusholdningsselskabet foretog han ofte udflugter i Københavns amt sammen med Frederiksberggartneren Peter Petersen. Formålet var bl.a. at animere lokale bønder til at anlægge haver i forbindelse med deres ejendomme. På en sådan tur blev han opmærksom på, at der på sydspidsen af Amager med udsigt over Køge bugt lå en udstrakt fælle, som ikke blev udnyttet. Arealet omfattede ca. 1500 tdr. land og ejedes af bønderne i Store Magleby. Han foreslog nu bønderne, at man skulle overlade selskabet rådighed over en del af arealet til anlæg af en skov. Der var i forvejen ikke megen skov på øen og stort behov både for brændsel og gavntræ.

Bønderne var imidlertid ikke særlig interesserede, og der måtte anvendes megen overtalelse for at gøre dem positive. Omsider nåede man dog et resultat. Ved et landvæsens-kommissionsmøde 10. maj 1818 i Store Magleby fik selskabet rådighed over 1300 tdr. land til skovplantning. Aftalen lød på 20 år.

Allerede dagen efter, 19. maj, indgav Collin et andragende til kongen om tilladelse til en skovs anlæggelse. Møsting foretog andragenet for kongen med anbefaling, men lod spørgsmålet om det eventuelle tilskud stå åbent. Kongen var positivt indstillet og bevilligede 12.000 rbd. sølvværdi, imod at man årligt afgav beretning om arbejdets gang.⁹

Som anerkendelse for udført fortjenstfuldt arbejde indenfor landbruget kunne Landhusholdningsselskabet tildele den fortjente en medalje. Ovenfor en gengivet for- og bagside af medaljen.

Man begyndte straks at indhegne området, plante unge træer og så forskellige plantefrø. De første år var vanskelige, og man havde stort besvær med at få det hele til at gro dels på grund af de eksisterende jordbundsforhold dels på grund af stærk vind. Også øens mange harer gjorde stor skade på nyplantningerne. Efterhånden voksede dog en skov op, som for en stor dels vedkommende bestod af en egetræsbevoksning.

Collin var meget interesseret i arealets udvikling og tog ofte derud for at kontrollere, hvorledes det udviklede sig. Når han var alene, tog han turen til hest. Også familien havde stor fornøjelse af at besøge anlægget, der fik navnet Kongelunden. Collin vidste nok, hvem han skyldte, at projektet var kommet i gang. Da man blev klar over, at det ville være umuligt at få hele arealet beplantet inden for den givne aftale på 20 år, indgik man 11. juli 1830 en ny aftale med bønderne i Store Magleby, der dels blev underskrevet af bønderne dels af Collin på selskabets vegne og af inspektør

Frydenberg på Amagerland. Overenskomsten blev tinglæst.¹⁰ Da det viste sig uoverkommeligt for selskabet at beplante hele området, traf man i 1836 aftale med Rentekammeret om, at skoven skulle overdrages dette og administreres under den almindelige statslige skovforvaltning. I 1899 rejstes i Kongelunden en mindesten for Jonas Collin.

Kongelunden var ikke det eneste skovanlæg, som selskabet interesserede sig for. Man var også inde på, at der burde påbegyndes en beplantning af jyske hedearaler. Man kom i forbindelse med den kendte skovrider Jens Bang, der havde sin embedsbolig på Stendalgård på Alheden syd for Viborg. Selskabets positive indsats på dette område var dog kun af beskedent omfang og kan på ingen måde sammenlignes med den indsats, som senere blev ydet af Hedeselskabet. En begyndelse var dog gjort, og i konsul Sørensen i Hobro fik man en meget interesseret lokal medarbejder. For sin praktiske indsats belønnedes han med selskabets guldmedalje.

Til beskrivelse af Landhusholdningsselskabets virke i Frederik VI.s regeringstid bør ligeledes omtales udgivelsen af den lange række af amtsbeskrivelser over landbrugets aktuelle stilling i rigets forskellige egne. Hensigten var at udbrede kendskabet til de gennemførte forbedringer på forskellige områder. Disse amtsbeskrivelser har stadig historisk interesse, idet de indeholder adskillige oplysninger om landbrugets forhold på det tidspunkt, hvor man var i færd med at arbejde sig ud af den svære landbrugskrise og lægge grunden til det moderne danske landbrug.

Siden 1810 var det blevet pålagt Rentekammeret hvert år at indhente oplysning om tilsåning af landbrugsjorden med de forskellige afgrøder. Disse beretninger blev overdraget selskabet, og med årene kom man til den opfattelse, at man måtte indhente yderligere data, og det kunne være nyttigt at samle disse i særlige amtsbeskrivelser, som burde offentliggøres. Efter at Collin havde fået kongens tilladelse til at påbegynde sådanne, overdroges det landkommissær C. Dalgas at udarbejde den første amtsbeskri-

velse, som udkom i 1820 og omfattede Vejle amt. Dalgas forfattede senere både Ribe amt (1830) og Svendborg amt (1837). Blandt forfatterne var flere præster, f.eks. St. Steensen Blicher, som skildrede Viborg amt (1839). Den sidste i rækken af amtsbeskrivelser var skrevet af proprietær T. Hasle og behandlede Holbæk amt (1844). I alt drejede det sig om ikke mindre end 19 publikationer.

Nogle af beretningerne var ret omfattende, andre mere kortfattede, men samlet indeholdt de et betydningsfuldt materiale, som det i dag er vanskeligt at tilvejebringe, og som i forbindelse med de samtidige bind af Statistisk Tabelværk vedrørende landbrugsforhold gør det muligt at tegne et ganske detaljeret billede af landbrugets stade på daværende tidspunkt.

Om nogle af beretningerne gælder det, at forfatteren har givet sine personlige interesser en dominerende plads i skildringen. Det gælder f.eks. skovridder G. Sarauws beretning om Frederiksborg amt (1831), som især behandler de nordsjællandske skove.

De mange praktiske foranstaltninger, som tog sigte på at forbedre og udvikle nye produktioner inden for dansk landbrug, var karakteristisk for Landhusholdningsselskabets arbejde under Collins ledelse i Frederik VI.s regeringstid. Helt havde han dog ikke opgivet også at fortsætte fortidens præmiepolitik. Det fremgår bl.a. af den oversigt, man udarbejdede over selskabets samlede udgift i forbindelse med præmiering, som man for årene 1827-41 opgjordes til den samlede præmiesum af 15.000 rbd. sedler og tegn.¹¹ Det var også karakteristisk for denne periode, at Collin aldrig gik forgæves til kongen, når det drejede sig om en bevilling til selskabets virksomhed fra Fonden ad Usus Publicos. Det fremgår klart af de offentliggjorte oversigter over Fondens udbetalinger.¹²

I forbindelse med redegørelsen for Collins arbejde inden for Landhusholdningsselskabet vil det være naturligt også at omtale hans indsats for at forbedre den faglige uddannelse af dyrlæger, forstmænd m.m.

En uddannelse af dyrlæger havde siden 1700-tallets slutning

været varetaget af den af lægen P. C. Abildgaard i 1773 oprettede private »Veterinærskole på Christianshavn«, men overtoges efter nogle år af staten.¹³ En dygtig dyrlægestand var imidlertid af stor interesse for Landhusholdningsselskabet. Indtil videre nøjedes Collin med at se til fra sidelinien, men i 1832 var han med til, sammen med andre interesserede, at stifte »Selskabet for hesteavlens fremme i de danske provinser«.¹⁴ Hvad man tilsigtede med denne forening var at udvikle hesten som et værdifuldt trækdyr i dansk landbrug. Som sædvanlig udnyttede han sin nære forbindelse med kongen til at opnå en bevilling på 1.000 rbd. til selskabet.

I 1790 havde man fået oprettet en fælles direktion for »Stutterivæsenet og Veterinærskolen«. Da den deputerede i Generalkommissariatet Fred. Jul. Haxthausen døde, udpegedes Collin til medlem af direktionen fra 18. november 1834.¹⁵

Han fik hermed mulighed for at reformere Veterinærskolens uddannelse af dyrlæger, en opgave han kastede sig over med den største iver.

Man havde ganske vist gennem årene fået dyrlægeuddannelsen udvidet i betragtelig grad, og man havde fået knyttet flere lektorer til skolen. Uddannelsen var imidlertid ikke tilfredsstillende set med Collins øjne, idet han mente, at de vordende dyrlæger også burde undervises i fag af mere almindelig interesse. Desuden fandt man det aldeles ikke i tidens ånd, at man endnu opretholdt det gamle princip, at det var skolens chef – for tiden professor Carl Viborg – som alene eksaminerede i alle fag ved undervisningens afslutning, og som gav eleverne deres karakterer. Efter Collins opfattelse burde det være den enkelte lektor, der havde undervist i et bestemt fag, som også skulle afholde eksamen i dette. I det hele taget skulle der indføres en langt mere videnskabelig underbygget undervisning, som var indrettet til at vare i 4 år. I sine bestræbelser på at modernisere uddannelsen fik han fra 1837 mulighed for at knytte anatomen H. C. B. Bendz som fast lærer i anatomi og fysiologi til Veterinærskolen. Den fælles »Di-

rektion for Stutterivæsenet og Veterinærskolen« eksisterede indtil udgangen af 1843.

Et andet fagområde inden for landbrugsvidenskaben, som han følte sig kaldet til at tage sig af, var uddannelsen af praktiske forstembedsmænd.

Man havde i løbet af 1700-tallet fået igangsat en vis uddannelse af forstembedsmænd, men nogen varig betydning fik den ikke. Længst havde der eksisteret en forstuddannelse i Kiel, men også den var ophørt at eksistere. Det blev herefter ret tilfældigt, hvorledes man fik rekrutteret både kongelige og private skovembeder. Inden for Rentekammeret og blandt andre højere embedsmænd inden for centraladministrationen var man ikke særlig interesseret i denne sag. Træer vokser jo af sig selv, synes at være den typiske indstilling!

Collin så anderledes på det, og han foreslog kongen, at der blev nedsat en kommission med det formål at udarbejde regler for en 4-årig teoretisk og praktisk forstuddannelse. Han blev formand for kommissionen, som udarbejdede forslag til en eksamenskommission til at bedømme de kandidater, der havde gennemgået den 4-årige uddannelse. Forslaget blev godkendt af kongen 9. november 1833 og tilsendt Rentekammeret til ekspedition. Da kongen allerede havde godkendt forslaget, havde kammeret ingen mulighed for at bremse forslaget eller stille ændringsforslag. Blandt de sagkyndige, som Collin havde trukket på under forslagets udarbejdelse, kan nævnes fysikeren H. C. Ørsted, botanikeren J. W. Hornemann og zoologen J. C. H. Reinhardt. Til formand for eksamenskommissionen udpegedes Collin, som bevarede denne stilling indtil 1851, da han efterfulgtes af politikeren P. G. Bang.¹⁶ Det hører med til billedet af Collins varme interesse for den forstvidenskabelige uddannelse, at han, da det blev aktuelt i 1838 at anlægge en forstbotanisk have, foreslog hertil at anvende et hjørne af Charlottenlund skov, i alt 8 tdr. land. Haven eksisterer endnu.¹⁷

Som omtalt foran havde Collin i sin ungdom, (24. sept. 1800)

taget landmålereksamen. Siden 1781 havde der eksisteret en særlig eksamenskommission for en sådan uddannelse, som havde bemyndigelse til at udfærdige bestallinger som landmålere. Undervisningen tog navnlig sigte på rent praktiske fag. På opfordring af professor Pallesen, major Olesen og to landinspektører, udarbejdede Collin i 1835 en mere fuldstændig plan for en landmåleruddannelse, som omfattede både teoretiske og praktiske fag. Indtil videre holdtes forslaget tilbage, da man ikke ønskede at genere den hidtidige leder af den eksisterende eksamenskommission, rentekammerdeputeret L. Esmarch. Da han var død, indsendtes forslaget til Rentekammeret, hvor det foreløbig ikke blev fremmet. Det skete først i forbindelse med Landbohøjskolens grundlæggelse.¹⁸ Det nævnes imidlertid her, idet det er endnu et vidnesbyrd om den interesse, Collin viste problemerne omkring dygtiggørelse af de forskellige fagfolk, som ville få betydning for den videre udvikling af det danske landbrugserhverv.

Teatret på Kongens Nytorv

1. februar 1821 blev Collin udpeget til ulønnet meddirektør for teatret på Kongens Nytorv med speciel forpligtigelse til at bringe orden i teatrets økonomi, herunder begrænse dets udgifter. Den mangeårige chef for teatrets sekretariat Fred. Chr. Printzlau havde stor uorden i regnskabsvæsenet og blev på Collins anmodning, med udgangen af maj måned, afskediget ved kgl. resolution 27. april 1824. Han efterfulgtes af sin søn af samme navn, der hidtil havde virket som fuldmægtig i sekretariatet. Dette benævnedes for fremtiden »Teaterkontoret«. Han varetog stillingen indtil sin død i 1832 eller i hele den periode, hvor Collin virkede som meddirektør.¹⁹

Der var på det tidspunkt tradition for, at en højtstående hofembedsmand fungerede som chef for teatret. Fra 19. august 1811

Teaterbygningen på Kongens Nytorv således som den præsenterede sig med sine to nye tilkørselspavilloner fra Collins første direktørperiode. Til venstre i billedet ses det såkaldte »Gjethus« og til højre »Erichsens palæ«, opført efter tegninger af arkitekten C. F. Harsdorff.

havde kammerherre og hofchef hos dronningen Frederik Conrad Holstein virket som sådan. Han var uddannet officer og berømt for som chef for Kongens Livjægerkorps at have gennemført det vellykkede udfald i Classens Have i sommeren 1807. Som teaterchef varetog han i første række kongehusets interesser, og han havde det held at fungere i en periode, hvor teatret rådede over en fremragende stab af skuespillere, og hvor man havde tilgang til en række originale danske skuespil og balletter. Collin havde dog ingen højere tanker om ham som teaterchef. Han karakteriserede ham som »i højeste grad svag«. Man kommer dog ikke uden om, at han faktisk havde forstand på skuespilkunst og stor interesse

for musik. Hans funktionsperiode strakte sig over henved 30 år, idet han først afskedigedes efter tronskiftet i 1839.

Ved siden af chefen fungerede forskellige meddirektører. Da Collin tiltrådte, omfattede disse forfatteren Knud Lyne Rahbek, der havde været meddirektør siden 1809, og notarius publicus Gottsche Hans Olsen, kendt som forfatter bl.a. til sangen »Så kæmped de helte af anden april«. Han havde i øvrigt betydelige litterære interesser og indtog under censurdebatterne i direktionen ofte en afvigende holdning overfor Rahbeks gennemgående konservative indstilling overfor nyere skuespilkunst. Privat førte han åbent hus overfor teatrets kunstnere, både ældre og yngre. Ingen af de to meddirektører havde formået at holde styr på teaterøkonomien. Rahbek forsøgte at begrænse Collins stilling ved teatret til kun at varetage økonomien, men Collin hævdede, at han også burde have indflydelse på f.eks. antagelse af skuespil. Det skabte dog ingen skår i det gamle personlige venskabsforhold mellem dem. I erindringen står Edvard Collins opfattelse af faderens indsats i denne periode af teatrets virksomhed som værende af overordentlig betydning. Han anvendte megen tid på opgaven, hævdede han, og var omtrent daglig i skuespilhuset for at bringe orden til veje i den almindelige forvirring. Han modtog ligeledes ofte besøg af teatrets kunstnere. Nogle havde klager, andre ville give gode råd. Ingen blev afvist.

Det hed i resolutionen om hans udnævnelse til meddirektør, at han havde særlig pligt til at »våge over teatrets økonomi og pengeudgifternes muligste indskrænkning.«²⁰ Når han var blevet valgt til at løse denne opgave, hang det muligvis sammen med, at han allerede havde en vis tilknytning til teatret som leder af den eksisterende enkekasse for personalet. Større betydning havde det nok, at han havde ry som en habil administrator, og at han – også af kongen – var kendt for sin evne til at rydde op i adskillige foretagender.

Da han tiltrådte, var det navnlig et problem, som den siddende direktion var kommet ganske til kort overfor. En af datidens mest

Kgl. bygningsinspektør Jørgen H. Koch var en meget anvendt arkitekt, der fik betroet betydningsfulde opgaver under Frederik VI.s regering. Muligvis er det også ham, der foreslog kongen at stille vognremisen bag Slotskirken til rådighed for det kommende Thorvaldsens Museum. Se s. 99.

fremragende skuespillere var J. C. Ryge. Han var af uddannelse læge og havde i flere år virket som en meget søgt læge i Kappel og senere som fysikus i Flensborg. Hans hu stod imidlertid til teatret, og i 1813 debuterede han som Palnatoke i Oehlschlägers skuespil. Han blev med årene den førende fremstiller af de store tragiske helteroller. Også det komiske fag beherskede han til fuldkommenhed. Fra 1816 virkede han desuden som en art økonomisk inspektør og optrådte i denne stilling ret så despotisk. Han havde været direktionen en kostbar embedsmand, som man havde haft det største besvær med at styre. I sin saneringspolitik kom Collin omgående i konflikt med ham, bl.a. nægtedes ham refusion af de udgifter, han havde tilladt sig på kostbare udenlandsrejser for at tage stilling til udenlandske opførelser, som muligvis kunne anvendes på Kongens Nytorv. Ryge måtte bøje sig for Collins indskriden, og det samme gjaldt også andre personer i tilsvarende stilling.

Det hører med til billedet af hans virke som teaterdirektør i denne periode, at han i nært samarbejde med kgl. hofbygmester Jørgen H. Koch fik gennemført forskellige publikumsvenlige forbedringer i den gamle teaterbygning. Bl.a. foretoges en almindelig modernisering af den eksisterende foyer, og der etableredes ligeledes flere udgange fra teatret. Han nøjedes ikke blot med at beskæftige sig med løsningen af rent praktiske opgaver, men i varme diskussioner med Rahbek. hævdede han sin ret til at have medindflydelse på direktionens antagelse af nye skuespil og rollefordelingen. Direktionen havde iøvrigt vanskeligt ved at vænne sig til Collins krav om, at en forhandling skulle være konkret og kort. Man havde gennem årene vænnet sig til at debattere i det uendelige.

Skal man fastslå, hvad der var Collins største indsats i denne periode af teatervirksomheden, må det nok være hans seje kamp for at overbevise sine meddirektører om, at man måtte sætte vaudevillen på teatrets repertoire.

I sommeren 1825 havde digteren J. L. Heiberg opgivet sin stil-

ling som dansk lektor ved Universitetet i Kiel og var vendt tilbage til København, hvor han foreløbig ikke opnåede nogen fast stilling. Inspireret af sine oplevelser i Paris og under indtryk af en tysk vaudeville-succes, gik han i gang med at skrive vaudeviller, beregnet for det danske teater. Han håbede, at vaudevillen ville blive en succes, når den som emne havde et aktuelt dansk fænomen. Den første vaudeville, han indleverede, var »Kong Salomon og Jørgen Hattemager«. Collin anbefalede stykket til antagelse, da han bestemt regnede med, at vaudevillen ville falde i publikums smag. Rahbek derimod protesterede imod, at teatret opførte den slags »fjællebodsløjer«. Det lykkedes imidlertid Collin at føre sin sag igennem, og 28. november 1825 fandt premieren sted. Til at begynde med syntes publikum at modtage nyheden ret så tvært, men efterhånden som forestillingen skred frem, ændredes holdningen, navnlig efter skuespillerinde Anna Wexschalls, bedre kendt under navnet Anna Nielsens vise »Skøn jomfru sidder ...«. Aftenen sluttede med stormende bifald og et almindeligt besvaret »Heiberg leve«. Forfatteren var omgående klar med et nyt manuskript med titlen »Aprilsnarrene«, som havde premiere 22. april 1826, og som havde de eksisterende pigeinstitutter til genstand for komisk behandling. I stykket optrådte også den purunge Johanne Luise Pätges, som tidligere havde gjort stor lykke som Trine i Poul Martin Møllers dialog »Hans og Trine«. 22. oktober 1826 havde man derefter premiere på »Recensenten og Dyret«, hvor Heibergs behandling af lyrik og ironi helt kom til sin ret. 26. maj 1826 havde endelig »Et eventyr i Rosenborg Have« sin førsteopførelse. Hvad der i høj grad understøttede vaudevillens succes på teatret, var den fremragende udnyttelse af en række af tidens kendteste melodier. Inden Collins afgang fra teatret havde »Kong Salomon og Jørgen Hattemager« opnået 29 opførelser, »Aprilsnarrene« 23 og Recensenten og Dyret« 20. Collin havde set rigtigt. Publikum havde taget de Heibergske vaudeviller til deres hjerte. Ved samarbejdet mellem Collin og Heiberg var grunden lagt til et livslangt venskab.

Digteren J. L. Heiberg blev i 1825 knyttet som oversætter og skuespilforfatter til teatret. Collin havde i begge sine perioder som teaterdirektør et nært samarbejde med Heiberg. Billedet stammer fra slutningen af 1820erne.

Det skyldes nok også en positiv indsats fra Collins side, at Heiberg i 1828 fik betroet opgaven at forfatte det nationale festskuespil, med titlen »Elverhøj«, som opførtes på teatret i anledning af prinsesse Wilhelmines ægteskab med prins Frederik. Fr. Kuhlau havde skrevet musikken, og premieren fandt sted 6. november 1828. »Elverhøj« står fortsat på programmet, når teatret byder til fest.

Fra 20. december 1828 blev Heiberg ansat som teaterdigter med en årlig gage af 600 rbd. og med forpligtelse til at bearbejde et vist antal akter årligt. Han udfoldede en rig virksomhed på dette område og kom til at øve en afgørende indflydelse på den officielle smag. Det skyldtes faktisk ham, at den tyske forfatter August Kotzebue forsvandt fra teatrets repertoire.

21. juli 1829 opnåede Collin endelig den afsked fra teatret, som han havde anmodet om flere gange. Han havde i sin seneste funktionstid ved flere lejligheder oplevet, at teaterchefen havde modarbejdet hans forslag, og at han ikke var veget tilbage fra at bryde indgåede aftaler. Gennem sin tilknytning til hoffet og til den enevældige konge havde han desuden formået at udvirke resolutioner på spørgsmål om personalet, som Collin på ingen måde kunne godkende. I flere af disse stridsspørgsmål havde skuespiller Ryge fortsat haft en hånd med.

Til redegørelsen for Collins første periode som teaterdirektør hører også en skildring af hans positive indsats for at bringe den unge H. C. Andersen i vej.

H. C. Andersen var født i Odense 2. april 1805 som søn af friskomager Hans Andersen og Anne Marie Andersen. Allerede som barn drømte han om en fremtid som skuespiller ved teatret i København, og han udkastede planer til en række dramatiske værker, han kunne tænke sig at udarbejde til brug for teatret. Han blev konfirmeret i Skt. Knuds kirke i foråret 1819, 14 år gammel. I kirkebogen har han fået følgende skudsmål: »Har meget gode evner og god religionskendskab, kan end ei hans flid roses, hans for-

hold kan dog ei dadles«. På dette tidspunkt var faderen for længst død. H. C. Andersen fik nu moderen overtalt til at lade ham rejse til København for at søge optagelse på teatret, og han drog af sted med et mindre pengebeløb på lommen. Om sin ankomst til København fortæller han i erindringsværket »Mit livs eventyr«. ²¹

Det var mandag morgen 6. september 1819, at han for første gang fra Frederiksberg bakke så ud over Københavns volde med de mange møller og byens kirketårne. Han gik gennem Frederiksberg have og alléen og ind gennem Vesterport, hvor han fandt en gæstgivergård, kaldet »Gardergården«. Hans første mål var ellers teaterbygningen på Kongens Nytorv, som han gik rundt omkring og drømte om som et endnu ikke åbnet hjem for ham. Hans beskedne rejsepenge var hurtigt bragt op, og han så ingen anden udvej end at henvende sig til forskellige kendte borgere om hjælp. ²² Han vakte medlidenhed hos flere, og der foranstaltedes indsamlinger, bl.a. af professor Weyse. De første år i hovedstaden var yderst vanskelige for ham, og han led ofte stor nød. Han havde dog det held at træffe syngemester ved teatret Guiseppe Siboni, som tilbød ham gratis sangundervisning med det formål at skaffe ham plads i teatrets kor. Da stemmen gik i overgang, måtte videre sangundervisning opgives. Han forsøgte herefter en uddannelse som danser ved Carl Dahléns danseskole ved teatret, men hans ranglede skikkelse og hele ydre egnede sig ikke for en fremtidig danser, og dette meddelte man ham. Foruden ansøgninger om hjælp, som han indgav til forskellige personer, dristede han sig også til en direkte henvendelse til kongen, dateret 6. august 1820, som denne bad teaterdirektionen udtale sig om. I en skrivelse undertegnet Holstein, Rahbek og Olsen udtalte man, at ansøgeren manglede såvel talent som ydre for scenen. Man frarådede derfor ansættelse ved teatret, ligesom man ikke kunne anbefale en understøttelse af teaterkassen. Alt håb om at komme ind ved teatret syntes således udelukket.

Men Andersen gav ikke op. Han forsøgte nu at vinde indgang ved at skrive dramatiske arbejder til opførelse. Således indgav han

et sørgespil med titlen »Røverne på Vissenbjerg«, som teatrets censorer måtte kassere under henvisning til forfatterens fuldkomne mangel på elementær dannelse og uundværlige forkundskaber. Man sluttede dog sin afvisning med at udtale håbet om, at hans venner ville skaffe ham den vejledning »uden hvilken den bane, han så ivrig søger efter at betræde, stedse må og vil blive ham lukket«. Som medlem af teaterdirektionen havde Collin også underskrevet denne afvisning. Det synes at være første gang, han har haft lejlighed til at gøre sig bekendt med Andersens person og hans hektiske ønsker om en teaterkarriere.

Teatrets afvisende holdning kunne på ingen måde hindre Andersen i på ny at gøre et forsøg. Snart forelå et nyt manuskript på censorernes bord til en tragedie, kaldet »Alfsol«.

Manuskriptet var indsendt til teaterdirektør Rahbek med en anbefaling af en af Andersens private støtter, nemlig provst Fred. C. Gutfeld, som også var en god ven af Collin. Svaret var denne gang, at man ganske vist ikke kunne antage stykket til opførelse, men man havde fundet så mange digteriske guldkorn i det, at man ville anbefale Andersen at gennemgå en skoleuddannelse, således at han engang i fremtiden ville være i stand til at udarbejde egnede værker til opførelse. Det var åbenbart Collin, der som den praktiske administrator havde fundet frem til en løsning af Andersens nødvendige skoleundervisning. Han havde kontak- tet kongen og fået hans tilsagn om at ville støtte Andersen. Han havde derefter udvirket et tilsagn fra Universitetsdirektionen om gratis undervisning i Slagelse lærde skole. Den kendte pædagog Simon Meisling, der var rektor for skolen, havde erklæret sig villig til at lade Andersen begynde sin undervisning i næstnederste klasse. Andersen tog imod det givne tilbud og opsøgte Collin for at takke ham. Sine møder med Collin har Andersen skildret levende i sit erindringsværk. Collin havde lovet at stå ham bi med råd og dåd under skolegangen, og han havde stillet ham i udsigt, at han altid kunne henvende sig med sine problemer.²³ 28. oktober 1822 forlod Andersen København for at påbegynde skolegan-

gen i Slagelse. Det skyldtes således først og fremmest Collin, at der blev åbnet mulighed for, at Andersen kunne erhverve den fornødne baggrund for en fremtidig litterær indsats. I Collin havde Andersen endvidere vundet en ven for livet, der til enhver tid var rede til at støtte og opmuntre ham. Da Andersen kom tilbage til København, blev det Collinske hus åbnet for ham, og han kom der næsten daglig. De mange børn blev for ham en erstatning for de søskende, han ikke havde. Der er bevaret en omfattende samling breve, navnlig fra Andersen og til de forskellige medlemmer af det Collinske hus. Andersen var en fantastisk brevsriver, og han havde ofte besvær med at forstå, at hans brevmodtagere ikke glædede ham med at skrive tilsvarende lange og hyppige besvarelser. Når Andersen i sit erindringsværk omtaler det Collinske hus, og det gør han ofte, betragter han sig faktisk som en søn af huset.

2. december 1822 tilskrev teaterdirektionen Fonden ad Usus Publicos og anmodede om en understøttelse til Andersen på 400 rbd. sedler og tegn årlig i 3 år.²⁴ Meisling havde meddelt direktionen, at husly, kost, vask og bøger m.m. ville koste et årligt beløb af 350 rbd. I sin indstilling til kongen, dateret 31. december 1822, som utvivlsomt var konciperet af Collin som Fondens sekretær, gjorde de to direktører, Ernst Schimmelmann og J. S. Møsting, opmærksom på, at teaterdirektionen havde udtalt, at en sådan understøttelse ville »grundlægge Andersens lykke«. Den kgl. resolution nedsatte den foreslåede ydelse fra 400 til 350 rbd. sedler og tegn. På forslag af Collin forlængedes understøttelsen 19. august 1826 i to år og yderligere i 1828 med endnu et år.

Det er ikke meningen i denne sammenhæng at følge Andersens udvikling i detaljer. Kun så meget skal antydes, at hans skolegang i Slagelse ikke var nogen dans på roser, navnlig på grund af forholdet til rektor. Dette fremgår tydeligt af Andersens mange breve til Collin, som imidlertid stadig opfordrede ham til at holde ud.²⁵ Vanskelighederne blev ikke mindre, da Meisling forflyttedes til Helsingør, og Andersen fulgte med og fik ophold i rektors hus. I April 1827 måtte Collin tillade, at Andersen forlod skolen, og der

blev herefter sikret ham privat undervisning af den fremtidige teolog og historiker Ludvig Chr. Müller, der sørgede for, at Andersen blev privat dimitteret til Universitetet i 1828. Året efter bestod han den såkaldte andenektsamen med karakteren laud. Det var ikke Andersens ønske herefter at foretage en videregående akademisk uddannelse. Han helligede sig fra nu af fuldt og helt digterisk virksomhed. Under skolegangen havde man forsøgt at holde ham fra alt sådant, men helt var det ikke lykkedes. Nu havde han fået frihed, og herefter var problemet, om hans digtning kunne indbringe det fornødne til hans daglige forbrug.

På et vist tidspunkt mente flere af hans venner, bl.a. Oehlen-schläger, J. L. Heiberg, Ingemann og brødrene Ørsted, at det ville være en fordel for Andersen og hans digtning, om han kunne foretage en udenlandsrejse. Alle var enige om at erkende, at han havde vist sig i besiddelse af en sand poetisk natur, og at denne havde gjort sig mere og mere gældende. Der blev indgivet ansøgning om en årlig understøttelse fra Fonden ad Usus Publicos i to år på 600 rbd. sølv, hvilket godkendtes ved kgl. res. 13. april 1833. 29. januar 1834 søgte Collin på Andersens vegne om en forlængelse af understøttelsen på 200 rbd., og også dette blev godkendt 15. april 1834.²⁶ Collin kaldte sig ved den lejlighed »Andersens formynder«, et hverv han havde påtaget sig på kongens opfordring. Collin havde på dette tidspunkt overladt hvervet som sekretær for Fonden til sin søn Edvard Collin, Andersens nære ven og fortrolige.

Også en anden af teatrets kommende kunstnere kunne kalde Collin for sin faderlige ven. Det drejer sig om den unge balletelev Johanne Luise Pätges.²⁷ I 1820 var hun som otteårig kommet på Carl Dahléns danseskole, som holdt til på Hofteatret (det nuværende Teatermuseum). Hun kan her have mødt Andersen, der også var elev på danseskolen.

Hendes forældre var indvandret fra Tyskland, og hendes moder var af jødisk slægt. Familien ernærede sig ved værtshushold, og i ægteskabet fødtes 9 børn. Hanne var den næstældste. Familien

havde på et vist tidspunkt haft telt på Dyrehavsbakken, men havde ellers holdt værtshus forskellige steder i København. Hanne og hendes søster optrådte her med dans for gæsterne. Det var et udpræget underklassemiljø, den senere så fejrede kunstnerinde kom fra.

På danseskolen gjorde hun udmærkede fremskridt, og hun afslørede desuden dramatiske talenter. Det medførte, at teatrets instruktører fik øje på hende, og hun tildeltes forskellige børneroller. Det afgørende gennembrud indtraf i 1826, da hun i en aftenunderholdning på Hofteatret sammen med skuespilleren C. N. Rosenkilde optrådte i børnedialogen »Hans og Trine«. Hun blev bemærket af digteren J. L. Heiberg, der omgående skrev en rolle for hende i vaudevillen »Aprilsnarrene«. Hermed startede hendes lysende dramatiske karriere. Heiberg skaffede hende nye roller i de følgende vaudeviller, og den 35-årige Heiberg blev heftig forelsket i den unge skuespillerinde. Hun afviste ham dog i første omgang. I festspillet »Elverhøj« havde Johanne Luise fået tildelt rollen som Agnete, og den kærlighedserklæring, Ridder Ebbesen aflagde hende, var af Heiberg tænkt som rettet af ham til Johanne Luise. 3 år senere blev de gift i Slangstrup kirke.

Som direktør for teatret var Collin tidligt blevet klar over, hvilke muligheder, der fandtes i proletarbarnerne Johanne Luise Pätges. Han sørgede for, at hun fra 1. juli 1829 som 17-årig fik fast ansættelse ved teatret. Siden 1826 havde hun oppebåret 100 rbd. i årlig gage som »dramatisk elev«. Han sørgede også for, at hun kom bort fra sin primitive familie. Han fik hende anbragt i kunstnerhjemmet Wexschall, hvor manden var violinist og konen skuespillerinde, senere kendt under navnet Anna Nielsen. Senere kom hun som bekendt i huset hos Heibergs moder, Thomasine Gyllembourg.

I sin dom over Collins virksomhed i årene 1822-29 har Over-skou ikke undladt at gøre opmærksom på, at han havde været udsat for både chikanerier og andre vanskeligheder.²⁸ Ikke alle

hans initiativer havde været lige lykkelige, men som helhed havde hans indsats været af betydning. Han havde først og fremmest skaffet den orden og ro blandt personalet, som var nødvendig. Ved at knytte Heiberg til teatret og sørge for, at vaudevillen vandt indpas på teatret, havde han endvidere gjort en positiv indsats for en hårdt tiltrængt fornyelse af repertoire. Når han ikke i sine erindringer gør meget ud af teaterperioden, hænger det formodentlig sammen med, at han ikke betragtede den som synderlig opmuntrende. Den skaffede ham imidlertid nogle nye venner for livet, som i årene, der kom, viste både trofasthed og dyb taknemmelighed. Det findes der flere beviser på. Det drejer sig om ægteparret Heiberg og så naturligvis H. C. Andersen.

Efter tronskiftet i 1839 skulle han på ny blive kaldt til tjeneste på Kongens Nytorv.

Thorvaldsens Museum

Endnu en betydelig national opgave tilfaldt det i disse år Collin at løse, nemlig opførelsen af Thorvaldsens Museum. På alle afgørende punkter i det lange og besværlige sagsforløb greb han afgørende ind og drev sagen frem. Det skyldes således i høj grad hans levende interesse for sagen, at man i 1848 stod ved målet og kunne indvi Danmarks første egentlige museumsbygning.²⁹

Intet tyder på, at Collin har haft personlig kontakt med Thorvaldsen før 1833. Som de fleste indenfor den københavnske overklasse har han vel med interesse fulgt Thorvaldsens helt sensationelle kunstnerbane i Rom. Han har vel også som mange i omgangskredsen håbet på, at kunstneren en dag ville vende tilbage til fædrelandet medbringende en del af sine værker. Om han har truffet Thorvaldsen under dennes kortvarige ophold i København fra 1819-20 er lidet sandsynligt, men han har nok hørt om

de store bestillinger, han modtog til det nyopførte Christiansborg slot og til Vor Frue kirke. Netop i disse år var arkitekten C. F. Hansen i gang med opførelsen af disse store bygningsværker.

Bertel Thorvaldsen var født i København og uddannet som billedhugger ved Kunstakademiet. Han afsluttede sin uddannelse med erhvervelse af Akademiets store guldmedalje i 1793. Med denne fulgte normalt det store rejsestipendium. Først i 1796 kunne han tage af sted til Rom, hvorfra han vendte tilbage i 1838. Under opholdet her modnedes hans kunstneriske evner, og i løbet af få år stod han som en anerkendt international billedhugger, til atelieret i Rom, hvor adskillige unge billedhuggere søgte beskæftigelse, valfartede desuden kunstinteresserede turister fra hele Europa. Thorvaldsen blev med årene ganske naturligt den centrale skikkelse i den kreds af danske kunstnere og forfattere, som i denne periode besøgte Tiberstaden.

Under sit ophold i Rom havde Thorvaldsen truffet en italienerinde, Anna Maria Magnani, der tidligere havde været gift med en preussisk diplomat. Med hende fik han udenfor ægteskab to børn, en søn og en datter. Kun datteren Elisa nåede voksenalder. I begyndelsen af 1830'erne forlovede hun sig med den danske oberstløjtnant, kammerherre Fritz Paulsen, med hvem hun blev gift. Deres efterslægt lever endnu henholdsvis i Italien og i U.S.A. Han var som kavaler tilknyttet prins Christian Frederiks fraskilte gemalinde Charlotte Frederikke, der efter mange års ophold i Horsens havde fået Frederik VI.s tilladelse til at begive sig til udlandet. Hun boede først i Tyskland, hvorfra hun tog til Rom, hvor hun døde i 1840. Ganske naturligt ønskede Thorvaldsen at sikre datteren økonomisk, og han opnåede at få udstedt en adoptionsbevilling på hende 12. marts 1833. Kancelliet meddelte ham samtidig, at han kunne opsætte et testamente efter gældende danske retsregler. Thorvaldsen oprettede et foreløbigt testamente, som deponeredes hos en italiensk notar.

I Danmark var der, som årene gik, opstået håb om, at Thor-

valdsen ville vende tilbage til København. Sådanne ønsker næredes ganske naturligt i kredsen omkring Kunstakademiet. Så tidligt som i 1805 havde Akademiet udnævnt ham til professor, men foreløbig kunne han slet ikke tænke sig at forlade Rom. Formodentlig har prins Christian Frederik, der efter sin fader, arveprins Frederik, havde overtaget ledelsen af Akademiet, under sit langvarige ophold i Rom under den store udenlandsrejse i tiden omkring 1820 forsøgt at overtale kunstneren til at vende tilbage, men det kom der heller ikke noget ud af. Meget tyder dog på, at Thorvaldsen ikke var helt fremmed overfor tanken om at vende hjem under forudsætning af, at der kunne tilvejebringes sikkerhed for hans værkers fremtidige opbevaring. Det hører med til billedet, at også kongen af Bayern forsøgte at lokke kunstneren til München, men denne opfordring blev ikke efterfulgt.

Datterens forlovelse og ægteskab med den danske oberstløjtnant skabte imidlertid i kredsen omkring Thorvaldsen en frygt for, at svigersønnen ved Thorvaldsens død skulle gøre krav på hans efterladenskaber, hvis der ikke i tide var truffet retsgyldige bestemmelser om disses hjemførelse til København. Selv om man nok mente, at det var Thorvaldsens inderste ønske, havde han alligevel svært ved at bestemme sig til at bryde op fra Rom, rejse hjem og medbringe sine kunstskatte.

Blandt Thorvaldsens beundrere i Rom var digteren Ludvig Bøtcher, der var kommet til Rom i 1824. Han havde oprindeligt kun tænkt sig et kortere ophold, men det blev til ikke mindre end 11 år. Han var vidende om Thorvaldsens ønske om at vende hjem medbringende sine kunstværker, og han kendte hans bestræbelser på at sikre datteren økonomisk. Han forstod imidlertid kunstneren så godt, at han var klar over, at denne havde store vanskeligheder med at beslutte sig til at få tilvejebragt de fornødne juridiske dokumenter, der var en forudsætning for, at hans hensigter kunne realiseres. Han besluttede derfor – uden Thorvaldsens vidende – at henvende sig til Collin, som var ham bekendt som en praktisk administrator, forelægge ham situationen og høre hans

mening om, hvorledes man kunne gribe sagen an. Opfordringen forelå i form af et brev, dateret Rom 14. september 1833.³⁰

Collin tog sagen op og spurgte endvidere sin kollega og gamle ven A. S. Ørsted til råds. Han mente ikke at kunne sætte sig i direkte kontakt med Thorvaldsen, men foretrak at svare Bötcher direkte på hans henvendelse. Denne kunne derefter orientere Thorvaldsen. Svarbrevet var dateret 23. oktober 1833. Han havde dermed givet sig i lag med en opgave, som i høj grad skulle belaste ham og også skaffe ham ikke få ærgrelser. Det endte dog lykkeligt.

Collin indledte sit brev til Bötcher med at udtale, at man i Danmark i almindelighed antog, at Thorvaldsen havde til hensigt at skænke sit fødeland sine kunstskatte. Spørgsmålet var imidlertid, om man ved hans død kunne bevise, at det også var hans ønske. Han havde ganske vist ikke selv noget med kunsten eller Akademiet at gøre, men han havde dog så megen kærlighed til kunsten og fædrelandet, at »det dybt ville smerte mig, om en fejl i formaliteten, som jeg muligen kunne have forebygget, skulle berøve os de skatte, som kunstneren har tiltænkt sine landsmænd«. Han tilføjede, at han godt vidste, at selv de største kunstnere havde en vis utilbøjelighed til »at iagttage de trivielle, men i livet nødvendige former«. Uden konkret at stille forslag til løsning af problemerne erklærede han sig imidlertid beredt til at tilvejebringe den fornødne sikkerhed for kunsts kattens fortsatte opbevaring i Danmark og datterens økonomiske sikring. Vedlagt brevet var en udtalelse fra Ørsted, hvis indhold dog ikke kendes.

Bötcher underrettede straks Thorvaldsen om indholdet af Collins brev, og Thorvaldsen tog derefter selv kontakt med Collin. I første omgang var det ham vigtigt at få sikret datteren en medgift på 40.000 rbd. Kapitalen, som stammede fra hans tilgodehavender for de leverede kunstværker til Christiansborg slot og til Vor Frue kirke fik Collin anbragt i Nationalbanken. Kammerherre Paulsen havde også henvendt sig direkte til kongen om denne sag, hvilket resulterede i, at denne udbad sig en redegørelse fra Collin. En sådan blev afgivet og foranledigede bl.a. et kgl. re-

skript af 11. februar 1834, hvor kongen pålagde Collin at meddele Thorvaldsen, at de kunstskatte, han måtte bestemme sig for at skænke fædrelandet, »skulle blive betragtede som en uafhængelig og udelelig ejendom«, som skulle indrømmes »et genstanden værdigt bevarelsessted«. ³¹ Kunstakademiet fik samtidig ordre til at lade de for Thorvaldsen bestemte lejligheder rømme og istandsætte. Collin havde hermed fået museumssagen bragt et væsentlig skridt fremad.

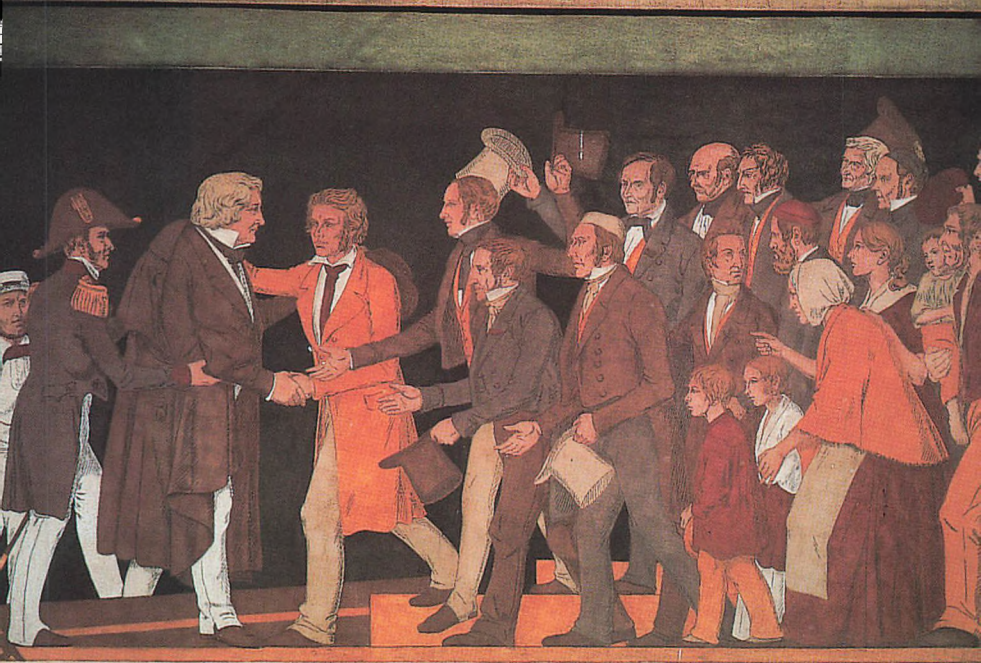
Endnu var der vel ikke ret mange udenfor en snæver kreds, som vidste noget om, hvad der var i gære. Man fandt nu omkring 1836-37, at tidspunktet var inde til at opnå en bredere tilslutning til tanken om oprettelsen af et Thorvaldsens Museum. Foranlediget af grosserer Hans Puggaard og botanikeren J. F. Schouw organiseredes en større komité, som skulle forestå en offentlig indsamling til opførelse af et museum. I komitéen fik desuden professor H. N. Clausen og kunsthistorikeren N. L. Høyen sæde. Man opfordrede ligeledes Collin til at indtræde og overdrog ham at tilrettelægge indsamlingen, som var et efter tidsforholdene ret ukendt foretagende. Collin lod sig tøvende overtale, og det kom til at koste ham meget arbejde. Der udsendtes lister både i hovedstaden og i provinsen, hvorpå man kunne tegne sig for et bidrag, som senere blev opkrævet. Nogen større begejstring modtog opfordringen dog ikke. Der indkom dog efterhånden et rimeligt beløb, som skønnedes tilstrækkeligt til at sætte arbejdet med museumsbygningen i gang.

Enkeltpersoner begyndte nu også at foreslå, hvor man kunne opføre den påtænkte museumsbygning. Arkitekten G. F. Hetsch foreslog, at man nedrev ruinerne af den ufuldendte Frederikskirke og opførte et skulpturmuseum på grunden. Andre kunne tænke sig museet på Gammelholm eller i Rosenborg Have. Collin foreslog i et brev til Thorvaldsen af 23. december 1837, at man anlagde museet i Frederiksberg slotshave. Han understregede imidlertid, at det var nødvendigt også at høre kunstnerens egen mening. Det var derfor nødvendigt, at han brød op fra Rom.

I februar 1837 havde Collin forhandlet med kongen om at få afsendt et orlogsskib til Italien for at hente Thorvaldsens skatte og eventuelt ham selv. Det blev pålagt ham at undersøge, fra hvilken italiensk havn, han ønskede at afsende sine kunstsager. Kongen billigede ligeledes, at Thorvaldsen fulgte med korvetten hjem. Han kunne imidlertid stadig ikke træffe sin beslutning. 10. juli 1838 modtog Collin endelig besked om, at konsulen i Livorno ville tage sig af indskibningen, og at kunstneren ville gå ombord her.

Fra Danmark udgik da i sommeren 1838 fregatten Rota til Livorno, hvor Thorvaldsen gik ombord medbringende de mange kunstsager. 17. sept. 1838 ankrede korvetten op på Københavns rhed, og Thorvaldsen kunne gå i land i sit fødeland. I tusindvis var befolkningen stimlet sammen for at tiljuble den hjemkomne. Flere både bemandede med fremtrædende kunstnere og forfattere sejlede ham i møde. Man spændte hestene fra den vogn, som skulle bringe ham til hans fremtidige bolig på Charlottenborg slot, og personer trak vognen. Kunstskattene anbragtes foreløbig i ledige lokaler på det nyopførte Christiansborg slot. De følgende måneder gik med afholdelse af den ene festlighed efter den anden.³² Der udfærdigedes et testamente, der fik kgl. stadfæstelse 11. december 1838, hvorved Københavns kommune ved et særligt gavebrev fik overdraget kunstgenstandene, og Thorvaldsen bad Københavns magistrat og den 32 mands forsamling om at udnævne de fornødne repræsentanter til sammen med indsamlingskomitéen at overveje opførelsen af en bygning, som fremover kunne huse de hjembragte kunstværker. 24. december 1838 gav magistraten besked om, hvem der skulle repræsentere byen under de videre forhandlinger.

30. december 1838 kaldtes Collin til kongen, og i forværelset mødte han hofbygmester Koch, som meddelte ham, at kongen ville tale med ham om en plads til det kommende museum, som Koch havde henledt hans opmærksomhed på.³³ Kongen meddelte, at det var hans agt at forære den bygning, som bagtil lå op

17. sept. 1838 gik Bertel Thorvaldsen i land i København og hilstes med jubel af befolkningen. Ovenstående detalje af maleren Jørgen Sonnes frise skildrer selve landstigningen fra korvetten Rota. Kunstneren bydes velkommen af billedhuggeren Freund. Bag ham står Jonas Collin og professor J. M. Thiele.

til Christiansborg slotskirke – den såkaldte vognskursbygning – til formålet. I forbindelse med nyopførelsen af Slotskirken havde C. F. Hansen givet den gamle vognbygning en ny facade. Kongen pålagde ham at forelægge Thorvaldsen forslaget og afæske ham en udtalelse. Allerede dagen efter aflagde Thorvaldsen sammen med Collin og Koch et besøg i den tilbudte bygning, hvis stueetage anvendtes som vognremise, medens 1. salen blev brugt af

teatermalerne. Thorvaldsen erklærede fuld tilfredshed med bygningen.

Kort efter nytår 1839 forelagde Collin indsamlingskomitéen det kgl. forslag, og her kritiserede bl.a. professor Schouw, at han ikke i forvejen havde forespurgt komitéen. Collin måtte herefter forvente, at han ville møde megen kritik, når komitéen i sin helhed trådte sammen. Han udvirkede derfor et kgl. reskript, dateret 4. januar 1839, hvori kongen skriftligt bekræftede sin gave og desuden udtalte, at den tilbudte vognremise »hverken nu eller i fremtiden nogensinde anvendes til andet brug end det, hvortil samme af Os er skænket«³⁴ Som den erfarne forhandler Collin nu engang var, udvirkede han ligeledes en skriftlig bekræftelse fra Thorvaldsen på hans godkendelse af kongens gave, ledsaget af en anmodning om at meddele magistraten det. Thorvaldsen tilføjede i sit brev af 5. januar 1839 til Collin, at han ingenlunde miskendte de personer, som havde fremsat andre forslag om husets fremtidige placering, men han var fuldkommen tilfreds med kongens gave, og han fortsatte: »Mit ønske for mine kunstsager er nær ved at opnås; fundamentet er ved denne kgl. gave nu lagt.« Med disse to skriftlige udtalelser lykkedes det Collin at bekæmpe den storm, som i de følgende dage kom til orde inden for indsamlingskomitéen, hvor man forsøgte at stille ændringsforslag. Efter hans opfattelse var det ganske udelukket at nægte at modtage kongens gave, og da slet ikke når Thorvaldsen sagde god for den. Efterhånden faldt komitéen til ro, og man anmodede herefter magistraten om at udpege de mænd, der skulle repræsentere Københavns kommune i den byggekommission, som skulle stå for indretning af museet i den tilbudte vognremise.

I bygningskommissionen blev man i løbet af sommeren 1839 enige om at anbefale et af arkitekt Bindesbøll udarbejdet skitseforslag til den kommende museumsbygning. Medens Thorvaldsen endnu var i Rom, havde han haft kontakt med den danske arkitekt, og man havde i fællesskab udarbejdet en skitse til et fremtidigt museum med skyldig hensyntagen til de kunstværker,

Arkitekten Michael Bindebøll fik betroet opgaven at tegne det kommende Thorvaldsens Museum. Maleri af Constantin Hansen fra 1848. Billedet hang i mange år i det indrettede Thorvaldsen-værelse på 1. sal i museet. Se s. 144.

ved oprettelsen af den nævnte institution.³⁷ Sparekassetanken havde siden 1765 slået rod i en række europæiske lande som Tyskland, England og Frankrig. Den første sparekasse var blevet oprettet i Braunschweig i 1765. De ældste sparekasser henvendte sig til den vindskibelige del af arbejder- og tyendeklassen på land og i by, som havde interesse i at indbetale regelmæssige små bidrag til oparbejdelse af en mindre kapital, som man herefter kunne anvende til opfyldelse af et eller andet større behov. Den første danske sparekasse var blevet oprettet på Holsteinborg gods af lensgreve F. A. Holstein-Holsteinborg i 1810. Bag oprettelsen af den københavnske sparekasse stod bl.a. den senere biskop J. P. Mynter, borgmester F. C. Schäffer og sognepræst J. L. Paludan ved Trinitatis kirke. En indbydelse til at slutte op om Herman Bechs ide udgik 24. april 1820, og forslaget skulle vise sig at blive en stor succes. Også Collin viste interesse. Begyndelsen var såre beskedent. Man fik lov til at benytte forværelset til de 32 mænds forsamlingslokale på Rådhuset til kontor, og de forskellige bestyrelsesmedlemmer påtog sig på skift at modtage og bogføre indbetalingerne til kassen. Det må siges at være en ikke ringe personlig opofrelse, da bestyrelsen bestod af folk, som havde meget andet at gøre. Den stigende arbejdsbyrde medførte da også i løbet af nogle år, at man inden for ledelseskredsen begyndte at overveje en ændret organisationsform. Disse tanker kom frem omkring årene 1828-29.

Sparekassetanken var tænkt som en hjælp i økonomisk henseende til fordel for arbejderklassen, men i det københavnske tilfælde viste det sig, at også mere velhavende folk benyttede sig af kassen, og det gav naturligvis problemer, da man fortrinsvis havde anbragt de indbetalte bidrag i henholdsvis Nationalbanken og Statskassen. For at vanskeliggøre mere velhavende persons brug af kassen, overvejede man en nedsættelse af renteudbetalingen, men det var navnlig sparekassens fader, den deputerede Bech en bestemt modstander af. I denne lidt prekære situation, hvor man kunne opgøre, at man ultimo 1828 havde et inde-

stående på 664.000 rbd. i sedler og tegn og 500.000 rbd. i rede sølv foreslog Collin, at man skulle undersøge muligheden af at overdrage sparekassen i offentlig regi (Statsgældsdirektionen), og en forespørgsel herom blev indgivet under kraftig protest fra Bech, som frygtede, at man hermed svigtede den lille mands interesser. Møsting fik sagen til udtalelse og foreslog en kommissions nedsættelse til at tage stilling til spørgsmålet. I denne kommission fik A. S. Ørsted, Collin, medlem af Statsgældsdirektionen P. Alberg og H. Bech sæde. Man forhandlede i 8 måneder, og Collin kom i mindretal, hvorefter kongen resolverede 11. november 1829, at det skulle forblive ved den hidtil gældende ordning. Når Bech sejrede i den bitre strid med Collin, skyldtes det, at han bl.a. havde overtalt både Ørsted og Alberg til at indtræde i kassens styrelse og tage deres andel i det daglige slæb. Collin bøjede sig for afgørelsen, selv om han nok gerne var sluppet fra det kedsomme kassererarbejde. Der skete intet skår i samarbejdet med Bech, og sparekassen udviklede sig støt videre i de kommende år. Kort efter tronskiftet 4. december 1839 meldte Collin sig ud af bestyrelsen. I et særligt direktionsmøde tilkendegav man Collin en særlig tak for den lange periode, han »med sin erkjendte iver« havde virket til bedste for sparekassen. I 1871 erhvervede man en kopi af Constantin Hansens maleri af Jonas Collin til ophængning i sparekassens lokaler.

Collin sluttede også aktivt op om en anden af Herman Bechs idéer, da denne i 1820erne foreslog, at man oprettede en søbadeanstalt ved Rysenstens bastion. Man fik indsamlet en startkapital på ca. 50.000 rbd., og også med hensyn til denne institution krævedes der til at begynde med en ikke ringe indsats fra bestyrelsens side. Også oprettelsen af en mineralvandsanstalt, som kongen skænkede en grund til i Rosenborg have, var Collin medvirkende. Mon det ikke var ham, der skaffede kgl. tilslutning til at overlade virksomheden denne grund?

Af de mange forskellige hverv, som Collin påtog sig udenfor sine officielle embedspligter, må også nævnes, at han som medlem

af Kunstforeningens bestyrelse søgte at aktivere denne, således at den ikke blot koncentrerede sig om at købe og bortlodde kunstgenstande.

En særlig indsats gjorde han for igangsættelse af udstillinger af fortrinlige kunst-, fabriks-, manufaktur- og håndværksprodukter. Initiativet hertil udgik fra Selskabet for Naturlærens udvidelse, som Collin var medlem af, og han valgtes til formand for den kommission på 13 medlemmer, som blev nedsat i 1834. Efter forhandling med Kunstakademiet fik man rådighed over dettes udstillingslokale, og Akademiet ydede også økonomisk støtte til planens gennemførelse. Udstillingen fandt sted fra 1.-21. sept. 1834. På forslag af kammersekretær Unsgaard besluttede man at bortlodde en del af de udstillede genstande.

Udstillingen havde været en afgjort succes, og fra 15. aug. til 10. sept. 1836 afholdtes en ny udstilling med efterfølgende lotteri. Den nedsatte komité gjorde herefter i en bekendtgørelse opmærksom på, at man nu mente at have opfyldt, hvad man i sin tid havde lovet. Det henstilledes derfor i en bekendtgørelse af 15. dec. 1837 til de direkte involverede i de forskellige erhverv at fortsætte arbejdet. Faktisk var allerede da en kreds af 11 industrifolk allerede trådt sammen og havde dannet et selskab til at befordre den danske industri i fremtiden. Blandt initiativtagerne var hofblikkenslager Fritz Meyer (1806-77), kunstsmed Henrik Gamst (1788-1861) og nålemagermester F. C. Hjorth (1782-1865).³⁸

Om samtlige af de her nævnte nye arbejdsopgaver, som Collin gav sig i lag med, gælder, at de alle mere eller mindre har fundet omtale i Collins efterladte erindringsskrift.³⁹ De har endvidere alle det til fælles, at de er blevet igangsat inden for Frederik VI.s regeringstid. Hvor længe Collin har været i stand til at yde en positiv arbejdsindsats inden for de forskellige områder kan ikke oplyses, men at han må have været i besiddelse af en ganske betydelig arbejdskraft og trang til at medvirke ved nye opgavers igangsættelse er uomtvistelig. Ved løsningen af flere af disse opgaver havde det

stor betydning, at han havde et ganske specielt fortroligt forhold til den regerende konge. Han kunne, så ofte han fandt det nødvendigt, henvende sig direkte til Frederik VI., og denne afæskede ham ved adskillige lejligheder hans opfattelse af et eller andet aktuelt opstået problem. Deres indbyrdes omgangsform må som allerede omtalt i det foregående have været ret bramfri.

Kongens død i december 1839 betegner derfor et afgørende vendepunkt i Collins tilværelse. Han kom aldrig i det samme nære personlige forhold til den nye konge. Christian VIII holdt en betydelig mere personlig afstand til sine embedsmænd. Arbejdsopgaverne var fortsat talrige, og nye kom også til. Dagligdagen var dog blevet en anden.

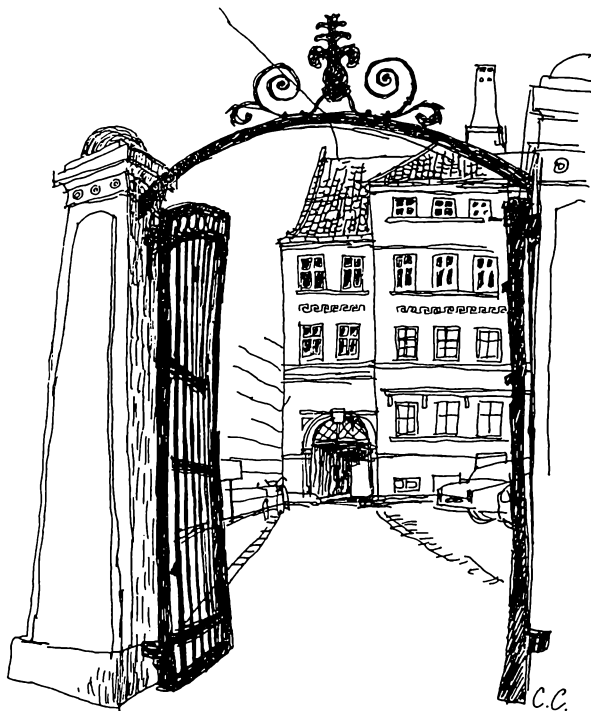
Det Collinske hus ved tronskiftet og årene derefter

Allerede i årene under Frederik VI var Collins børn begyndt at gifte sig og forlade barndomshjemmet i Norgesgade. Det gjaldt dog ikke den ældste datter Ingeborg, som i 1826 havde ægtet politiretssassessor Adolph L. Drewsen, der senere avancerede til justitiarius for den københavnske Kriminal- og Politiret. Også som gift blev Ingeborg og hendes mand boende i huset hos forældrene i Norgesgade.

Derefter blev den ældste søn Gottlieb gift i 1833 med Augusta Petzholt, og de fik bolig Bag Hovedvagten nr. 355. I 1836 flyttede Edvard Collin hjemmefra, idet han giftede sig med Henriette Thyberg. Han havde i mange år sin bolig i Dronningens Tværgade nr. 340. Tilbage i det oprindelige hjem var muligvis endnu den yngste datter Louise, født i 1813, og sønnen Theodor, født i 1815. Det har nok givet en vis tomhed i hjemmet, da de to ældste drenge drog af sted. Det varede imidlertid ikke ret længe, så myldrede talrige børnebørn frem og bragte nyt liv i de gamle stuer. De 3 ældste par fik hver 5 børn i deres respektive ægteskaber. De boede også ret nært ved forældrehjemmet, således at de nemt kunne komme på regelmæssige besøg.

Den oprindelige Collinske gård lå som omtalt foran i Norgesgade, og i den københavnske Vejviser for 1838 er Jonas Collin for sidste gang opført som boende på dette sted. Året efter er adressen ændret til Amaliegade 9.

Siden 1775 havde den kendte københavnske læge Henrik Callesen og hans anden ægtefælle Marie Amalie Walker boet her. Han døde allerede i 1824, medens hun overlevede ham indtil 24. juli 1837. Deres efterkommere satte herefter ejendommen til salg.

Siden slutningen af 1830'erne havde familien Collin erhvervet en ny bolig i Amaliegade nr. 9. Tegningen viser den pompøse indgang fra Amaliegade med de to søjler, hvortil jernporten var hægtet. Gennem en forgård når man frem til huset i 3 etager og med kvist. Man ser endelig porten, der leder ind til baggårdene med sidehuse. På den oprindelige forgård er i dag ud imod Amaliegade opført en moderne ejendom.

Collin besluttede at erhverve den til fremtidig bolig. 18. september 1838 anmodede han Københavns brandforsikring om at få ejendommen vurderet, da den måtte være steget i værdi efter at være blevet ombygget og forbedret. Det kan ikke have været større ændringer, som har fundet sted. Den tidligere vurdering lød på 19.000 rbd. sølv. Nu vurderedes den til 20.700 rbd.¹ I 1752 havde

arkitekt Eigtved nærmere planlagt, hvorledes bebyggelsen af den vestlige side af Amaliegade skulle se ud. Han havde tænkt sig, at de pågældende ejendomme skulle tilbydes københavnske handlende og håndværksmestre. Han havde givet udkast til facaderne, hvor et vigtigt træk var, at vinduerne flugtede gennem hele husrækken, og der måtte kun i beskedent omfang bruges dekorations-elementer i facaderne. Mange af de nye ejere begyndte med at opføre en tværbygning et stykke inde på den erhvervede grund. Den kunne lejes ud nogle år, således at man kunne tjene til opførelsen af det planlagte fornemmere forhus. Amaliegade nr. 9 erhvervedes af stolemager Peder Svendsen, som hørte til dem, der opførte et tværhus, og han og hans efterfølger ansøgte om tilladelse til ikke at opføre noget forhus, men de fik afslag. Der blev dog aldrig opført noget forhus. Til gengæld afgrænsedes grunden ud mod gaden med en passende afspærring, og der opførtes træer og anden beplantning på forpladsen. Husrækken blev således brudt på en ret så ubehagelig måde.

Den ældst bevarede brandtaksation for denne ejendom er dateret 6. december 1752, og da er tværhuset opført. Vurderingen lød på 5.200 rbd. Sidst i 1790erne fik tværhuset en muret kvist, hvilket i høj grad stødte an mod Eigtveds principper. Han betragtede sådanne kviste som karakteristisk for baroktidens byggeri. Da Collin overtog huset, så dette således ud: Hovedbygningen lå tilbage trukket fra Amaliegade, således at der fremkom en forgård. Ud mod gaden var ejendommen begrænset af et jerngitter mellem fritstående søjler, beklædt med bornholmsk sten. En dobbelt jernport førte ind til forgården. Her lå hovedbygningen med front mod Amaliegade. Den målte 20 alen i bredden, var 20½ alen dyb, og facaden var delt i 7 fag. Huset var opført med 3 etager og havde ud mod gaden en kvist med 3 fag vinduer. Under huset fandtes en kælder svarende til 5 fag. Bagsiden af hovedbygningen vendte ud til endnu en gårdsplads, hvor til højre var opført et sidehus med 6 fag vinduer og ligeledes i 3 etager. Op til dette sidehus lå en enetages staldbygning, opført i grundmur og med 4 fag vinduer.

Gårdspladsen var med et stakit afgrænset fra et tilstødende haveanlæg. Alt i alt må det siges at være en ganske rummelig bolig med en del udenomsbekvemmeligheder.

Hvornår familien flyttede ind i den nye bolig lader sig ikke med sikkerhed fastslå. Så meget står imidlertid fast i henhold til Folketællingslisten fra 1840 (bd. 50), at det gamle ægtepar Jonas og Henriette Collin boede i ejendommens stueetage og på 1. sal fra i hvert fald dette år. De havde et 18-årigt barnebarn, Henriette Boye, boende hos sig, og de disponerede over 3 tjenestefolk. På 2. sal residerede politiretsassessor Adolph L. Drewsen og den ældste af Collindøtrene Ingeborg med samt deres 5 børn. De havde 2 tjenestefolk.

Foreløbig afhændede Collin ikke sit barndomshjem. Indtil videre bevarede han ejendomsretten til det. Af Vejviseren fremgår, at auditor B. C. V. Lind, der i 1840 havde ægtet den yngste datter Louise, i hvert fald fra 1842 boede i det gamle hus i Norgesgade. Formodentlig har de boet her siden brylluppet. I dette ægteskab fødtes 3 piger, og sammen med den udenfor ægteskab fødte søn af familiens yngste barn, Theodor Collin, kunne det gamle ægtepar hilse ikke mindre end 19 børnebørn velkommen. Der må til tider have været livligt i gården i Amaliegade.

En hyppig gæst også i det nye Collinske hjem var H. C. Andersen. De tider var ved at være forbi, hvor Collin måtte lægge sig i selen for at skaffe ham det fornødne til livets ophold. Efter et besøg hos den nytiltrådte kong Christian VIII var denne indstillet på at tilstå digteren en fast årlig understøttelse. Når Andersen ikke var på rejse eller inviteret andetsteds hen, var det Collinske hjem dog stadig hans tilflugt. Han indtog fortsat sin middag her, og han opretholdt en udstrakt brevveksling med familiemedlemmerne, når han var på rejse. Han betragtede fortsat den Collinske familie som også sin familie, og i hans erindringsværk møder vi atter og atter det Collinske hus og dets medlemmer.

Kun godt 5 år kom Henriette Collin til at leve i sit nye Collinske hjem. 21. maj 1845 døde hun. Dødsårsagen angives i kirke-

bogen som hjernebetændelse. Om sin moder fortæller Edvard Collin, at hun ikke var fremtrædende i nogen retning, som kunne bemærkes af fremmede.² Hun var kun hustru og moder. Efter sin tids almindelige kvindelige opdragelse savnede hun alle betingelser for at kunne være en virksom deltager i sin mands liv, men hun var en beskeden kvinde og en øm moder. Hun havde sat 7 børn i verden. Hun var 72 år ved sin død og havde levet i ægteskab med Collin i 42 år. Andersen oplyser, at hun i sit sidste år begyndte at miste hørelsen, og at hun var næsten blind, men en operation hjalp noget.³ »En søndag aften forlod jeg hende glad og sund. Om natten blev jeg kaldt op. Collins tjener bragte mig et brev. Collin skrev. »Min kone er meget syg, alle børnene er samlet herude«. Andersen tog straks ud til Amaliegade og var til stede, da hun døde. »Hun sov stille ind i døden«, skriver Andersen. Hun blev bisat 26. maj fra Holmens kirke, og kisten henstilledes midlertidigt i kapellet. 5. juli 1845 overførtes den til Frederiksberg kirkegård.⁴ Collin levede resten af sit liv som enkemand. På hendes dødsdag modtog Collin fra en af husets nære venner, direktør i udenrigsdepartementet Fred. Chr. Dankwart et brev, hvori han udtalte: »Hun var og blev så ren, så uskyldig og så from som et barn. De og hendes børn var hendes alt. Men I have også gengældt hendes trofaste kærlighed. Hvor inderligt hun erkendte det, ved jeg af hendes egen mund«. Edvard Collin betegner denne udtalelse som »hendes karakteristik«.⁵

Første deputeret i Finansdeputationen

3. december 1839 døde Frederik VI, og samme dag udråbtes Christian VIII som hans efterfølger. Hermed fik riget en monark, som personlig var i besiddelse af ikke ringe administrative evner, og som havde som sit regeringsprogram i første række at gennemføre en række administrative reformer. Flere deputationer opvartede ham i de nærmeste dage efter tronbestigelsen for dels at hylde ham, dels også at fremføre deres forhåbninger for fremtiden. Således udtalte en gruppe akademikere under Orla Lehmanns ordførelser for forhåbninger om, at kongen, der i sin ungdom havde medvirket til, at Norge fik en fri forfatning, også ville skænke Danmark en tilsvarende gave.¹ I sit svar gjorde kongen opmærksom på de særlige forhold i Norge, der havde fremkaldt den norske forfatning, og at »erfaringens lærdom« tilsagde, at han i første række burde tænke på at »forbedre statsforvaltningen«. Til en delegation fra bondestanden skal han have udtalt: »Nu ville vi alle spare, hvor spares kan«.

Foruden de mange delegationer modtog han også en række enkeltpersoner bl.a. Collin, som hidtil havde været en hyppig audienssøgende under Frederik VI, men aldrig fik etableret det samme fortrolige forhold til hans efterfølger. Collin blev modtaget 19. december 1839. Han benyttede samtalen til at gøre opmærksom på, at han i en årrække havde virket som deputeret i Rentekammeret uden løn. Faktisk havde han sparet statskassen for 16-17.000 rbd. Den afdøde konge havde imidlertid stillet ham i udsigt, at han kunne forvente en gratifikation på 2.000 rbd. Kongen svarede, at finansministeren allerede havde underrettet ham herom, og at det ville blive erindret.² Collin benyttede yder-

ligere lejligheden til at fremføre sin kongstanke, at man burde samle hele finansforvaltningen under finansministerens ledelse. Når det ikke hidtil var sket, skyldtes det, at A. W. Moltke ikke havde ønsket at få med Generaltoldkammerets sager at gøre. Her- til svarede kongen, at han skulle »erkyndige sig herom«. Det lød ikke meget lovende, og det blev da heller ikke gennemført i denne konges tid. Edvard Collin har i erindringsværket udtalt om sin fader, at »hans lykkeligste embedstid ophørte ved Frederik VI.s død«, og at han ikke nærrede de samme følelser for det påfølgende regime. Der er ingen tvivl om, at denne karakteristik er ganske dækkende.³ I de offentliggjorte dagbøger fra Christian VIII.s hånd som regerende konge har man et fortrinligt materiale, der klart bekræfter denne vurdering. En systematisk gennemgang af indholdet viser, at det var sjældent, at kongen havde bud efter Collin, og der er kun en enkelt gang blevet sendt ham en indby- delse til taffel. Det skete 11. december 1842. Til stede var som sæd- vanlig hoffet, foruden Thorvaldsen, Oehlschläger og prof. J. M. Thiele.

Dette betyder imidlertid ikke, at Collin aldrig havde lejlighed til at søge audiens. Han overbragte således ved flere lejligheder Landhusholdningsselskabets skrifter til kongen, og han var inter- esseret i at få denne til at fremme arbejdet for en udvidet eng- vanding. Det lykkedes ham i denne forbindelse at få kongen til at tildele forvalter G. C. Patzig på godset Janowitz i Oberlausitz en fortjenstmedalje i guld, fordi han havde undervist flere danske landbrugsinteresserede i engvanding.⁴

Også forskellige Thorvaldsenske problemer forhandlede Collin direkte med kongen. Således bistod han Thorvaldsens datter, der var blevet enke, med tilbagerejsen til Rom fra København i 1843. Da Thorvaldsen var død, var han mellemmand mellem kongen og professor Thiele med hensyn til hjemsendelsen af yderligere en række af Thorvaldsens kunstværker fra Rom over Livorno.

Allerede som tronfølger havde kongen interesseret sig for Bernstorff slot, som i 1760erne var blevet opført af udenrigsmini-

Jonas Collin malet af J. V. Gertner. Samme kunstner har også malet Collin på sit billede af Chr. VIII.s salving i 1840.

ster J. H. E. Bernstorff. I 1839 var det krigsassessor P. Kalko, der stod som ejer, og han havde planer om at nedrive det, da det efterhånden var meget forfaldent. Kongen anmodede Collin om at købe det for hans regning og lade en grundig restaurering gennemføre. Det kostede kongen 100.000 rbd., og det blev ofte anvendt til repræsentation.⁵ Selv om kongen ikke så ofte som forgængeren havde bud efter Collin, betroede han ham dog visse betydningsfulde opgaver udenfor hans egentlige embedsgerning. Således overdrog han ham fra nytår 1843 på ny stillingen som meddirektør af teateret på Kongens Nytorv (se s. 138), og fra nytår 1844 udpegedes han til overbestyrer af Veterinærskolen, en ordning som opretholdtes indtil 9. september 1849, da stillingen bortfaldt.⁶

Han havde desuden den store tilfredshed at komme til at opleve, at flere af de reformer på det finansielle område, som man havde været i gang med i en længere årrække, nu var så vidt fremmet, at de kunne realiseres. Også i slutningsfasen var der brug for Collins indsats. Var kongen ikke indstillet på at søge råd hos Collin, var til gengæld hans foresatte det i Finansdeputationen.⁷

Ved sin tilbagekomst fra Norge i 1814 havde Frederik VI udnævnt prins Christian Frederik til guvernør over Fyn med bopæl på Odense slot. Han ønskede ikke at indrømme prinsen nogen indflydelse på rigets almindelige politik. Da han omsider måtte erkende, at prinsen måtte blive hans efterfølger på tronen, udnævnte han ham i 1831 til medlem af Gehejmestatsrådet, og fra da af havde han mulighed for at følge med i ledelsen af rigets almindelige udvikling. Det betød, at prinsen ved sin tronbestigelse var fuldt á jour med det reformarbejde, som i den afdøde konges sidste regeringstid var kommet i gang på finansforvaltningens område. Uden tøven kunne det fortsættes.

Knap 14 dage efter tronbestigelsen tog Christian VIII sit første initiativ til ændringer i statsforvaltningen. 15. december 1839 meddelte han grev A. W. Moltke, at han havde til hensigt at op-

rette et særligt »Departement for Nådessager«, som fremtidig alene skulle administrere statens gratialvæsen.

Som leder havde hans kabinetssekretær J. G. Adler tilbudt sin tjeneste, og »jeg kunne ej ønske mig noget bedre«, udtalte han.⁸ Det overlodes A. S. Ørsted at udarbejde de nærmere bestemmelser om det nye departement, og Statsrådet udtalte, at det ville »være et middel til orden og besparelse«. De nærmere bestemmelser om det nye departements organisation og virke offentliggjordes 2. januar 1840, og under samme dato udnævntes Adler.⁹ Til sin assistance fik han som kontorchef Chr. August Holmer, der hentes fra »Bureauet for Armeens Kommandosager«, en bogholder og en kopist.

Det grundlæggende reskript af 2. januar 1840 indeholdt 9 §§. I samarbejde med grev A. W. Moltke skulle der udarbejdes en foreløbig fortegnelse over de gratialer, som kunne godkendes, og departementet skulle have en fast sum til rådighed til udbetaling. Ingen kollegier måtte fremtidig bevilge egne gratifikationer, og målet skulle være at begrænse den årlige udgift. Det skulle dog snart vise sig, at dette var vanskeligt at opnå. Man kunne ikke klare sig med den engang bevilgede sum. På den anden side havde man opnået en fuldkommen centralisering af et hidtil ret så vidtløftigt og uoverskueligt område.

Den næste betydningsfulde opgave, som kongen bragte til afslutning, var vedtagelsen af den omfattende reform af statens kasse- og regnskabsvæsen. Det skete med godkendelsen af en almindelig kasseforordning af 8. juli 1840 og 4 særlige forordninger af samme dato for revisionen af amtstuernes regnskaber (Rentekammeret), de to militære kollegiers regnskabsvæsen og de under Kancelliet sorterende regnskaber.¹⁰ Under samme dato ophævedes den hidtil gældende Kammerrets-ordning af 18. marts 1720 og frd. af 30. januar 1793 om det under Rentekammeret sorterende regnskabsvæsen.

Reformen havde været længe undervejs, idet der havde været arbejdet med problemerne siden 1824. Under de langstrakte for-

handlinger havde Collin kæmpet for, at man fik gennemført bestemmelser om uanmeldte kasseeftersyn. Efter hans opfattelse var indførelsen af en sådan foranstaltning den bedste sikring mod bedrageriske kassebetjente. Det betød ikke, at man opgav det hidtil anvendte hovedprincip om sikkerhedsstillelse for betroede midler. Dette princip videreførtes, men for første gang i dansk lovgivning indeholdt den nye kasseforordning en række detaljerede bestemmelser om tvunget årligt kasseeftersyn af samtlige statslige kasser (forordningens § 40 og flg.). Det omfattende lovkompleks trådte i kraft 1. januar 1841.

En bærende idé i den nye kasse- og regnskabsreform var endvidere, at der på det centrale plan skulle gennemføres en adskillelse mellem de egentlige administrative opgaver og revisionen af de under den pågældende forvaltning hørende regnskaber. Hidtil havde disse opgaver været udført af de samme embedsmænd. Collin havde gennem sin lange embedsbane ved flere lejligheder taget til orde for, at man udpegede særlige revisorer til at gennemgå regnskaberne, når de indkom til de centrale myndigheder. Også dette grundsynspunkt fik kongens tilslutning.

Gennemførelsen af kassereformen havde til følge, at der også måtte foretages væsentlige ændringer i forskellige kollegiers organisation. Også dette problem havde i høj grad beskæftiget Collin, og der er fra hans hånd bevaret flere betænkninger, navnlig af en omdannelse af den danske afdeling af Rentekammeret.

Under datoen 30. december 1840 udkom gennem Kancelliet en kundgørelse vedrørende den fremtidige organisation af Finansdeputationen, Rentekammeret, Generaltoldkammeret og Kommercekollegiet.¹¹ Foruden at indføre en selvstændig revisionsmyndighed tog kundgørelsen sigte på at forenkle administrationen inden for de nævnte forvaltningsgrene og indføre større simpelhed i forretningsgangen. Hermed var det også muligt at fremme sagernes afgørelse.

Med hensyn til Finansdeputationen omdannedes fra 1. januar 1841 grev A. W. Moltkes stilling som 1. deputeret til præses for in-

Lensgreve, finansminister A. W. Moltke var Collins øverste chef fra 1831-48. I 1841 overlod han hvervet som 1. deputeret i Finansdeputationen til Jonas Collin.

stitutionen, og den hidtidige ordning med en større skare af fællesdeputerede mellem Rentekammeret og Finansdeputationen ophævedes. Collin slap hermed for et hverv, som med årene havde virket ret irriterende på ham. I stedet for avancerede han til den ledige stilling som førstedeputeret.¹² Desuden virkede fortsat grev Moltke-Nütschau og Chr. F. Holm som deputerede ved siden af Collin. Denne skulle i første række beskæftige sig med de danske finanssager, medens Moltke-Nütschau tog sig af de tyske. Holm havde som hovedopgave at udarbejde de fremtidige budgetter og at offentliggøre de årlige finansregnskaber. Ekspeditioner og anvisninger skulle underskrives af mindst 2 deputerede. Man fik endvidere normeret en assessor uden underskrivelsesret. Den udpegede var Edvard Collin. For at han under sygdom og vakanser kunne træde til med sin underskrift, avancerede han fra 1. januar 1843 til kommitteret. I sin indstilling gjorde finansministeren opmærksom på, at han siden 1841 havde deltaget i alle Finansdeputationens forretninger. Han havde navnlig bistået »sin højtfortjente fader« ved de almindelige finanssagers behandling og den deputerede Holm ved udarbejdelse af budgetter og regnskaber.¹³ Samtlige her nævnte embedsmænd fungerede alle i deres stillinger indtil Finansdeputationen ophævedes 24. november 1848. For en fuldstændigheds skyld skal det nævnes, at finansministeren fortsat fungerede fra 1841-45 som deputeret i Rentekammeret, indtil han efterfulgte Schönheyder som leder af dette departement. Også grev Moltke-Nütschau fungerede videre som deputeret både i Rentekammeret og Finansdeputationen, indtil han i 1845 optoges i Gehejmestatsrådet. Fra 1845-48 fungerede han stadig som deputeret i finansdeputationen.

For Rentekammeret og Generaltoldkammeret gennemførtes ved kundgørelsen af 30. december 1840 den nyordning, at de administrative forretninger fordeltes på 3 selvstændige sektioner med en deputeret som chef og en tilforordnet kommitteret. Ved siden af dem udpegedes i Rentekammeret 2 og i Generaltoldkammeret 1 selvstændig revisionschef med rang af deputeret, men

uden sæde i kollegiet. I Rentekammeret reviderede den ene af de udpegede revisorer de kongerigske regnskaber, den anden regnskaberne fra hertugdømmerne. Den første fik desuden tilførdnet en kommitteret, hvis hovedopgave var at foretage de påbudte kasseeftersyn. Collin, som til at begynde med havde støttet Møstings tanker om oprettelsen af et selvstændigt revisionsdepartement uden tilknytning til et bestemt kollegium, har vel kunnet være nogenlunde tilfreds med det opnåede kompromis. Ved en særlig resolution af 31. december 1840 fik Kancelliet også en revisionschef med rang som deputeret og med det under Kancelliet sorterende regnskabsvæsen som sit særlige område. Det er imidlertid ganske karakteristisk, at man benyttede lejligheden til at henlægge administrationen af brandforsikringsvæsenet under revisionschefen. Under de langstrakte forhandlinger om statens kassevæsen havde Kancelliet været det kollegium, som længst havde modsat sig det nye princip med at adskille de administrative forretninger fra regnskabsrevisionen. Collin har nok også været skuffet over, at det ikke var lykkedes at få gennemført den reduktion af de mange kontorer under Rentekammeret, som han i sin tid havde taget til orde for.

Inden for den øvrige finansforvaltning fandt der i 1842 visse forenklinger sted foranlediget af, at den aldrende fhv. finansminister J. S. Møsting nu fandt tidspunktet inde til at opgive visse funktioner, som han hidtil havde varetaget. Det drejede sig i første række om den i 1816 oprettede Pensionskassedirektion med et underlagt pensionskontor. Direktionen ophævedes, og kontoret henlagdes under Finansdeputationen. Samtidig nedlagde man Fonden ad Usus Publicos, hvis forretninger fremtidig forvaltedes direkte af Finansdeputationen.¹⁴

Samtidig med at det var lykkedes at få gennemført de i det foregående omtalte reformer, havde man siden tronskiftet arbejdet videre med at få udarbejdet et realistisk statsbudget. 9. januar 1841 kunne man i Kollegialtidende offentliggøre regnskabsoversigten

for finansåret 1839, som havde været forelagt kongen i Statsrådet. Samtidig meddeltes det, at man regnede med i nær fremtid at kunne udsende et budget for året 1841. Man mente hermed i fuldt mål at have opfyldt de ønsker om en forbedring af rigets finanser, som havde været Stænderforsamlingernes stadig fremsatte ønske. Man gjorde samtidig opmærksom på, at det var lykkedes at få gennemført omfattende besparelser inden for det gældende normalreglement, at man havde fået inddraget adskillige hidtil uafhængige fondes indtægter under de almindelige statsindtægter, og at et mere overskueligt normalreglement var blevet udarbejdet, alt sammen forbedringer, som Collin under sin lange virksomhed inden for Finansdeputationen havde været en utrættelig fortaler for. Det udarbejdede budget for året 1841 var kulminationen på det arbejde, som også den enevældige konge havde vist stor interesse for. 11. april 1841 underskrev han det reskript, som indeholdt et budget for samtlige indtægter og udgifter for både kongeriget og hertugdømmerne i året 1841. Det offentliggjordes i Kollegialtidende 7. juni 1841.¹⁵ 29. maj 1841 fulgte en række nærmere bestemmelser, ligeledes godkendt af kongen, om hvorledes de forskellige kollegier m.m. havde at forholde sig. Også disse bragtes til offentlighedens kundskab gennem Kollegialtidende.¹⁶

Fra sommeren 1841 og indtil året 1848 offentliggjorde Finansdeputationen sådanne årsbudgetter. Sammen med disse fulgte de tilhørende normalreglementer. Både budget og reglement var løbende til forhandling mellem den enkelte institution og Finansdeputationen, og dens arkiv indeholder et betydeligt antal pakker med korrespondancesager, som gør det muligt i detaljer at følge denne procedure.¹⁷ Medens normalreglementet angav fremtidsmålet for den enkelte institutions samlede udgifter, indeholdt budgettet den godkendte bevilling for det enkelte finansår. Både reglement og budget var opstillet efter samme skema, således at man direkte kunne sammenligne de to talstørrelser. Skulle en institution i løbet af finansåret have behov for en ekstrabevilling, fordi en uventet opgave meldte sig, som ikke kunne udskydes til

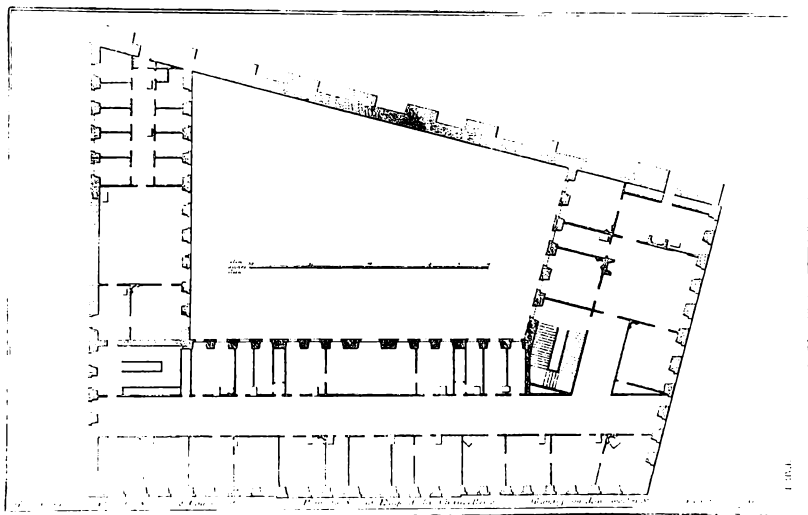
Jonas Collin, malet af Nic. Wilhelm Marstrand 1844. Det er vel karakteristisk for Collin, at han ikke har ladet sig afbilde med det tildelte storkors af Dannebrogordenen.

det næste år, eller fordi den givne bevilling ikke var tilstrækkelig, måtte en sådan ekstraudgift ikke afholdes, førend sagen havde været forelagt Finansdeputationen og på dens indstilling fået godkendelse af kongen. Der blev set meget strengt på overholdelsen af dette krav. Der findes eksempler på, at man skred ind overfor institutioner, som ikke holdt sig dette påbud efterretteligt.¹⁸

Det varede et par år, førend man var i stand til at have det kommende finansårs budget færdigbehandlet, inden begyndelsen af finansåret. Budgetterne for årene 1842 og 1843 forelå således først til forelæggelse for kongen henholdsvis 28. marts 1842 og 24. marts 1843. Budgettet for 1844 var man imidlertid i stand til at forelægge 22. december 1843, og med hensyn til de følgende års budgetter forelå disse altid i rette tid. Budgettet for 1848, som var det sidste Christian VIII kom til at tage stilling til, godkendtes 29. december 1847 nogle få uger før kongens død.

Samtidig med bestemmelserne om årlige budgetter fik man også opstrammet reglerne for det årlige finansregnskab. Udarbejdelsen skulle påbegyndes umiddelbart efter finansårets udløb, som var kalenderåret. Da adskillige detaljregnskaber, såfremt de skulle være fyldestgørende, først kunne foreligge måneder inde i det nye finansår, kunne det afsluttede samlede regnskab først foreligge sammen med det kommende årsbudget.¹⁹ Det første årsregnskab efter nyordningen (1841) blev klart til forelæggelse og offentliggørelse 27. maj 1843, samtidig med at budgettet for 1843 godkendtes. Regnskabet for finansåret 1842 fik man imidlertid færdigt til forelæggelse 22. december 1843, og hermed havde man også nået det ønskede mål på dette område.

I løbet af 1840erne havde Collin således opnået at se sine tanker om en gennemgribende reform af den centrale finansforvaltning gennemført. Man havde taget afgørende skridt i retning af at tilvejebringe et samlet overblik over statens indtægter, således at man kunne udarbejde et overskueligt og realistisk budget, der oven i købet viste solide kasseoverskud. Naturligvis var det ikke Collins fortjeneste alene, men man kommer ikke udenom, at han

Som embedsmand indenfor den centrale finansforvaltning har Collin formodentlig haft kontor i den såkaldte Kancellibygnings hovedetage, idag benævnt »Den røde Bygning«. Som deputeret har han formodentlig haft sit kontor på hovedetagen, men nærmere kan man ikke komme det. Ovenstående billede viser denne etage. I billedets venstre side ses den såkaldte »Indenrigsministeriets sal«.

gennem sin lange beskæftigelse i den øverste finansforvaltning har haft en afgørende indflydelse på successen. Når forbedringen af statens finanser udviklede sig i positiv retning, skyldtes det naturligvis også, at de økonomiske konjunkturer var blevet afgørende forbedret, og at navnlig dansk landbrug var i solid fremvækst.

I det store og hele må det vel siges, at Stænderforsamlingerne kunne være tilfredse med de opnåede resultater. Ikke al kritik var forstummet, men ønskerne ændrede hen imod slutningen af 1840erne karakter. Stænderne begyndte at kræve medbestemmelseret med fastsættelsen af de årlige indtægter og udgifter. Der var ikke noget, der tydede på, at Collin kunne tænke sig at lytte til

sådanne ønsker, medens det ikke kan udelukkes, at hans kollega grev Carl Moltke-Nütschau ikke var helt afvisende. Det længste regeringen kunne strække sig var at tillade Stænderne at stille forslag til iværksættelse af nye opgaver, hvis gennemførelse ville kræve nye bevillinger.

Til Collins daglige gerning i Finansdeputationen i denne periode hørte også hans ledelse af den kommission, som havde fået til opgave at offentliggøre statistiske publikationer. Det var fortsat bogholder Torkild Olsen, som havde ansvaret for udgivelsernes publikation. I hvor høj grad Collin har deltaget og øvet indflydelse på valg af de områder, som kommissionen besluttede at få statistisk belyst, kan ikke fastslås i enkeltheder. Om bogholder Olsen fortæller Edvard Collin i øvrigt, at han tidligt hver morgen kom til Collins bolig for at rapportere, hvad der var sket, og få besked om, hvad der skulle ske, »alt i korthed«. ²⁰

Fra tronskiftet i 1839 havde Tabelkommissionen fået bemyndigelse til at udstrække sin virksomhed til også at omfatte hertugdømmerne, og som følge heraf blev antallet af kommissionsmedlemmer forøget. Foruden amtmand V. L. C. Rosen i Segeberg, der havde taget initiativet hertil, drejede det sig om grev C. Moltke-Nütschau og de to kommitterede fra Generaltoldkammeret Gotfred Garlieb og Carl Philip Francke samt deputeret i Slesvig-Holstenske Kancelli J. B. H. Rathgen. ²¹ I 1842 døde Herman Bech, der havde været med fra begyndelsen, og i 1844 indtrådte deputeret i Generaltoldkammeret grev Vilhelm C. E. Sponneck som hans efterfølger. Ved kgl. res. 28. juni 1845 tilforordnedes den senere professor i statsøkonomi A. F. Bergsøe som assistent med et vederlag på 400 rbd. Han skulle i 1850 blive chef for det statistiske Bureau under Finansministeriet. Af hans omfattende publikationer skal blot nævnes »Den danske Statsstatistik«, der udkom med 4 bind i årene 1844-53. Kommissionens virksomhed i 1840erne var ganske betydelig, og i alt udsendtes ikke mindre end 13 publikationer.

To af disse havde de afholdte folketællinger i 1840 og 1845 til

genstand, herunder også tællingen i 1845 i hertugdømmerne. Desuden offentliggjordes statistik vedrørende ind- og udførsel fra kongeriget og hertugdømmerne, tællinger over kreaturhold, udsæd, tiender m.m. vedrørende kongeriget i 1841 samt selvmord og kriminaltabeller for kongeriget. De 3 sidste publikationer, som udsendtes i årene 1847-48, omhandlede udelukkende ind- og udførsel til og fra kongeriget og hertugdømmerne samt konsumtionen i kongeriget i årene 1844-47.

Som eksempel på, hvorledes indsamlingen af de fornødne data organiseredes, kan benyttes publikation nr. 5, som havde til formål at belyse de kongerigske sognes kreaturforhold, udsæd, tiende m.m. samt forskellige kommunale forhold i kongeriget. Efter at kommissionen havde godkendt de skemaer, som skulle danne grundlaget for indsamlingen af data, tilsendte Kancelliet 30. januar 1838 samtlige biskopper i kongeriget disse. Alle sognepræster på landet fik et eksemplar, og det samme gjorde de præster i købstæderne, der havde et landsogn eller et landdistrikt tilknyttet deres embede. Præsterne havde ikke pligt til selv at indsamle de ønskede data, men de havde det overordnede ansvar for, at de rigtige data indkom. De kunne overdrage de lokale skolelærere, sognefogder eller andre lokale folk at foretage indsamlingen. Man kunne også lade skemaerne cirkulere fra hus til hus. Det var imidlertid en forudsætning, at tællingen gennemførtes i løbet af februar eller snarest derefter. Det var også muligt at overlade lokale godsejere og deres forvaltere at udføre arbejdet, men også i sådanne tilfælde havde præsterne ansvaret for, at disse personer blev instrueret på passende måde. Ansvar for optællingen hvilede i sidste ende også i disse tilfælde på præsten. De udfyldte skemaer gik herefter tilbage til Tabelkommissionen, hvor bogholder Olsen nu som før drog omsorg for, at materialet blev sammentalt i de ønskede grupper og derefter trykt.

Ved udarbejdelse af de forskellige grundskemaer havde kommissionen benyttet forskellige personer udenfor kommissionen. Således kunne man i flere tilfælde trække på den kendte national-

Moderne interiør fra den såkaldte »Indenrigsministeriets sal«, som formodentlig fra gammel tid har afgivet lokale til vigtigere møder af deputerede indenfor de finansielle kollegier. Salen er udstyret med et berømt loftsmaleri af Krock (1720), kaldet »Guds forsyn«.

økonomiske forfatter M. L. Nathanson. Det samme gjaldt de to læger C. E. Fenger og C. G. Kayser, der havde medvirket ved opstilling af en nyttig sygdoms- og dødsstatistik.

I 1844 udkom V. bind af det nylig grundlagte »Historisk Tidsskrift«, der redigeredes af historikeren Chr. Molbech. Her offentliggjordes en ikke mindre end 24 sider lang anonym anmeldelse af de indtil 1843 udkomne hefter inden for rækken af »Statistisk Tabelværk«. Anmelderen karakteriserede de statistiske meddelelser ganske overstrømmende. De var »de fortrinligste, nøjagtigste og fuldstændigste, nogen stat i Europa kunne fremvise«!

Der måtte naturligvis fremskaffes den fornødne bevilling til

»Tabelværkets« udgivelse, og det påhvilede Collin som den faktiske leder af kommissionen at drage omsorg herfor.²² På budgettet for 1841 havde han fået bevilget 5.000 rbd., men til publikationen om folketællingen i 1840 måtte man ansøge om et tillæg på 2.000 rbd. for året 1842. Dette tillæg udbetaltes også i årene 1843-45. 1. december 1845 godkendte kongen, at det hidtil udbetalte tillæg forhøjedes til 3.600 rbd. Man skulle jo også udbetale det fastsatte vederlag til Bergsøe. Udgifterne var imidlertid stadig stigende også på grund af, at nogle af tabellerne måtte udgives på dansk og tysk. Man androg derefter og fik bevilget i alt 10.600 rbd., man havde nemlig måttet oplyse, at man havde oparbejdet en gæld hos trykkeriet på omkring 3000 rbd. Heller ikke 10.600 rbd. viste sig at være tilstrækkelige, og kravet lød herefter på 15.600 rbd., som blev udbetalt i 1847 og 1848. Ved budgettet for året 1848 forlangte kongen imidlertid ved resolution af 22. december 1847, at man for fremtiden måtte indstille sig på at nøjes med en årlig bevilling på 10.600 rbd. Det blev imidlertid ikke Collin, som fik til opgave at gennemføre det kgl. påbud om nedskæring af udgifterne. Tabelkommissionen ophørte med at eksistere 24. november 1848.²³

Fra 1843 blev det almindeligt, at de forskellige kancellier og kollegier i Hof- og Statskalenderen kort redegjorde for de forretninger, som var dem betroet. Om Finansdeputationen hed det således, at dens opgave var at forvalte samtlige statens indtægter og udgifter med undtagelse af de til »Statsgældsdirektionens« ressort henlagte indtægter. Man havde fortsat de 3 allerede nævnte hovedkasser til sin disposition, hvortil samtlige indtægter indgik, og gennem hvilke man anviste alle udgifter. Med hensyn til fordelingen af sagerne mellem de 3 deputerede skete der ingen ændringer efter 1841. Sager vedrørende møntvæsenet sorterede på et vist tidspunkt under den kommitterede Edvard Collin.²⁴ Finansdeputationens forretninger varetoges som tidligere af 2 ekspeditionskontorer. Fra 1842 tilkom det tidligere under »Pensionsdirektionen« hørende særlige pensionskontor.

Messinglysestage til to lys anvendt i Danske Kancelli. Sandsynligvis har man også anvendt lignende stager i Finansdeputationens kontorer. Rigsarkivet.

Formodentlig har Finansdeputationens øverste embedsmænd – og herunder Collin – haft deres kontorer i Den røde Bygning på Slotsholmen, men hvor i bygningen har det ikke kunnet fastslås. Hvis denne formodning er rigtig, ville man tidligt hver morgen kunne have mødt ham, når han til fods fra Norgesgade og senere fra Amaliegade over Kongens Nytorv og Holmens Bro var på vej til kontoret. Man kan forestille sig, at han har benyttet trappen ud mod slotspladsen, hvor man i dag ofte kan møde den fungerende finansminister. Han kan naturligvis også være gået gennem hovedporten, hvis denne lå mere praktisk for hans kontor. Man opbevarer stadig i Rigsarkivet nogle toarmede messinglysestager, som efter indgraveret påskrift har været brugt i Danske Kancelli. Sådanne lysestager har formodentlig også været anvendt andre steder i Den røde Bygning, og muligvis har Collin også affattet sine mange forestillinger og betænkninger i lyset af lignende stager. De underordnede institutioner, såsom Zahlkassen, havde der-

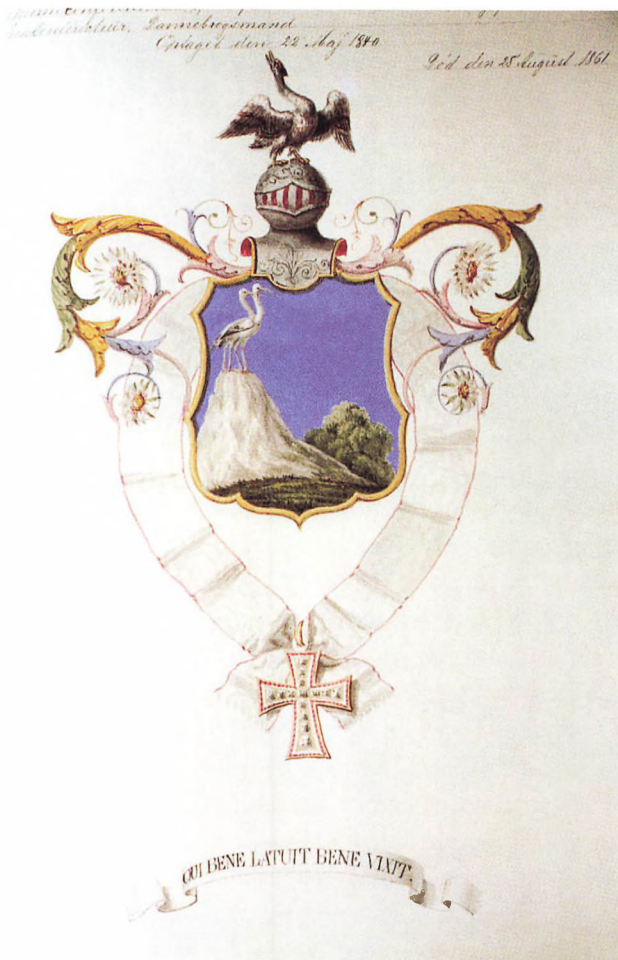
imod deres kontorer enten i kælderetagen i Christiansborg slot eller senere i forbindelsesbygningen mellem Slottet og Kunstammeret (Det Kongelige Bibliotek).

Medens Frederik VI ofte havde sendt bud efter Collin for enten af afæske ham en mening om et aktuelt spørgsmål eller for at overdrage ham løsningen af et bestemt problem, havde hans efterfølger ikke det samme behov. Det var da også muligt, at Collin heller ikke selv længere var interesseret i at overtage sådanne mere tilfældige og tidsmæssigt begrænsede opgaver. Som det fremgår af det følgende påtog han sig dog på ny en direktørtjeneste ved teatret på Kongens Nytorv. Det blev ham endvidere betroet 21. december 1843 at overtage Overbestyrelsen af Veterinærskolen. Samtidig pålagdes det ham at udarbejde en plan til denne læreanstalts fremtidige organisation. I samarbejde med professor H. C. Bendz indsendte han en sådan. Collin fratrådte ledelsen af Veterinærskolen 9. sept. 1849 og benyttede lejligheden til at indstille, at skolen og veterinærstudiet henlagdes under det nyoprettede Kultusministerium. Han tog samtidig til orde for oprettelsen af et sundhedskollegium for Veterinærvæsenet.

Både Frederik VI og Christian VIII havde gennem årene benådet Collin med eksisterende titler og ordensdekorationer for fremtrædende statsembedsmænd. I 1813 fik han titel af justitsråd og blev samme år benådet med Dannebrogordenens ridderkors. I 1840 blev han storkorsridder og i 1847 fik han titel af gehejme-konferensråd. Hermed fulgte retten til at lade sig titulere excellence. Højere kunne han som borgerlig født embedsmand ikke nå. Som sit valgsprog som storkorsridder valgte han: Qui bene latuit bene vixit, som vel kan udlægges: »Den lever godt, som lever skjult«. ²⁵

Efter opfordring har arkivar i Rigsarkivet Nils G. Bartholdy knyttet følgende bemærkninger til Collins våben som storkorsridder af Dannebrog:

»Som storkorsridder skulle Jonas Collin i følge Dannebrogordenens statutter af 1. dec. 1693 »levere ... sit Vaaben, afmalet

22. maj 1840 benådedes Jonas Collin med storkorset af Dannebrogordenen. Han var den eneste højere civile embedsmand, som nød den hæder i dette år. Ifølge gammel tradition fik han malet et våbenskjold til ophængning i Frederiksborg slotskirke. Nederst ses hans motto: Den lever godt, som lever skjult.

med sine rette Farver og hosføyede Tancke-Sprog, som siden paa en Plade, giort som et Skjold, ... skal afmalis, og til hans Ære i Frederichsborgs Kircke ophængis«. Våbenet blev tillige malet i ordenens ridderbog af våbenmaleren Ole Larsen med korset i ordensbåndet lagt omkring skjoldet – der meget uheraldisk – er malet i naturalistisk stil. To storke står på en bakke eller høj i et landskab, på hjelmen ses en svane og ud af hjelmen vokser ornamenter, der ender i blomster, bakketidsler. De hentyder lige som bakken i skjoldet til navnet Collin. En bakke eller høj hedder på latin *collis*, og deraf dannes adjektivet *collinus* med betydningen: hørende til en høj. Navnet Collin menes iøvrigt af være afledt af Kolding, i hvis segl der er en ørn på en høj ved siden af en opvoksende blomst, hvilket skematisk svarer til kompositionen i Jonas Collins skjold. Storkenes og svanens symbolik er ikke umiddelbart indlysende. Valgsproget er et Ovid-citat. I sit segl brugte Jonas Collin våbenet omgivet af storkorskæden«.«

På ingen af de malerier af Collin, som efter udnævnelsen til storkorsridder blev malet, har Collin ladet sig fremstille prydet med det til ordenen hørende ordensbånd.

Virksomhed udenfor den centrale finansforvaltning 1840-55

Ligesom i den foregående periode varetog Collin også under Christian VIII og hans efterfølger Frederik VII vigtige opgaver udenfor den centrale gerning i finansforvaltningen. Han var således stadig præsident for Landhusholdningsselskabet, og han tog en ny tårn i teaterdirektionen. Endelig var han meget optaget af gennemførelsen af det store projekt vedrørende Thorvaldsens museum. Han oplevede i 1848 at se museet indviet.

Det kgl. danske Landhusholdningsselskab

Indtil 1855 opretholdt Collin sin stilling som præsident for Landhusholdningsselskabet, og med samme varme interesse for den danske landbostands faglige uddannelse varetog han fortsat dette hverv.¹ Ved sin side havde han stadig som præsident A. S. Ørsted, og i 1839 var desuden udpeget deputeret i Rentekammeret og senere minister I. J. Unsgaard, som fra sit mangeårige virke i Rentekammeret havde et intimt kendskab til dansk landbrugs vilkår. Man kunne nu for alvor begynde at høste resultaterne af selskabets tidligere energiske indsats for højnelse af den landbrugsfaglige udvikling. Dansk landbrug var inde i en betydningsfuld udviklingsfase, og det gik nu for alvor fremad. Da Unsgaard trak sig ud af ledelsen i 1848, efterfulgtes han af en mand, der i mange år havde spillet en afgørende rolle inden for det danske samfund, og som yderligere var i besiddelse af praktisk kendskab til landbrugets problemer. Den udvalgte var konferensråd W. F. Treschow,

af uddannelse jurist og kendt som en fremragende generalfiskal og en aktiv stænderdeputeret af konservativ indstilling. Han ejede det fynske gods Brahesborg og i en periode også Fritzøe jernværk i Norge, som han bragte på fode igen efter en nedgangsperiode. Det var således et magtfuldt treklover, som stod i spidsen for Landhusholdningsselskabet efter 1840, og som først opgav deres stillinger, da Collin i 1855 besluttede at træde tilbage.

Stort set fortsatte man de initiativer, som var taget i den foregående periode. Efter 1840 havde Collin specielt interesseret sig for at fremskaffe og bekendtgøre de nyheder fra nær og fjern, som kunne have interesse for den nye generation af landbrugere. Han fortsatte i sin gamle stilling som leder af den specielle skriftkommission. Et interesseret medlem af samme kommission var sognepræsten i Nakskov P. E. E. Povlsen. Skal man nævne en særlig opgave, som selskabet tog sig for at støtte i denne periode, må det være de mange initiativer, som på forskellige steder inden for riget blev taget for at oprette institutioner, der kunne tage sig af landboudommens fremtidige faglige uddannelse. Således var han meget engageret i det forsøg, som i 1849 blev gjort på at sætte gang i en ny agerbrugsskole på Næsgaard. Et tidligere forsøg havde måttet opgives, men nu gjorde kammerherre P. H. Classen den yngre et nyt forsøg, og med hjælp fra Landhusholdningsselskabet kom skolen i gang. Skolen indviedes 1. juni 1849. I begyndelsen kom eleverne hovedsagelig fra Lolland-Falster, senere fra hele riget. Som den første forstander ansattes N. C. Fangel, der en tid havde fulgt arbejdet på det nedenfor omtalte institut på Haraldslund.²

I perioden 1840-55 oprettedes desuden omkring i riget på privat initiativ forskellige agerbrugsinstitutter, hvoraf flere dog kun var døgnfluer. Med oprettelsen af Rødding højskole i Sønderjylland i 1843 fødtes en ny skoleform, som i fremtiden skulle få den største betydning for den danske landbostand.³

Af døgnfluerne kan nævnes et af stamhusbesidder N. E. Hofman-Bang på hans ejendom Hofmansgave på Nordfyn oprettet

institut. Undervisningen her var beregnet til 1 år, og instituttet havde i alt haft ca. 60 elever, da det lukkede i 1853. Omtrent samtidig med Hofman-Bang oprettede »Fyns patriotiske Selskab« i Odense en landbrugsskole, der navnlig tog sig af den teoretiske uddannelse. I de første år søgtes skolen af 20-30 elever, og den eksisterede henved 50 år. På Hastrupgaard i Thyregod sogn i Vejle amt oprettedes en landbrugsskole, som havde et betydeligt jordtilliggende. Den eksisterede dog kun til 1848.

På hovedgården Frijsenborg (Hammel sogn) og under ledelse af lærer N.B.C.Krarp fra Lyngby oprettedes en landbrugsskole med en treårig blandet praktisk og teoretisk undervisning. Man havde som regel 8 elever om året. I 1840 flyttedes skolen til gården Haraldslund, som Krarp havde købt, og som lå nogle mil udenfor Århus. Krarp havde nu mulighed for at benytte faste lærere, og antallet af elever steg. Krarp solgte gården 1855, og hermed ophørte undervisningen. Endnu en Krarp, nemlig cand. phil. H. H. Krarp, åbnede i Hammerum herred et landvæseninstitut, som indrettedes efter Haraldslundplanen. Indtil denne skole ophørte, havde den haft 50 elever. Der kunne nævnes endnu flere af den slags institutter, som alle i større og mindre grad kunne regne med positiv støtte fra Landhusholdningsselskabet. Det har utvivlsomt været en glæde for Collin at se den grøde, der var i oprettelsen af undervisningsanstalter for kommende landbrugere.

I 1855 fandt Collin tiden inde til at nedlægge sin stilling i Landhusholdningsselskabet. Sammen med ham trådte også Ørsted og Treschow tilbage. Collin var på det tidspunkt fyldt 79 år. Før første gang i selskabets historie skulle der på en gang vælges 3 nye præsidenter. Som ledende præsident tiltrådte minister F. F. Tillsch, og han fik følgeskab af generalpostdirektør O. S. Danne-skjold-Samsøe, fra 1842 besidder af en række betydelige godser, og docent i agerdyrkningsvidenskaberne ved Den Polytekniske Læreanstalt B. S. Jørgensen.

Teatret på Kongens Nytorv

1. februar 1840 havde den tidligere mangeårige teaterchef kammerherre Frederik Conrad Holstein fået sin afsked. Som hans efterfølger havde kongen udnævnt sin ceremonimester Joachim Godske Levetzau.

Han var uddannet i Göttingen og i Kiel og havde i sine yngre år beklædt forskellige administrative poster i hertugdømmerne, senest som guvernør over Lauenborg. Også forskellige diplomatiske opgaver havde været ham betroet. Kongen har nok ikke været ufølsom overfor den kendsgerning, at Levetzau var i besiddelse af en elegant ydre optræden. I 1842 fik han udnævnelse til hofmarskal, fra 1845 med titel af overhofmarskal.

Man kan ikke sige, at valget af Levetzau til teaterchef var velegnet. Han havde ikke større kendskab til dansk litteratur, idet hele hans uddannelse og tidligere virke havde fundet sted i tyskprægede områder, men kundskabsrigt det var han. Det kunstneriske personale ved teatret fik han aldrig dybere kendskab til. Bortset fra en lille klike, var der kun få af de toneangivende kunstnere som støttede ham, når han i den liberale presse karakteriseredes som ganske uegnet til stillingen som teaterchef. Kongen holdt imidlertid til stadighed fast på ham.

Som meddirektør overtog Levetzau i første omgang den i 1830 udnævnte litteraturprofessor og historiker Chr. Molbech, hvis for tjenester lå i et omfattende historisk og litterært forfatterskab. Temperamentsmæssig egnede han sig ikke til en ledende stilling ved teatret. Om Molbech skriver Overskou, at han ved sin tiltræden som meddirektør ikke havde noget kendskab til teatervæsen, og at hans kundskaber herom efter 12 års tjeneste ikke var blevet større. Ved forskellige censurafgørelser var hans omfattende kundskaber dog kommet til god nytte. Over for omgivelserne var han ofte noget gnaven, og han gjorde i det hele taget en meget svag indsats. Han trådte tilbage med udgangen af året 1842.

Siden 1838 havde desuden prins Christian Frederiks mangeårige kabinetssekretær J. G. Adler virket som meddirektør. Bekendtskabet med prinsen gik helt tilbage til dennes ophold i Norge i 1813-14. I de følgende år var han fortsat i hans tjeneste og havde også deltaget i prinseparrets store udenlandsrejse først i 1820'erne. Adler var velbegavet, havde omfattende kundskaber og var bekendt med en stor kreds af kunstnere og videnskabsmænd. Dybere spor satte han dog ikke i teatrets tilværelse, men i modsætning til Molbech fik han et godt forhold til det store personale, omgængelig og elskværdig som han var af natur. Teatret var lukket fra 3. december 1839 til 3. februar 1840, da H. C. Andersens skuespil »Mulatten« fik premiere. Adler var gået varmt ind for at antage dette skuespil i modsætning til Molbech. Nogen større indflydelse fik han dog ikke, men han havde vel også for mange andre forretninger.

Da Molbech trådte tilbage i 1842, blev Collin hans efterfølger, og det var i realiteten ham, der i årene 1842-49, støttet af J. L. Heiberg og regissør Liebe holdt teatret gående.⁴ Allerede fra efteråret 1840 havde man haft bud efter ham som officiel, men rådgivende teaterdirektør. Hvem der havde taget dette initiativ ligger ikke klart, men sandsynligvis var det Adler. Fra 1842 var Collin virkelig direktør og øvede som sådan en afgørende indflydelse. Det var som regel også ham, der udpegedes til fungerende teaterchef, når Levetzau som hofmarskal var på rejse med kongen. Det hændte ofte.

Hvad der navnlig interesserede Collin, næstefter de administrative opgaver, var stadig at fremskaffe skuespil og balletter, som kunne tilfredsstille publikum. I det store og hele forløb samarbej-

Som teaterdirektør fik Collin anskaffet særligt brevpapir, som i øverste venstre hjørne havde en illustration af teaterbygningen på Kongens Nytorv. Brev fra Collin til fru Heiberg, dateret 22. november 1857.

Det kongelige Theater.

1857 Nov. 22.

Min Gæmme

Sæt ofte og først mig, og
før i den med Gæstet herigade og i fjerde
gulege Tid, for holdt saa dig, fælted dig sig,
hæd den fælted ind, iagtel det med den
sæd, og sig for i for mange år her... de dig og
den fælted, ellers kan jeg se med mig iagtelde
Læstene af det fælted, forsvaret mig, og
saa kan den den samme del, der af det med
til min fælted.

Med venlig hilsen og i dag.

Gud give dig en rigtig god kvædet!

det med Levetzau uden alvorlige sammenstød, men visse meningsforskelle opstod nu og da. Da han en dag modtog en ændring af en af sine dispositioner fra Levetzau, gav det anledning til følgende reaktion: »Se, således regerer man fra Før teatret!«⁵ Christian VIII residerede som regel om sommeren på den vestslesvigske ø Før.

Nu som før holdt direktionen et ugentligt møde, og utvivlsomt var Collin den bedst forberedte til disse møder. Han mestrede selv de mest indviklede problemer, og det var i begyndelsen af denne periode af hans teatergerning, at det lykkedes ham at få ændret et allerede vedtaget reglement for aflønning af skuespilforfattere og andre leverandører til teatrets opførelser. Også i denne omgang bar Collin en betydelig personlig arbejdsbyrde, og hans interesse for teatret og dets virke var som tidligere levende, i hvert fald i begyndelsen. Det var også en almindelig opfattelse, at kongen burde udnævne Collin til ansvarlig direktør med Heiberg som teaterkyndig medhjælper.

Det er Overskou, der kan berette om den tragiske hændelse, som skete søndag den 24. marts 1844, just som dirigenten havde løftet taktstokken for at indlede ouverturen til den tyske forfatter F. Halms romantiske skuespil »Griseldis«.⁶ Som sædvanlig kom Thorvaldsen ind og opsøgte sin faste plads ved siden af Oehlen-schläger, hvem han hilste på. Han faldt imidlertid straks over mod ham, og man måtte bære ham ud i entréen, hvor man blot kunne konstatere, at han var død. Der skete nu det pinlige, at musikken fortsatte, og premieren tog sin begyndelse. Om Collin var til stede i teatret ved denne lejlighed vides ikke.

Collin var en stor beundrer af fru Heibergs indsats på teatret, og naturligvis positiv overfor, at hendes vaudeville »En søndag på Amager« kunne antages til opførelse. Premieren fandt sted så sent som 5. marts 1848, på det mest hektiske tidspunkt i landets historie. Også vaudevillen »Abekatten« blev antaget. Den opførtes først igen 12. maj 1849. Til at begynde med holdt man forfatterindens navn hemmeligt. Vaudevillerne gjorde enorm lykke. 31.

maj 1849 oplevede Collin sin sidste aften på teatret som direktør. Som en sidste hyldest til fru Heiberg havde han sat hendes to vau-deviller på programmet den aften.

I løbet af sommeren 1849 ordnedes teatrets forhold efter den politiske omvæltning. Teatret henlagdes under Kultusministeriets administration, og den daglige drift afholdtes af en bevilling på finansloven, vedtaget af den nye Rigsdag. Collin og hans med-direktører modtog deres afsked ved kgl. resolution 23. juli 1849, hvorefter J. L. Heiberg udnævntes til ansvarlig leder af teatret. Det var kultusminister J. N. Madvig, der stod for nyordningen.

Ved sin afsked modtog Collin en adresse, dateret 30. maj 1849, som var undertegnet af 46 af teatrets faste personale.⁷ Det hed heri, at man »aldrig kunne eller ville glemme den humane dommer og den hjælpende ven«, man havde fundet i ham.⁸ Selve udtalelsens sproglige formulering tyder på, at det var de menige medarbejdere, der havde fundet sammen om denne erklæring. Henvendelsen var underskrevet: »Med højagtelsens hengivenhed«. Sin vane tro var Collin altid rede til at modtage og høre på underordnedes vanskeligheder eller beklagelser.

Det bør ligeledes omtales, at Heiberg også sendte ham et længere brev, hvori han fremhævede den ægte humanitet og liberalitet, som havde karakteriseret hans teaterledelse. Han lagde ikke skjul på, at de af og til havde haft forskellige meninger, men han havde altid kunnet agte hans overbevisning. Han fortsatte med at erindre, med hvilken tålmodighed og deltagelse han gennem årene havde hørt på hans og hans kones private ønsker og begæring, og hvorledes Collin »havde fremmet snart hans, snart hans kones eller deres begges vel. Dette er ikke smiger, men et taknemmeligt og varmt hjertes uforbeholdne udtalelse, netop i det øjeblik, da deres samvirken må ophøre«, sluttede han.⁹ Også efter afskedigelsen fra teatret holdt Collin nær personlig kontakt med ægteparret Heiberg.

Thorvaldsens Museum

Ved tronskiftet i 1839 var man kommet godt i gang med opførelsen af den planlagte museumsbygning bag Slotskirken. Ganske uventet opstod der pludselig en alvorlig krise, idet murermester Sibbern rejste tvivl om hvælvingernes forsvarlige fundering. Spørgsmålet kom op i begyndelsen af året 1840, og bølgerne gik højt. Kunstakademiet blev inddraget, og Kommunalbestyrelsen var tilbøjelig til at lytte til Sibberns kritiske bemærkninger. Thorvaldsen, som på det tidspunkt opholdt sig hos familien Stampe på Nysø, reagerede voldsomt, da man standsede byggeriet. Baronesse Christine Stampe skrev 9. august 1840 til professor Schouw, at udsættelsen havde gjort Thorvaldsen »wütend«, men at hun havde fået ham beroliget. Han havde ellers truet med at ændre sit testamente. Ved overpræsident A. C. Kjerulffs indgriben blev der omsider tilvejebragt et forlig mellem Kommunalbestyrelsen og Bygningskommissionen, og i februar 1841 kunne arbejdet genoptages. Henimod nytår 1842 var bygningen kommet under tag.

Man kunne herefter gå i gang med af afpudse de ydre facader og indrette de indre museumsrum. Det forløb ikke uden yderligere divergenser. Stridighederne fortsatte, da man begyndte at opstille de enkelte skulpturer og hænge malerierne på plads. Det har ikke været nogen nem opgave for Collin at føre sagen igennem. Under arbejdets gang havde han kunnet støtte sig til museets bygmester arkitekt Bindsbøll, men denne måtte, førend arbejdet var afsluttet, drage til Holsten for at overtage et ham allerede i 1839 tildelt embede som bygningsinspektør.

I sommeren 1848 var museumsbygningen fuldført, og de skænkede kunstværker anbragt på deres plads. 17. september afholdtes der på museet en skiftesamling, hvor man formelt overdrog Københavns kommune alle de kunstgenstande, som i testamentet var skænket kommunen. På dennes vegne holdt Borgerrepræsentationens viceformand H. P. Hansen en takketale til alle de perso-

Det nyopførte Thorvaldsens Museum, set fra den anden side af kanalen. I baggrunden anes dele af det nyopførte Christianborg slot (C. F. Hansen) og Slotskirken.

ner, som havde medvirket ved tilvejebringelsen af det nu fuldendte »Thorvaldsens Museum«. Der var herefter offentlig adgang til museet. 9. oktober 1848 besigtigede Frederik VII museet, og arkitekt Bindsbøll var tilsagt til at komme til stede og modtage ridderkorset af kongens hånd.

Thorvaldsen oplevede ikke det færdige museum, men det var blevet bestemt, at museumsgården skulle indrettes til hans sidste hvilested, og 6. september 1848 overførtes kisten fra Vor Frue kirke til museet.

Foruden med ridderkorset hædredes Bindsbøll også for sin indsats under den langvarige og besværlige byggesag med op-hængning af et portræt af ham, udført af maleren Constantin Hansen. Maleriet blev placeret i det værelse på museets 2. etage, som rummede Thorvaldsens møbler og billeder fra hans daglig-

Fra indvielsen i 1848 indrettedes i museet på 1. sal et såkaldt Thorvaldsen-værelse med en del af hans møbler og kunstgenstande. For at hædre Collin ophængtes Constantin Hansens maleri af Collin fra 1848 over sofaen. I samme værelse fandtes også Constantin Hansens maleri af arkitekten Gottlieb Bindesbøll. Værelset eksisterer ikke mere, men malerierne findes stadig i museet.

stue. Her hænger også maleriet af Jonas Collin, udført af samme maler. Det blev skænket museet af en kreds af Collins venner på 50-årsdagen for hans indtrædelse i statstjenesten 18. februar 1851.

Af den af Chr. Bruun og L.P. Fenger udgivne fremstilling af museets bygningshistorie fremgår det med stor tydelighed, at der må tilskrives Collin en helt afgørende betydning for museums-tankens gennemførelse. Utallige er de breve og betænkninger, som foreligger fra hans hånd, og uden en meget energisk indsats på alle skiftende stadier kan man betvivle, at arbejdet var endt positivt inden for en nogenlunde begrænset tidsperiode. Ofte kom han i et alvorligt modsætningsforhold til personer, som han ellers stod ret nær. En ret ubehagelig brevveksling med H. N. Clausen medførte, at Edvard Collin sendte nogle breve, som Clausen havde sendt til hans fader tilbage til ham, hvorefter Clausen brændte dem. Det skete i 1874. H. N. Clausen begrundede tilintetgørelsen af brevene på følgende måde: »Jeg vilde ikke, at nogen skygge skulle træde mellem mine lyse erindringer om den bortgangne hædersmand« (Collin).¹⁰ I samarbejde med arkitekt Bindesbøll fremstillede maleren Jørgen Sonne den berømte frise, som forestiller Thorvaldsens og hans kunstværkers hjemkomst, og som pryder museumsbygningens facade, et værk af stor dekorativ virkning. På et af felterne er også Collin afbildet.¹¹

1848 – det sidste år som embedsmand

Hvilke tanker og eventuelle forhåbninger, Collin gjorde sig, da nytåret 1848 indtraf, vides ikke. Han har i det hele taget ikke udtalt sig om den politiske omvæltning i marts 1848 end sige om krigsudbruddet kort efter og den efterfølgende sønderjyske treårs-krig. Om han har været bekendt med de forhandlinger, som siden sommeren 1847 var blevet ført mellem Christian VIII og en snæver kreds af fortrolige om en ændring af det enevældige regerings-system, ved man heller ikke.

Tilsyneladende var alt ved det gamle, da nytårsmorgen 1848 brød frem, og han har formodentlig fejret sin 72-års fødselsdag – 6. januar 1848 – i hjemmet i Amaliegade, omgivet af sin talrige familie. Endnu d. 5. januar havde kongen kunnet besøge korvetten Valkyrien og holde statsråd, men natten mellem 5. og 6. januar havde han et alvorligt sygdomsanfald og måtte straks årelades. Endnu den 7. januar var han oven senge, men han udsatte afholdelse af statsråd en uge. Herefter ophørte hans dagbogsskrivning.¹ Sygdommen forværredes, og 20. januar døde han. Samme dag udråbtes hans søn Frederik VII til ny konge fra balkonen på Christiansborg slot af den aldrende kancellipræsident Poul Chr. Stemann. Han forkølede sig ved den lejlighed og kunne derefter ikke deltage i de vigtige forhandlinger om regeringens fremtid, som umiddelbart efter tronskiftet tog sin begyndelse.

Allerede sent på selve dødsdagen udsendtes et åbent brev, hvori Frederik VII dels bekendtgjorde sin faders død dels meddelte, at det var hans agt at tilendebringe de forhandlinger om rigets fremtid, som det havde været hans faders agt at se gennemført, og som tilsigtede at betrygge borgernes gensidige rettigheder og at

fremme enigheden i fædrelandet.² 26. januar 1848 trådte Gehejmestatsrådet sammen, og som noget nyt forlangte Frederik VII, at der skulle føres en officiel protokol over forhandlingerne. Det havde man ikke kendt tidligere.³ Også i de følgende dage mødtes Statsrådet, og formålet var at realisere de tanker, som den afdøde konge havde haft med hensyn til en udvidelse af befolkningens politiske rettigheder i almindelighed og mulighed for at bygge bro over de bitre modsætninger mellem kongerigets og hertugdømmernes befolkninger. Man enedes om at etablere fælles Stænderforsamlinger, og Frederik VII fremførte et ønske om, at vedtagelsen af denne plan kunne blive offentliggjort 28. januar 1848, som var datoen for Frederik VI.s fødselsdag. Det var denne konge, som i sin tid havde gennemført lovgivningen om de rådgivende stænderforsamlings indførelse. Meddelelsen om den forestående forfatningsændring bekendtgjordes i form af et kgl. reskript, der bar datoen 28. januar, og der nedsattes et tremandsudvalg bestående af A. S. Ørsted, grev Carl Moltke og etatsråd P. G. Bang, til at gøre forslag til den planlagte nye forfatning.⁴

Januarreskriptet gav naturligvis anledning til en fornyet, stærk politisk debat overalt i riget, og man må forestille sig, at også i familien Collin har man været stærkt optaget af, hvad der nu skulle ske. Spændingen steg, da man i slutningen af februar måned erfarede, at der 24. februar var udbrudt oprør i Frankrig, og at den franske konge Ludvig Philip havde måttet forlade landet, og en republik var blevet udråbt. Den revolutionære bevægelse forplantede sig til andre europæiske stater, og for Danmark var det af største betydning, at der udbrød oprør i de forskellige tyske stater, og at befolkningerne krævede både udvidede politiske rettigheder og etablering af en stærk tysk nationalstat. Bevægelsen nåede også hertugdømmerne, hvor der udråbtes en provisorisk regering, som sendte repræsentanter til København for bl.a. at kræve Slesvigs optagelse i den påtænkte tyske enhedsstat.

De slesvig-holstenske ønsker fremkaldte en kraftig reaktion i den københavnske befolkning. Man afholdt et stormende offent-

ligt møde, hvor man krævede bestemt afvisning af de fremsatte slesvig-holstenske ønsker og Slesvigs indlemmelse i kongeriget (Slesvig til Ejderen). Kongen burde omgive sig med nye ministre, som ville gennemføre disse krav. Der organiseredes et stort folketog til Christiansborg slot, hvor kongen opholdt sig. Frederik VII kunne her meddele, at han allerede havde afskediget sine tidligere ministre, og at han var indstillet på at udnævne et nyt ministerium og overdrage den enevældige kongemagt i dets hænder. Dagen efter – 22. marts 1848 – indkaldtes til et nyt møde i Statsrådet, i hvilket kongen afgav følgende erklæring:

»Allerhøjestamme betragtede sig fra dette øjeblik som constitutionel konge, og det ville være ministeriet, som kom til at bære ansvaret for de foretagne regeringshandlinger.«⁵

I samme møde udnævntes et såkaldt »Martsministerium«. Som leder og med titel af konseilspræsident udpegedes den gamle fyrstetjener grev A. W. Moltke, som samtidig overtog Finansministeriet. Desuden udpegedes 6 fagministre samt to ministre uden portefølje. Ministeriet gjorde Ejderpolitikken til sit politiske mål, afviste den slesvig-holstenske delegations ønsker og mobiliserede både hær og flåde for at sætte militær magt bag sine krav. Følgen var den sønderjyske treårskrig, som man nok vandt, men man tabte freden. Ejderpolitikken måtte til sin tid opgives. På den indre front var det målet at få indkaldt en grundlovgivende forsamling, der i løbet af vinteren 1849 vedtog Junigrundloven, som kongen underskrev 5. juni 1849. Den kom kun til at gælde for det egentlige kongerige. I løbet af sommeren 1848 gik man desuden i gang med at omdanne det gamle kollegiestyre og indføre det mere moderne ministerialsystem inden for centralregeringen. Efter nytår 1850 trådte den første folkevalgte rigsdag sammen. Ved et åbent brev af 5. juni 1849 ændredes fra 1. april 1850 finansåret til perioden 1. april til 31. marts.

I løbet af sommeren og efteråret 1848 forhandlede overgangen fra kollegiestyre til ministerialsystem. Man enedes om at oprette 7 fagministerier med hver sin ansvarlige minister, og den fremtidige

centraladministrations forretninger fordeltes mellem disse 7 ministre. Den endelige ordning trådte i kraft med udstedelsen af en kgl. kundgørelse af 24. november 1848.⁶ I denne forbindelse skal kun omtales, at finansministeren fik underlagt samtlige finansielle sager inklusive såvel de direkte som de indirekte skatter foruden pensions- og postvæsenet. Hvad der havde været Collins kongstanke gennem årene blev nu realiseret, og det gamle Generaltoldkammer ophævedes. Det samme gjaldt den særlige kommission for det statistiske tabelværk og naturligvis Finansdeputationen. En anden institution, som Collin havde været leder af, men som direkte hørte under kongens styrelse, var overbestyrelsen for veterinærvæsenet, som ligeledes ophævedes. Fra november 1848 var Collin således pensionist.

Collin var således i tjeneste i sit gamle embede som 1. deputeret i Finansdeputationen det meste af året 1848. Da hans gamle chef grev A. W. Moltke var blevet udpeget til leder af martsministeriet og også fremover stod i spidsen for de følgende ministerier, har utvivlsomt en stor embedsbyrde hvilet på Collin i de sidste måneder af hans embedsgerning. Uanset den politiske omvæltning skulle der udarbejdes et årsregnskab for finansåret 1847. Det blev forelagt og godkendt af kongen 15. december 1848. Det fremviste et overskud på 503.092 rbd., idet de samlede indtægter udgjorde 17.916.164 rbd. inklusive indtægterne fra hertugdømmerne, og udgifterne 17.413.074 rbd.⁷ Under samme dato godkendtes også budgettet for finansåret 1849. Opstillingen mindede en hel del om den tidligere anvendte, men man havde dog tilføjet en del nye konti. Endnu engang anvendte man den gamle konto: Finansdeputationen. Den største ændring ved budgettet var imidlertid, at man ikke længere brugte det fra enevældens finansadministration så velkendte normalreglement. Budgettet indeholdt af gode grunde (krigen) ingen indtægter fra hertugdømmerne, og indtægtskontoen kunne derfor kun opføres med et beløb af 11.082.990 rbd. medens udgifterne beløb sig til ikke mindre end 21.318.901 rbd. Det skyldtes først og fremmest de store udgifter til

krigsførelsen. Til Marineministeriet var opført 2.431.500 rbd. og til Krigsministeriet en anslået udgift på 10 mill rbd.⁸ Det havde formodentlig også været Collins og hans gamle kollegers opgave at tage stilling til de forskellige forslag til ekstraordinære krigsskatter, som det havde været nødvendigt at udskrive.

Da Collin var blevet frigjort fra sin statstjeneste, og man begyndte at interessere sig for, hvem der skulle vælges til medlemmer af rigsdagen, var der en kreds af politikere under ledelse A. F. Tscherning, der forsøgte at overtale Collin til at stille sig som kandidat til det kommende Landsting. Han kunne muligvis blive repræsentant for Århus og Randers-kredsen. Collin mente dog ikke, at han skulle påtage sig et sådant hverv.⁹

På 50-årsdagen i 1851 for Collins indtræden i statens tjeneste meddelte tidligere minister L. N. Hvidt som talsmand for en gruppe på 26 venner og repræsentanter for familien, at maleren Constantin Hansens portræt af ham ville blive ophængt på Thorvaldsens Museum.¹⁰

Årene som pensionist 1850-61

I hvert fald fra året 1850 kan man betragte Collin som værende indtrådt i pensionisternes kreds. Han havde da afviklet samtlige hverv, som han gennem mange år havde varetaget inden for statsstyrelsen. Om han også havde opgivet sit medlemsskab af de forskellige foreninger og mere privat betonedede institutioner, som han gennem årene havde deltaget i, skal være ufortalt. Dog var der én institution, som han endnu nogle år bevarede ledelsen af, nemlig det kgl. danske Landhusholdningsselskab. Først i 1855 besluttede han at nedlægge sin stilling som præsident, og som omtalt foran (se s. 136) trak hans kolleger i bestyrelsen sig samtidig tilbage.¹ Han var da fyldt 79 år og havde været medlem siden 1805 og sidet i bestyrelsen siden 1807.

På halvtredsårsdagen for hans udnævnelse til præsident mødte det nye præsidium op i boligen i Amaliegade. Den nye leder minister F. F. Tillisch havde i dagens anledning – for at hædre Collin – iført sig elefantordenens insignier. Man meddelte den gamle præsident, at der i dagens anledning ville blive præget en medalje med hans billede, og at man på mindedagen havde optaget 135 nye medlemmer i selskabet. Collin var meget bevæget og sendte 2. april 1859 præsidiet en skrivelse, hvori han udtrykte sin tak for den udviste hæder til »alt det Godes Giver, som vi alle er alt skyldige, dernæst til de mange ædle af de forskellige samfundsklasser, der kraftigen og redeligen i næsten et halvt århundrede har stået mig bi i mine velmente bestræbelser for, også udenfor mit egentlige embedskald, at værne om og fremme den danske landhusholdnings interesser«. Og han fortsatte: »Deltagelsen deri har skaffet mig mange glade timer, og det var derfor ikke med noget let sind, men med modent overlæg, at jeg for 4 år siden besluttede

For- og bagside af den medalje, som Landhusholdningsselskabet hædrede Collin med efter hans tilbagetræden som præsident for Selskabet i 1855.

mig til at drage mig ud af en så behagelig virkekreds, men jeg har ikke angret det. Alderen har siden den tid mærkeligen meldt sig.«

Da han året efter modtog medaljen, tilskrev han på ny 6. maj 1860 præsidiets en takkeskrivelse og gav udtryk for, at han ikke overvurderede sin indsats i selskabet, »men det er en rolig følelse og forestilling om det redelige, kærlige og trofaste sindelag, som ædle mænd har villet lægge for dagen mod en gammel arbejder ved hans banes ende«. Den har krav på hjertelig tak, sluttede han. Han har ved en anden lejlighed udtrykt den opfattelse, at han vel nok var mere berettiget til hæderstitlen »Bondeven« end den politiske bevægelse, som samledes under denne betegnelse.

Da Collin trådte tilbage fra sit sidste store hverv, var han fyldt 79 år, og man må sige, at hermed var en lang og begivenhedsrig arbejdsdag slut. Den efterfølgende 80-årsdag – 6. januar 1856 – fejredes med en stor fest, ved hvilken lejlighed følgende sang blev afsunget:

En anden tid der fulgte;
Henover landet gik
En ganske anden luftning
Med anden sæd og skik.
At støbes om som andre,
Den kunst forstod Du ej.
Sådan som du var tømret
Du rolig gik Din vej.

Men had Du kasted ikke
På denne tid, der kom,
Nej, kærligt Du den fulgte,
Og kærlig var Din dom.
Thi fædrelandets bedste –
Det er Din største ros –
Var gennem alle storme
Din styrmand og Din lods

Med ærefrygt skal derfor
Den yngre slægt se hen
Til Dig, som til et mynster,
Og lære smukt igen
Af Dig, at dømme skønsomt
En tid, der ei er til,
Men ved hvis ædle rester
Vi længe glædes vil.²

Forfatteren til denne hyldestsang var digteren H. P. Holst, og sangen havde i alt 6 vers. Den udtrykker noget betydningsfuldt om den tidligere enevoldsfyrstetjeners afvejede og positive syn på den tidsalder, han nu oplevede. Ifølge et notat i H. C. Andersens Almanak fejredes festen hos den ældste søn Gottlieb Collin.³

Collin levede endnu i lidt over 5 år. Der findes ingen beretninger om sygdom, men af og til antydedes i Andersens dagbøger, at

han ikke mere gik ud. Det er dog ikke rigtigt, da det sammesteds og i de offentliggjorte almanakoptegnelser fremgår, at han både var til middag hos Edvard og Gottlieb Collin. Formodentlig har han ført en stille og fredelig tilværelse i sin lejlighed i Amaliegade. Han har muligvis med interesse fulgt med i tidens indviklede politiske debat om det sønderjyske spørgsmål, men der findes ingen direkte udtalelser herom. Han havde den lykke i sine sidste år at bo i hus med to af sine børn. Navnlig må det have haft en velgørende og beroligende indflydelse på ham, at han stadig havde sin ældste datter Ingeborg boende oppe på anden sal i Amaliegade nr. 9. Hun har sikkert været ham til stor hjælp og trøst i hans sidste levedage. Hendes ægtefælle var nu avanceret til den fremtrædende stilling som justitiarius for Københavns Kriminal- og Politiret. Det fremgår af folketællingen fra februar 1860, at ægteparret endnu havde 2 af deres 5 børn boende hjemme. Af de 4 tjenestefolk, der ligeledes er opført på skemaet i 1860 har de to nok været tilknyttet denne familie. Endvidere oplyser skemaet, at den gamle Collin og hans ugifte søn, teaterlægen, professor Collin boede på 1. sal. De har nok haft de to øvrige nævnte tjenestefolk i deres husholdning. Denne sidst nævnte søn har ifølge Københavns Vejviser siden slutningen af 1840erne haft bolig i Amaliegade nr. 9.

Collin har også på sine gamle dage ført en omfangsrig korrespondance med sine endnu levende gamle venner og bekendte. Herom indeholder de mange bevarede privatarkiver i såvel Rigsarkivet som Det kgl. Bibliotek talrige vidnesbyrd. At inddrage et udvalg af disse breve i denne fremstilling vil sprænge fremstillingen. Dog skal to brevmodtagere omtales, også fordi de optræder i denne levnedsskildring. Det drejer sig om H. C. Andersen og Johanne Luise Heiberg.

Andersens offentliggjorte dagbøger og almanakker bringer adskillige oplysninger om denne brevveksling, der fortsat fandt sted mellem de to personer, og som delvis skyldtes, at digteren så ofte var på rejser i udlandet. Man har åbenbart haft en naturlig trang til at holde hinanden orienteret om dagens begivenheder. Også

med de andre medlemmer af familien Collin opretholdtes en permanent korrespondance. Det hører ligeledes med til billedet, at noget af det første, H. C. Andersen foretog sig, når han atter var hjemme, var at indfinde sig hos den gamle Collin til middag. Enkelte gange noterer digteren, sikkert med tilfredshed, at den gamle hilste ham hjertelig velkommen hjem.

Enkelte andre noteringsværdige notitser fremgår også af dagbøgerne. Således oplyses det under datoen 6. sept. 1855, at digteren på 37-årsdagen for sin første ankomst til København havde modtaget en hilsen fra flere af familien Collin. Han opholdt sig den dag som så ofte før i Weimar. Med årene svandt antallet af breve ind. Endnu så sent som 20. maj 1861 modtog digteren nogle ord fra sin gamle velynder, men så hørte brevstrømmen også op.

Collins sidste fødselsdag – 6. januar 1861 – fejredes sammen med den gamle Collin hos familien Drewsen oppe på 2. sal. Collin gik nu kun meget sjældent ud. Blot digteren og børnene var til stede, og han og Edvard leverede de sædvanlige sange. Også i de følgende måneder, inden digteren på ny rejste til Rom, kom han ret regelmæssigt til middag hos Collin.

Det var ikke altid, at den gamle var tilfreds med digterens evindelige udenlandsrejser. 21. marts 1861 noterer Andersen i sin dagbog, at Collin havde spurgt ham, om han havde besøgt det nyopførte observatorium.⁴ Da svaret var nej, bebrejdede den gamle ham, at han rejste udenlands uden at se, hvad vi havde hjemme. Efter St. Petersborg var København den 2. by i Europa, som havde opført et særligt astronomisk laboratorium. Da digteren spagfærdigt spurgte, om det var bygningen eller de dygtige mennesker knyttet dertil, han skulle interessere sig for, svarede Collin hvast: »Jeg indlader mig ikke på forklaringer.« Andersen var meget misfornøjet med den umilde og bidende optræden, Collin var optrådt med ved denne lejlighed.

Så sent som 2. april 1861 er det i dagbøgerne noteret, at Andersen sammen med gamle Collin var til middag hos Edvard Collin, der på det tidspunkt stadig boede i Dronningens Tværgade. Det

Fotografi ca. 1860 af Collin som gammel mand. Fotografiet skal være taget af fotograf Georg F. Hansen.

oplyses bl.a., at der ved den lejlighed blev afsunget to »ypperlige« sange af Edvard Collin. Det var nok sidste gang Andersen så sin gamle velgører i live. Et par dage efter rejste han til Rom, ledsaget af sønnesønnen, den unge zoolog Jonas Collin, en søn af Edvard. På tilbagevejen gjorde man ophold i Lausanne, og her modtog han 28. juni 1861 et brev fra justitiarius Drewsen, der underrettede ham om den gamles nære bortgang. Lægerne havde ikke meget håb, skrev han. Hjemkomsten foregik over Flensborg til Basnæs med et kortere ophold i Sorø. På Basnæs modtog Andersen meddelelsen om, at Collin var afgået ved døden 28. august.

Også til en anden af sine gamle yndlinge vedligeholdte Collin helt op til sit sidste leveår en inspireret brevveksling, ligesom de af og til mødtes personligt. Det drejer sig om brevvekslingen med Johanne Luise Heiberg. En varm faderlig sympati gennemstrømmer de bevarede breve. Collin var dus med hende og tilskrev hende som regel: Kæreste Hanne og underskrev sig Din faderlige ven. Sjældent forsømte han at sende hende en varm hilsen på hendes fødselsdag den 22. november. Han fulgte stadig med den største interesse hendes tilværelse på teatret, og hans to døtre Ingeborg og Louise var ligeledes begejstrede beundrere af hendes kunst. Under den svære krise på teatret, da skuespilleren Frederik Høedt i forbindelse med Michael Wiehe brød ud fra teatret og tog engagement på Hofteatret, skrev Collin følgende brev til sin kære Hanne. Brevet er dateret på hendes fødselsdag.

»Hvor ofte og hvor meget jeg, især i denne ved teatret bevægede og uhyggelige tid, har tænkt på Dig, falder Dig sagtens kun sjældent ind, uagtet Du vel kan vide, at jeg, som i så mange år kendte Dig og Dine forhold, ikke kan have været nogen ligegyldig tilskuer af det forefaldne, for så vidt noget, måske kun den mindste del, deraf er kommet til min kundskab....Gud give Dig en sorgfri fremtid! ... Lev vel kære Hanne, Hils Heiberg. Din trofast hengivne Collin«.

I et følgende brev, dateret 7. oktober 1859, udtrykker han sin glæde over den lykkelige vending, teaterkrisen omsider tog. »Jeg

sender dig herved mit hjerteligste ønske: at din beslutning må krones med held.«

Det næste brev i rækken var dateret 30. august 1860 og skrevet i anledning af Heibergs død. Det fortjener at kendes i sin fuldstændighed:

»Min datterlig kære Hanne. Vilde du ikke finde det ukærligt, om jeg taus lod disse sorgens dage gå forbi, ikke sendte Dig en eneste deltagende linie? måske vilde du skånsom lade alderdoms svaghed bære skylden? Men jeg føler Din sorg, kæreste Hanne, og deltager deri så inderligt som det er den gamle muligt, der ved denne lejlighed kalder så mange kære minder tilbage – fra Din tidlige ungdom – fra Dit første theaterliv – fra Dit ophold hos Heibergs moder – fra de første år i Dit ægteskab og fra de senere dage, så længe jeg endnu deltog i selskabslivet og modtoges venligt i Eders lykkelige hjem ... Mange deltagende hjerter finder Du i min lille kreds; på Louise, som just var til stede, da jeg modtog dødsbudskabet, gjorde det et dybt indtryk, og fra Ingeborg, der er hos Jonna, fik jeg i dette øjeblik et brev i den anledning, der vidner om den bedrøvelse, hvormed hun modtog efterretningen. Gud bevare Dig min kære Hanne! Behold i kærlig erindring Din gamle faderlige ven Collin.«

Fru Heibergs svar på dette kondolencebrev er gengivet i bogen om det Collinske hus.⁵

Endnu et brev er bevaret og dateret så sent som søndag aften d. 13. januar 1861. Også dette belyser Collins nære forbindelse med fru Heiberg. Det lyder således:

»Kæreste Hanne. I mit ensomme værelse har Du og Din ny optræden i aften aldeles sysselsat mig. Jeg har i tanken fulgt dig til teatret, i Dit værelse og ned til scenen. Jeg har engang i ikke så kort en årrække, med afbrydelser, kendt teatret, interesserer mig derfor, kender også dets mange skyggesider. Jeg har altså så levende som det er muligt i oldingsalderen sat mig ind i din forfatning i aften, som jeg frygtede et familieuheld kunne gøre Dig endnu tungere.

Med disse og mange andre følelser, som jeg er for gammel og svag til på en passende måde at bringe på papiret, venter jeg længselsfuldt på mine børn, som bivaaner forestillingen.

Efterskrift: Jeg fik, som Du kan vide, de glædeligste efterretninger. Tillykke til, lykke! Gud bevare Dit helbred. Din faderligst hengivne ven Collin.«⁶

Brevet er ganske givet en af de sidste direkte udtalelser, som er bevaret fra den gamle mands side og kaster et klart lys over hans ensomme tilværelse, som dog bliver noget forsødet ved børnenes nærværelse.

7 måneder senere, nemlig 28. august 1861, måtte Edvard Collin sende fru Heiberg følgende korte meddelelse: »I middags døde vor ædle Fader efter sit langvarige sygeleje. Han har stridt en lang og hård strid, men hans sidste øjeblikke var rolige. Deres hengivne og ærbødige E. Collin.«⁷

Der foreligger desuden et tidligere brev fra Edvard Collin til fru Heiberg, dateret 3. juli, hvori han meddeler, at faderen havde haft et tilsyneladende farligt anfald »en eller anden hjerneaffektion«, men at han op ad dagen havde rettet sig. Han var oven senge, men ville kun se sine børn. Han havde vanskeligt ved at udtrykke sig, og et stadigt omkvæd var, at han var til besvær. Formodentlig gjorde en ny hjerneblødning ende på hans liv.

I det af Edvard Collin udgivne skrift: H. C. Andersen og det Collinske hus findes en karakteristik af Jonas Collin, skrevet af sønnen.⁸ Kun enkelte uddrag skal genoptrykkes her.

Om sin fader skriver han, at »han var en høist lykkelig mand. Han havde et muntert sind, stundom endog lystigt. Han kunne som enhver blive forstemt, men han lod os aldrig mærke nogen vedvarende forstemthed; og der var intet han mindre var tilbøjelig til end det at fange griller. Han havde en normal legemlig konstitution, et åbent sind for alt skønt og godt. Sin største lykke fandt han i et livligt og kærligt hjem. De gifte børn boede alle i hans nærhed, og han så dem daglig. De mest udmærkede af den tids mænd var hans venner, selv var han hædret af konge og med-

borgere, elsket af enhver, der arbejdede under ham.« Om hans pensionisttid meddeles følgende: »En overgang som hans fra uaf-ladelig beskæftigelse til uvirksomhed går ikke ustraffet hen. Vel var han legemlig rask, men det syntes, at han havde tabt tilliden til sine evner. Han levede da så godt som ene for sine børn og børnebørn. Først sent svækkedes hans åndsevner, dog egentlig kun hukommelsen; da længtes han efter døden. Omgivet af alle sine nærmeste døde han d. 28. august 1861; – og da lukkedes det Collinske hus.«

Som andre københavnere benyttede Collin, i hvert fald i 1840-erne, en ejendom udenfor København, kaldet »Nygård«, til ophold om sommeren. Gården lå, hvor Nygårdsvej idag løber ind i Vennemindevej på ydre Østerbro. Han og hustruen ligger begravet på Frederiksberg gamle kirkegård. Gravstedet eksisterer endnu.

Anvendte forkortelser

Arkiv pk. = Finanskollegiets og Finansdeputationens arkivpakkenumre.
Bruun og Fenger = Chr. Bruun og L. P. Fenger: Thorvaldsens Museums historie, 1892.

Collin = Edv. Collin: H. C. Andersen og det Collinske hus, 1882.

Dagbøger = Kong Christian VIII.s dagbøger og optegnelser IV, 1-3, 1995.

DBL = Dansk Biografisk Leksikon 3. udg. 1979 ff.

DK = Danske Kancelli.

Fonden = C. F. Bricka og Henny Glarbo: Fonden ad Usus Publicos I-III, 1897-1947.

Hans Jensen = Hans Jensen: de danske Stænderforsamlings historie 1830-48 I-II, 1931-34.

Hertel = H. Hertel: Det kgl. Landhusholdningsselskab, 1919-20

HT = Historisk Tidsskrift.

KB = Det kongelige Bibliotek.

Kringelbach 1889 = G. N. Kringelbach: Den civile centraladministrations embedsetat 1660-1848, 1889.

Kringelbach 1899 = G. N. Kringelbach: Civile direktioner og kommissioner, 1889.

LAS = Landsarkivet for Sjælland m.m.

Mit livs eventyr = H. Topsøe Jensen: Mit livs eventyr I-II, 1974.

Overskou = Th. Overskou: Den danske skueplads IV-V, 1862-64.

Politiske breve = Danske politiske breve fra 1830erne og 1840erne, 1945-56.

Poul Olsen = Poul Erik Olsen: Danmarks forvaltningshistorie, 2000.

PT = Personalhistorisk Tidsskrift.

RA = Rigsarkivet.

Reskriptsamlingen = Kgl. reskripter, resolutioner og kollegialbreve for Danmark og Norge 1825ff.

RK = Rentekammeret.

Rubin 1807-14 = Marcus Rubin: 1807-14, 1892.

Rubin 1814-39 = Marcus Rubin: Frederik VI.s tid, 1895.

Schou = J. H. Schou: Kronologisk register over de kgl. forordninger og andre breve samt andre trykte anordninger, 1813ff.

Trap = J. P. Trap: Danmark, 5. udg. 1956ff.

Billedfortegnelse

- Den Collinske gård i Norgesgade. Fotografi efter maleri af Nordahl Grove.
Københavns Bymuseum 11
- Helligaandskirken. Foto KB 15
- Rentekammerpræsident, grev Chr. Ditlew Reventlov. Foto KB 18
- Finansminister, grev Ernst Schimmelmann efter maleri af C.A.Jensen
1833. Frederiksborgmuseet 21
- Den Collinske gårds hovedfacade. Radering 1850 af Heinrich Hansen.
København før og nu III, 1947 s.250 32
- Den Collinske gård set mod Strandstræde. København før og nu III, 1947
s.251 33
- Ældre tegning af Bakkehuset. Foto KB 36
- Finansminister J. S. Møsting efter maleri af F. C. Grøger, 1815. Københavns
Universitet 39
- Forgemak til audiensgemakket. Tegning af P. A. Giannelli, udat. KB 45
- Jonas Collin efter maleri af C.A. Jensen, 1834. Foto KB 49
- Biskop J. P. Mynster. Litografi efter maleri af C.A. Jensen. KB 52
- Titelblad til I. hefte af »Statistisk Tabelværk«. Foto. Hovedbiblioteket i
København 60
- Palæet i Kalveboderne efter stik af Jonas Haasi. »Den danske Atlas« II,
1764 67
- Landhusholdningsselskabets fortjenstmedalje. Foto Nationalmuseets
Møntsamling 75
- Teaterbygningen. Foto. Københavns Bymuseum 81
- Jørgen H. Koch. Foto KB 83
- J. L. Heiberg. Foto KB 86
- Detalje af Jørgen Sonnes frise på Thorvaldsens museum. Foto Ole
Woldbye, Thorvaldsens museum 99
- Arkitekt Bingesbøll efter maleri af Constantin Hansen, 1849.
Foto KB 101
- Amaliegade nr. 9 efter tegning af Charlotte Clante. Se hendes og Gustav
Lehmanns bog: »Indenfor portene i vore dage« 109
- Jonas Collin efter maleri af J. V. Gertner. H. C. Andersens hus i
Odense 115
- Finansminister, grev A.W.Moltke. Foto KB 119

- Jonas Collin efter maleri af N.W.Marstrand, 1844. Frederiksborg-
museet 123
- Grundplan af hovedetagen af »Den røde Bygning«. Foto KB 125
- Indenrigsministeriets sal. Foto KB 128
- Kancelliets messinglysestager. Foto Tage Ludvigsen, Rigsarkivet 130
- Collins skjold som storkorsridder. Foto Tage Ludvigsen, Rigsarkivet 132
- Det kgl. teaters brevpapir. Johanne Louise Heibergs privatarkiv. Breve fra
Jonas Collin. Rigsarkivet 139
- Thorvaldsens museum. Foto KB 143
- Thorvaldsens værelse på museet. Foto KB 144
- Collins hædersmedalje 1855. Foto Nationalmuseets møntsamling 152
- Fotografi af Collin ca.1860. KB 156

Noter og henvisninger

Jonas Collin er udførligt omtalt i den eksisterende videnskabelige litteratur vedrørende dansk historie i begyndelsen af 1800-tallet. Man møder ligeledes ofte hans navn i de kildepublikationer, som er publiceret vedrørende den samme tidsperiode. Hovedkilden til belysning af hans livsværk er imidlertid utrykt og må først og fremmest opsøges i Rigsarkivets samlinger.

I første række kommer her efterladte arkivalier fra Finanskollegiet og Finansdeputationen. I rækken af »Vejledende Arkivregistraturer« er som Bd. XXIII i 1996 udsendt publikationen »Enevældens Finansarkiver«. Her er på s. 103-19 behandlet Finanskollegiets bevarede arkivalier 1784-1816 og på s. 165-181 Finansdeputationens 1816-48. Samtlige arkivalier findes anført med pakkenr. og titel. Man finder i begge arkiver specielle pakker med personlige betænkninger m.m. fra Collin.

Endvidere ligger Rigsarkivet inde med Jonas Collins Privatarxiv, der dækker perioden 1802-51, og som supplerer kollegiematerialet. Arkivet bærer arkivnr. 5301 og består af to pakker. Arkivet indeholder ingen private sager. Pk. nr. 1 indeholder en samling breve først og fremmest fra embedsmænd, bl.a. de to finansministre J. S. Møsting og grev A. W. Moltke samt regeringspræsident J. O. F. Spies i Slesvig. Der findes ligeledes en samling af kgl. reskripter og kollegieskrivelser til Collin. I pk. 2 findes en del materiale til belysning af flere kommissioner, Collin var medlem af, samt diverse korrespondancesager.

Af trykte kilder, som har betydning for en skildring af Collin, skal nævnes den publikation, som hans søn Edvard Collin i 1882 udgav under titlen »H. C. Andersen og det Collinske hus«. Heri er offentliggjort det erindringsværk, som Jonas Collin forfattede i sin alderdom over væsentlige sider af sin livsgering, foruden over

den private tilværelse. Hovedformålet med bogen er imidlertid at belyse H. C. Andersens forhold til det Collinske hus, og i den forbindelse er optrykt et stort antal breve mellem Andersen og medlemmerne af den Collinske familie. Det kan naturligvis kun have begrænset interesse i denne sammenhæng.

Til hvert selvstændigt afsnit af nærværende fremstilling findes et særskilt note- og henvisningsafsnit.

Noter

Slægterne Collin og Bolten. Side 9-12

1. Se stamtavlen trykt i Collin s. 609-10.
2. Collin s. 523-24.
3. Se Albert Fabritius' artikel i P.T. 15. rk. I. bd., 1966 s. 51-60. Ingeborg Boltens fader havde fået bibelen foræret i bryllupsgave i 1732.
4. Familiebibelen s. 59.
5. Efter dåbsindførslen i kirkebogen findes en tilføjelse, som meddeler, at sognepræst (Andreas) Levring (1738-1801) har givet tilladelse til, at dåben blev foretaget i Helligaandskirken. Der gives ingen forklaring herpå og hvorfor pastor Levring..
6. Collin s. 526 note.
7. Om gården i Norgesgade og senere den i Amaliegade henvises til Realregistret for Skt. Annæ Øster Kvarter nr. 159 og 155 samt de respektive skødeprotokoller. I det sjællandske landsarkiv opbevares desuden de overleverede brandtaksationer for de pågældende ejendomme gennem tiden.

Barndom og ungdom. Side 13-16

1. Collin s. 523-27.
2. På det tidspunkt var dr. theol. Peter Hansen sognepræst ved kirken. Han havde store fortjenester af skolevæsenet og endte sin karriere som biskop i Odense.
3. F. C. Omsen tog i 1791 latinsk-juridisk eksamen ved Universitetet og vendte derefter straks tilbage til Norge. Han deltog i Eidsvoldmødet og blev derefter højesteretsdommer. Se i øvrigt Norsk Biografisk Leksikon.
4. Om Birckner se Biografisk Leksikon (Bricka).
5. Jacob Thomsen udnævntes 1818 til medlem af Nationalbankens direktion. Han bevarede til sin død et nært forhold til den Collinske familie.
6. I Th. H. Erslews Forfatter-Lexicon I, 1843 s. 307-10 og do. Supplement I, 1858 s. 334-35 findes en udførlig fortegnelse over Collins offentliggjorte artikler.

7. Artiklen er genoptrykt af Niels Petersen i tidsskriftet »Arkiv IV, 1972-93 s. 13ff.

I Finanskollegiets tjeneste 1801-16. Side 17-29

1. Collin s. 530.
2. Collin s. 543.
3. Om Collins samlede karriere, se Kringelbach 1889 s. 228.
4. Collin s. 533.
5. Om Finanskollegiets sammensætning 1801-16, se Kringelbach 1889 s. 223-25.
6. Finanskollegiets arkiv pk. nr. 1190.
7. I ovennævnte pk. nr. 1190 findes Collins korrespondance med Finanskollegiet som bankkommissær samt dettes kvittering for Collins administration. Efter kongens ordre havde man fået besked om at udtale kongens tilfredshed med det udførte arbejde »ligesom hans frasigelse af billig godtgørelse!«
8. Om »Borgervennen«, se H. Jørgensen: Tidsskriftspresen i Danmark indtil 1848, 1961, s. 26.
9. Se Schou XV, 1812 s. 523f. Collin oplyser I sine erindringer s. 538, at ingen vidste, at forslaget stammede fra ham. Se også den foran omtalte pkt. nr. 1190.
10. Om den ekstraordinære Finanskomité, se Kringelbach 1899 s. 32-36.
11. Flere af disse koncepter findes i den ovenfor citerede pk. 1190.
12. Collin s. 541.
13. Collin s. 540-41.
14. Rubin 1807-14, 1892 s. 277f.
15. Om baggrunden for pengereformen og Rigsbankens, senere Nationalbankens historie, se Marcus Rubin: Frederik VI.s tid 1814-39, 1895 s. 73-95 og Axel Rubow: Nationalbankens historie I, 1918 s. 9-180. Collin har behandlet samme emne i Collin s. 540-42. Frd. af 5. januar 1813 er trykt hos Schou XVI, 1814 s. 237-57. Fundatsen for Rigsbanken, som omfatter 34 §§, findes sammesteds s. 260-68.
16. Reskriptsamlingen VII, 1826 s. 49-51.
17. Schou XVII, 1818 s. 52-54.
18. Den nyeste fremstilling af finansforvaltningen 1814-48 er givet af Poul Erik Olsen i samlingsværket »Dansk forvaltningshistorie, 2000« s. 405-30. Af ældre fremstillinger kan bl.a. nævnes det af Aage Sachs redigerede værk: Den danske centraladministration. Her har Kai Fr. Hamme-

rich skildret kollegiestyret i Frederik VI.s og Christian VIII.s tid. Se f. eks. s. 406-34. Om oprettelsen af Finansdeputationen, se min afhandling i H.T. 10. rk, I, 1930-31 s. 191ff. I pk. nr. 1190 findes en udførlig, men desværre meget fugtskadet betænkning fra Collin om en simplifikation af statsforvaltningen (Svar på reskript af 19. februar 1814).

19. Birch havde en lang karriere bag sig i Finanskollegiet. Han havde været deputeret siden 1808 og været medlem af forskellige direktioner under kollegiet.
20. Koncept til denne artikel findes i pk. nr. 1190.
21. Reskriptsamlingen V 1816-17, 1827 s. 53-64. Se også Schou XVII, 1814-17 s. 455-58.
22. Collin s. 534, note 2.
23. En aktmæssig belysning af Fondens virksomhed findes i det af Rigsarkivet udgivne værk *Fonden ad Usus Publicos I-III, 1897-1947*. C. F. Bricka har i to bind behandlet årene 1769-1826 og Henny Glarbo perioden 1827-42. Publikationen indeholder først og fremmest optryk af de direkte forestillinger til kongen og dennes resolutioner. Fondens virksomhed er desuden behandlet af Aage Rasch i hans i 1968 offentliggjorte bog: *Staten og kunstnerne*.
24. Se note 22

Giftermål. Side 30-37

1. Om Birckner se artiklen hos Bricka. Se desuden: Harald Jørgensen: *Trykkefrihedsspørgsmålet i Danmark 1799-1848, 1944 s. 23*.
2. Collin s. 535 note 2. I 1818 blev den ældste af de to piger, nemlig Marie Adolphine gift og forlod det Collinske hus.
3. Trap: III, 3, 1954 s. 936.
4. Om slægten Sadolin se slægtstavlen I *Biografisk Leksikon*.
5. P.T 16. rk. e. bd., 1976 s. 144-66. Artiklen bringer et fotografi af Jonas Collin fra ca. 1860 af Georg E. Hansen. Se også slægtsoversigten I *Biografisk Leksikon*.
6. Harald Jørgensen: *Foreningen af 1837 til forsømte børns frelse 1837-1985, 1997*. Se bl.a. s. 14-15.
7. Ingeborg Collins ældste datter Jonna Drewsen blev gift med lensbaron Henrik Stampe.
8. Mange af disse breve blev for første gang trykt i H. C. Andersen og det Collinske hus 1882. Det først offentliggjorte brev fra H. C. Andersen til Jonas Collin er dateret Slagelse 11. januar 1823. Der findes adskillige

breve, vekslet mellem Jonas Collin og Andersen, medens han fik skoleundervisning. Først fra 1829 begynder brevvekslingen med Collins børn.

9. Edvard Collin har i værket »Det Collinske hus« offentliggjort en lang række breve fra Knud Lyne og Kamma Rahbek. De dækker perioden fra 1813-29. Fra Collin til Rahbek findes breve tilbage til 1805. Se nævnte værks. 618-95.
10. Se det i note 9 omtalte værk s. 646.

I Finansdeputationens tjeneste 1816-39. Side 38-65

1. Kringelbach 1889 s. 227-29.
2. Den kgl. bkg. af 9. februar 1816 om den fremtidige finansstyrelse er trykt i Kollegialtidende 1816 s. 121-25.
3. Udnævnelserne publiceredes i Kollegialtidende 1816 s. 149.
4. Kringelbach 1889 s. 227-28.
5. I en forestilling fra Møsting 18. januar 1816 (res. 24. januar) gjorde han opmærksom på, at asignationsvæsenet krævede et dagligt og nøjagtigt tilsyn, og at Collin var særdeles skikkaet hertil. Arkiv pk. nr. 50.
6. Arkiv pk. nr. 49-55.
7. Kringelbach 1889 s. 368.
8. Arkiv pk. nr. 51.
9. Arkiv pk. nr. 67.
10. Om Jessen se artiklen i Biografisk Leksikon (Bricka).
11. Collinske papirer vedrørende normalreglementet fra årene 1823-35. Arkiv pk. nr. 48.
12. Arkiv pk. nr. 52.
13. Collins bemærkning af 8. marts 1824 findes i Finanskollegiets arkiv pk. nr. 1190. Det drejer sig om en afskrift. Vedlagt findes forskellige bilag og en oversigt over afslørede kasseforseelser siden begyndelsen af 1700-tallet. Om den langvarige drøftelse i kommissionen se Poul Olsen s. 417ff.
14. Kollegialtidende 1824 s. 317f.
15. Kringelbach 1889 s. 95 og 229.
16. Collin s. 559.
17. Poul Olsen s. 422.
18. Moltkes egne udfærdigede forestillinger findes i Arkiv pk. nr. 181-90.
19. Den udarbejdede økonomiske oversigt forelagdes kongen i statsrådet 24. september 1835 og offentliggjordes herefter i Kollegialtidende 1835

- s. 625-38. Dens indhold er udførligt refereret hos Hans Jensen I, s. 345-48.
20. Om Stændernes behandling af statsfinanserne henvises en gang for alle til Hans Jensen I, s. 367-82 og 473-76 samt II, s. 13-55. Brevene fra Ørsted til Collin er trykt i Politiske breve, 1945-58. Se registret. Drewsens breve til Collin er offentliggjort i Danske Magazin 6. rk. 2. bd. 1910, s. 133-87.
 21. En kopi af Møstings forestilling af 10. april 1836 ligger i Arkiv pk. nr. 44.
 22. Arkiv pk. nr. 43-45.
 23. Collin s. 569.
 24. Se note 21.
 25. Arkiv pk. nr. 45.
 26. Parikursen var gældende fra 1. oktober 1835. Se Kollegialtidende 1835 s. 639.
 27. Kringelbach 1889 s. 320.
 28. Om datidens anvendelse af sognepræsterne til indsamling af diverse statistica se Erik Nørr: Præst og administrator, 1981 s. 425.
 29. Om Tabelkommissionen se Kringelbach 1899 s. 84-85. Se også Axel Holck: Dansk statistiks historie 1800-50, s. 61-92.
 30. Collin s. 549-50.
 31. Collin s. 551.
 32. Collin s. 552.
 33. Collin s. 557f.
 34. Collin s. 552-54.
 35. Collin s. 554.
 36. Collin s. 559-62.
 37. Collin s. 560

Virksomhed udenfor den centrale finansforvaltning. Side 66-107

1. H. Hertel: Det kgl. danske Landhusholdningsselskab I-II, 1919-20. Bd. I s. 201-67 og s. 268-80. I det følgende cit. Hertel.
2. I Erhvervsarkivet i Århus opbevares Landhusholdningsselskabets omfattende arkiv. En registratur er udarbejdet i 3 bind omfattende arkivet for 1769-1834 ved Ole Degn og Erik Tandrup, 1971-74.
3. Collin har ikke fundet anledning til i erindringsværket at behandle sin indsats inden for Landhusholdningsselskabet.

4. Collin s. 574 noten. Her har Collins søn fortalt, at faderen ofte aflagde besøg hos smeden i Emdrup, efter at denne havde fået betroet at fremstille de første danske svingplove.
5. H. Jørgensen: Foreningen af 1837 til forsømte børns frelse, 1997, s. 13.
6. I Arkiv pk. nr. 145 ligger regnskabsopgørelsen over de 3 islandske bondesønners ophold i Danmark 1816-18.
7. Se note 6.
8. Collin s. 575f. Om Kongelunden skriver Collin, »at den har skaffet mig mange behagelige timer og megen motion«. Også familien kom ofte på besøg herude.
9. Møstings forestilling er dateret 25. maj 1819 og den kgl. res. 30. maj. Arkiv pk. nr. 50.
10. Kontrakten af 11. juli 1830 er offentliggjort i Årbog for Københavns amt 1920, s. 62-65.
11. Fonden III, s. 649.
12. Fonden II, s. 483 og III, s. 649.
13. Om uddannelsen af dyrlæger i enevældens sidste år se: H. C. Tscherning: Efterretning om Den kgl. danske Veterinærskole, 1851 og A. Oppermanns skildring af samme emne i Landbohøjskolens festskrift 1858-1908, s. 26-64.
14. Collin s. 559.
15. Kringelbach 1899, s. 72-73
16. Om oprettelsen af den forstvidenskabelige Eksamenkommission, se Festskrift til Landbohøjskolen, 1908, s. 106-22. Se også Collin s. 570.
17. Collin s. 568. Se også Trap II, 2, 1960 s. 709.
18. Collin s. 570. Se også Svend Balslev og Hans Ejner Jensen: Landmåling og landmålere, 1975 s. 62.
19. Om teaterdirektionen, se Kringelbach 1899 s. 94-95. I sit erindringsværk har Collin omtalt sin teatergerning s. 587-88. Hertil har sønnen føjet en række supplerende oplysninger vedrørende årene 1821-29. Se s. 589-92.
20. Hovedkilden til belysning af Collins teatervirksomhed er stadig bind IV og V af Th. Overskous værk: »Den danske skueplads, 1862-64 IV s. 664-884 og V s. 1-40. Se desuden Robert Neiiendams talrige skuespillerbiografier i Dansk biografisk leksikon, 2. udgave.
21. Når der her og senere henvises til H. C. Andersens levnedsskildring drejer det sig om H. Topsøe-Jensens udgave i 2 bind, der udkom i 1974. Se I, s. 54. I det følgende cit. Mit livs eventyr.
22. Mit livs eventyr I, s. 73. Se også Collin XVI-XVII.
23. Mit livs eventyr I, s. 77.

24. Fonden II, s. 359f. Se også III, s. 67f.
25. Breve fra Andersen til Jonas Collin. Se Collin, f.eks. s. 1, 4-5 og 14-15 »Kjære Velgjører«.
26. Fonden II, s. 359f. og 579f.
27. Der henvises til artiklen i Biografisk leksikon, skrevet af Erik Aschengreen (Robert Neiiendam) 1980 s. 165-70.
28. Overskou V s. 40f.
29. Hovedværket til belysning af oprettelsen af Thorvaldsens Museum er fortsat det i 1892 udgivne værk Chr. Bruun og L. P. Fenger: Thorvaldsens museums historie, fortalt ved hjælp af hidtil ikke udgivne aktstykker og breve. I det følgende cit.: Bruun og Fenger. Se også Collin s. 578-87.
30. Collin s. 578ff.
31. Collin s. 582.
32. Bruun og Fenger s. 17ff. Der findes flere beretninger om Thorvaldsens hjemkomst og de følgende festligheder. Se f.eks. H. C. Andersens levende redegørelse, trykt i Gyldendals bibliotek bd. 42, 1965 s. 208ff. Se også J. M. Thieles beretning s. 202-213 i samme publikation.
33. Bruun og Fenger s. 20ff.
34. Bruun og Fenger s. 21.
35. Der henvises i alm. til Collin s. 551-69.
36. Se note 5.
37. H. L. Bisgaard: Sparekassen for København og omegn 1820-1920, 1920. Om den nedenfor skildrede uenighed mellem Bech og Collin vedrørende direktionens sammensætning se specielt s. 52-62. Jfr. også s. 99.
38. Margit Mogensen: Eventyrets Tid. Danmarks deltagelse i verdensudstillingerne 1851-1900. 1993.
39. I Rigsarkivet opbevares Collins privatarkiv (nr. 5301) omfattende to pakker. Foruden medtagne breve fra forskellige indeholder det også korrespondancesager vedr. en del af de omtalte hverv, Collin gav sig i kast med. Se iøvrigt ovenstående note 35.

Det Collinske hus ved tronskiftet og årene derefter. Side 108-112

1. De bevarede brandforsikringer tilbage til 1752 findes i det sjællandske landsarkivs samling af københavnske brandforsikringer under betegnelsen Skt. Annæ Øster kvarter nr. 155.
2. Collin s. 602-03.
3. Mit livs eventyr I s. 327.
4. Holmens sogns kirkebog (Døde kvinder 1845 nr. 11). Som dødsårsag anføres »Encephalitis« (hjernebetændelse).
5. Collin s. 603.

Første deputeret i Finansdeputationen. Side 113-133

1. Dagbøger IV, 1 s. 14-15.
2. Dagbøger IV, i s. 25 I Arkiv pk. nr. 58 findes et reskript til Moltke, dateret 10. december 1839, om at udbetale Collin 1.000 rbd. som vederlag for 1839 og 1840.
3. Collin s. 599.
4. Dagbøger IV, 2 s. 432 og 462.
5. Trap II, 2, 1960 s. 705-07.
6. Kringelbach 1899 s. 72.
7. Se f.eks. betænkning dateret oktober 1840 til Moltke om Rentekammerets fremtidige organisation. Betænkningen omfatter 11 foliosider.
8. Dagbøger IV, 1, s. 22 og 35.
9. Kollegialtidende 1840 s. 38-43. Se også Kringelbach 1889 s. 233 og 378.
10. De 5 forordninger om statens regnskabsvæsen er offentliggjort i Kollegialtidende 1840 s. 849-1135. Den almindelige forordning s. 852-977. Se endvidere: Hans Jensen II s. 129-32 og Poul Olsen s. 417 og 427-29.
11. Kollegialtidende 1841 s. 19-21.
12. Kringelbach 1889 s. 178 og 228.
13. Moltkes forestilling herom, dateret 30. december 1842 (res. 31. december) findes i Arkiv pk. nr. 59.
14. Kollegialtidende 1842 s. 215.
15. Kollegialtidende 1841 s. 449-69.
16. Kollegialtidende 1841 s. 470-72.
17. Arkiv pk. nr. 88-124.

18. Albert Olsen: Studier over den danske finanslov, 1930 s. 14.
19. Se registrene til Kollegialtidende 1841-48 under stikordet: Finanser.
20. Collin s. 598.
21. Kringelbach 1899 s. 84-85.
22. Se de offentliggjorte budgetter i Kollegialtidende.
23. Kringelbach 1899 s. 84.
24. Collin s. 872 noten.
25. Venligst meddelt af ordenshistorigrafen. Arkivar Nils Bartholdy har skildret våbentegningen.

Virksomhed udenfor den centrale finansforvaltning 1840-55. Side 134-145

1. Collinsk erindringsværk indeholder så godt som ingen oplysninger om hans virksomhed for Landhusholdningsselskabet efter 1840. Der henvises derfor til det s. 141 i note 1 omtalte arbejde af H. Hertel.
2. Om Næsgaard landbrugsskole i Fangels tid, se Fr. Skrubbeltrangs afhandling i »Det Classenske fideicommis gennem 150 år«, 1842 s. 547ff.
3. Se det i note 2 citerede værk s. 540.
4. Kringelbach 1899 s. 93-94.
5. Den efterfølgende redegørelse bygger først og fremmest på Overskou V, 1864 s. 505-850. Se også Collin s. 588-89.
6. Overskou V, s. 719.
7. Overskou V, s. 642-43. Thorvaldsen kom direkte til teatret fra en middag hos baronesse Trampe i Kronprinsessegade. Se: Danske levnedsbøger I, 1965 s. 245.
8. Overskou V, s. 849-50.
9. Collin s. 594-95.
10. Collin s. 586 noten.
11. Dansk biografisk leksikon (J. Sonne).

1848 – det sidste år som embedsmand. Side 146-150

1. Dagbøger IV. 2. 1844-48 s. 781-82
2. Det åbne brev af 20. jan. 1848 er trykt i Kollegialtidende 1848 s. 73
3. Forhandlingerne i Gehejmestatsrådet 24-28. jan. 1848 er offentliggjort i den af Statsministeriet publicerede udgave ved Harald Jørgensen med

- følgende titel: Statsrådets Forhandlinger 24. jan. 1848-15. nov. 1848, 1958 s. 3-25
4. Forfatningsreskript af 28. jan. 1848 er trykt i Kollegialtidende 1848 s. 89-92.
 5. Statsrådets Forhandlinger 1848 s. 116
 6. Departementstidende 1848 s. 785-87
 7. Departementstidende 1848 s. 865-94
 8. Departementstidende 1848 s. 848-60
 9. Collin s. 573
 10. Collin s. 573

Årene som pensionist. Side 151-160

1. Om nedlæggelsen af hvervet som præsident, se Collin s. 576-77. Medaljen er afbildet hos Hertel s. 211
2. Gengivet Collin s. 600. Et trykt eksemplar af sangen findes blandt Collins breve til Johanne Luise Heiberg i hendes brevsamling i Rigsarkivet.
3. Notatet lyder: »To viser til faderen Collin. Middagen hos Gottlieb var mig ubehagelig, vilde og ilde.« H. C. Andersens Almanakker 1833-73, 1990 s. 242.
4. Det astronomiske Observatorium, som hørte under Universitetet og lå med adgang fra Øster Voldgade, blev opført i årene 1859-61 efter tegninger af arkitekt Chr. Hansen. Trap II, 1959 s. 262 ff.
5. Collin s. 595-97
6. Samtlige breve fra Collin til fru Heiberg findes i privatarkiv nr. 5591 i Rigsarkivet (Johanne Luise Heiberg) A.1.3
7. – se note 17
8. Collin s. 604-05

Personregister

ved bibliotekar Marianne Olesen

Bogens hovedperson Jonas Collin (1776-1861) er ikke medtaget i registret

- Abildgaard, P. C. (1740-1801) forstander for Veterinærskolen 78
Adler, J. G. (1784-1852) kabinetssekretær 117, 138
Alberg, Peter (1771-1831) medlem af Statsgældsdirektionen 43, 105
Algreen-Ussing, Tage (1797-1872) politiker 53
Andersen, Anne Marie (1775-1833) H. C. Andersens mor 87
Andersen, H. C. (1802-75) forfatter 11f., 32, 34f., 87ff., 93, 111f., 138, 153f.,
155, 157, 164f.
Andersen, Hans (1782-1816) friskomager, H. C. Andersens fader 87
Bagge, Povl (1902-91) professor 8
Baltzsen, Niels (ca. 1623-59) sognepræst til Astrup og Starup 9
Bang, Jens (1786-1862) skovrider, Alheden 76
Bang, P. G. (1797-1861) politiker 79, 147
Bartholdy, Nils G. (1941 -) arkivar 131
Bech, Herman (1789-1842) deputeret i Generaltoldkammeret 59, 103ff.,
126
Bendz, H. C. B. (1806-82) anatom, lærer på Veterinærskolen 78, 131
Bentzen, Niels, landsbysmed 71
Bergsøe, A. F. (1806-54) statistiker 126, 129
Bernstorff, J. H. E. (1712-72) udenrigsminister 68, 114, 116
Bindesbøll, Jens (1756-1830) sognepræst, Ledøje 31, 63
Bindesbøll, Karen Johanne f. Schade, gift med Jens Bindesbøll, Ledøje 31
Bindesbøll, Michael Gottlieb (1800-56) arkitekt 31, 100f., 142ff.
Birch, Chr. (1760-1829) deputeret 19, 25, 38, 40, 42, 62
Birckner, M. G. (1775-99) præst, Korsør 13, 30, 31
Blicher, Steen Steensen (1782-1848) præst, digter 77
Bolten, Herman, bogholder, Ladegården 10
Bolten, Martha (død 1800) Jonas Collins moster 10, 13
Boye, C. J. (1791-1853) præst, digter 31
Boye, Henriette f. Birckner (1798-1811) gift med rektor M. A. Boye,
Kristianssand 31
Boye, Henriette, Jonas Collins barnebarn 111

Boye, M. A. rektor, Kristianssand 31
 Boye, Marie Adolfine f. Birckner (1796-1880) gift med pastor J. C. Boye 31
 Bruun, Chr. W. (1831-1906) bibliotekar, historiker 145
 Bugge, Thomas (1740-1815) professor i astronomi 14, 20
 Bøtcher, Ludv. (1793-1874) digter 95, 96
 Callisen, Henrik (1740-1824) læge 108
 Callisen, Marie Amalie f. Walker (1756-1837) gift med lægen Henrik Callisen 108
 Charlotte Frederikke (1784-1840) prinsesse, gift med Chr. VIII 94
 Christian Frederik se Christian VIII
 Christian IV (1577-1648) dansk konge 10
 Christian V (1646-1699) dansk konge 33
 Christian VII (1749-1808) dansk konge 66
 Christian VIII (1786-1848) dansk konge 7, 47, 57, 66, 94f., 107, 111, 113ff., 122, 124, 129, 131, 134, 137f., 140, 146f.
 Classen, P. H. (1804-86) direktør for det Classenske Fideicommis 135
 Clausen, H. N. (1793-1877) teologisk professor 97, 145
 Colbjørnsen, Chr. (1749-1814) generalprokurør 68
 Collett, Peter (1767-1823) dommer 30
 Collin, Alfred Theodor (1849-1922) fotograf 35
 Collin, Augusta f. Petzholt (1801-65) gift med Gottlieb Collin 34, 108
 Collin, Augusta Magdalena f. Hansen (1841-94) gift med Edgar Collin 34
 Collin, Edgar (1836-1906) teaterhistoriker, journalist 34
 Collin, Edvard (1808-86) departementschef 10, 31, 34, 36, 41, 64, 82, 91, 108, 112, 114, 120, 126, 129, 145, 154f., 157, 159, 164
 Collin, Gottlieb Birckner (1806-85) kammerassessor 34, 108, 153f.
 Collin, Henriette Christine f. Hornemann (1772-1845) gift med Jonas Collin 30f., 35f., 111f., 160
 Collin, Henriette Oline f. Thyberg (1813-94) gift med Edvard Collin 34, 108
 Collin, Ingeborg f. Bolten (1735-1817) Jonas Collins mor 9ff.
 Collin, Jonas Baltzersen (1705-70) lotteriinspektør 9ff.
 Collin, Jonas Sigismund (1840-1905) zoolog 34, 157
 Collin, Maren Nielsdatter f. Schade, gift med Johan Baltzersen Collin 9, 12
 Collin, Niels (1736-97) kgl. lotteriinspektør, Jonas Collins fader 9f., 12f.
 Collin, Theodor (1815-) teaterlæge 35, 108, 111, 154
 Dahlén, Carl (1770-1851) danselærer 88, 91
 Dalgas, Carl (1787-1870) landøkonomisk forfatter 72, 76f

Danielsson, Thorder Torstein, islandsk havebrugsstuderende 73
 Dankwart, Frederik Christian (1782-1856) direktør i udenrigsministeriet 112
 Danneskiold-Samsøe, Otto Sophus (1804-94) generalpostdirektør 136
 Drewsen, Adolph Ludvig (1803-85) justitiarius 33f., 64, 69, 103, 108, 111, 154f., 157
 Drewsen, Christian (1799-1896) papirfabrikant, Strandmøllen 33
 Drewsen, Ingeborg Nicoline f. Collin (1804-77) 33f., 69, 108, 111, 154f., 157
 Drewsen, J. Christian (1777-1851) industridrivende, politiker 53, 68f., 70
 Eigtved, Nikolaj (1701-54) arkitekt 67, 110
 Erslev, Poul, lærer, Jægersborg 72
 Esmarck, Lauritz (1765-1842) embedsmand 34, 80
 Essen, Michael von (1735-1831) embedsmand 15, 17, 38
 Fangel, N. C. (1809-97) forstander for Næsgaard landbrugsskole 135
 Fenger, C. E. (1814-84) læge 128
 Fenger, L. P. (1833-1905) arkitekt 145
 Ferdinand (1792-1863) arveprins 66
 Ferslew, J. V. (død 1863) landøkonom 73
 Flor, Christian (1792-1875) professor, Kiel 50
 Fog, Lodolph Frederik (1778-1853) medlem af Statsgældsdirektionen 51
 Francke, Carl Philip (1805-70) deputeret i Generaltoldkammeret 126
 Frederik (1753-1805) arveprins 95
 Frederik V (1723-66) dansk konge 28, 67
 Frederik VI (1768-1839) dansk konge 7f., 19, 22f., 25, 27f., 40, 43ff., 48, 51, 54f., 57, 59, 61ff., 68f., 74, 76ff., 82ff., 87ff., 94, 97ff., 102, 105ff., 113f., 116, 131, 147
 Frederik VII (1808-63) dansk konge 7, 67, 87, 134, 143, 146ff.
 Frederik, kronprins se Fr. VI
 Frederik, prins se Fr. VII
 Freund, Hermann Ernst (1786-1840) billedhugger 99, 102
 Frydensberg, Rasmus (1778-1840) amtsforvalter, Amager 76
 Gamst, Henrik (1788-1861) kunstsmed 106
 Garlieb, Gotfred P. J. G. (1787-1870) deputeret i Generaltoldkammeret 126
 Gertner, J. V. (1818-71) kunstmaler 115
 Grandjean, Christian Frederik (1811-1877) konditor 12
 Grøger, F. C. (1766-1838) kunstmaler 39
 Graah, Peder Hersleb (1750-1830) højesteretsassessor 68
 Gutfeld, Frederik Carl (1761-1823) præst 30, 89
 Gyllembourg, C. F. G. (1767-1815) svensk greve 72

Gyllembourg, Thomasine (1773-1856) forfatterinde 72, 92
 Hald, J. C. (1798-1868) sekretær i Landhusholdningsselskabet 69, 72
 Hald, Peder (1763-1828) kgl. vinkyper 69
 Halms, Friedrich, synonym for den tyske forfatter Münch Belling-
 hausen 140
 Hanne se Heiberg, Johanne Luise
 Hansen, C. F. (1756-1845) arkitekt 94, 99, 143
 Hansen, Constantin (1804-80) maler 101, 105, 143ff., 150
 Hansen, Georg F, fotograf 156
 Hansen, H. P. (1799-1861) viceformand for Borgerrepræsentationen 142
 Harsdorff, C. F. (1735-99) arkitekt 81
 Hasle, T., proprietær 77
 Haxthausen, Fred. Jul. (1772-1834) embedsmand 78
 Heiberg, Johan Ludvig (1791-1860) digter 84ff., 91ff., 138, 140f., 157ff.
 Heiberg, Johanne Luise f. Pätges (1812-90) skuespillerinde 85, 91 ff, 93,
 138, 140f., 157ff.
 Hetsch, G. F. (1788-1854) arkitekt 97
 Hjorth, F. C. (1782-1865) nålemagermester 106
 Hofman-Bang, N. E. (1803-86) stamhusbesidder 135f.
 Holbøl, Carl, Godthåb 73
 Holm, Chr. F., deputeret 120
 Holmer, Chr. August, kontorchef 117
 Holst, H. P. (1811-1853) digter 153
 Holstein, Frederik Conrad (1771-1853) teaterdirektør 81, 88, 137
 Holstein-Holsteinborg, F. A. (1784-1836) lensgreve 104
 Holten, Nic. Abraham (1775-1850) Statsgældsdirektør 43, 51
 Hornemann, Wilcken (1661-1717) købmand, Næstved 31
 Hornemann, Hans (1660) købmand, Næstved 31
 Hornemann, Jacob Utzon (1720-87) sognepræst, Ledøje 31f.
 Hornemann, Jens W. (1770-1841) professor, botanik 66, 69, 79
 Hornemann, Karen Johanne (1766-1807) gift med pastor Jens
 Bingesbøll 31
 Hornemann, Margrethe Christiansdatter f. Sadolin (1738-1810) gift med
 sognepræst J. U. Hornemann 32
 Hvidt, L. N. (1777-1856) minister 150
 Høedt, Frederik Ludvig (1820-85) skuespiller 157
 Høyen, N. L. (1798-1870) kunsthistoriker 97
 Ingemann, B. S. (1789-1862) digter 91
 Jensen, Anne Kirstine f. Jonasdatter, gift med købmand Baltzer Jensen,
 Kolding 9

Jensen, Baltzer, borger i Kolding 9
 Jensen, C. A. (1792-1870) portrætmaler 21, 49, 52
 Jessen, Peter C. (1722-1830) kabinetssekretær 22, 44 ff
 Johnsen, V. F. (1788-1879) embedsmand 19, 34, 43, 59, 69
 Jørgensen, A. D. (1840-97) historiker, rigsarkivar 8
 Jørgensen, B. S. (1815-88) docent ved den Polytekniske Lærestanstalt 136
 Jørgensen, Troels G. (1874-1970) jurist, højesteretspræsident 8
 Kall, Abraham (1743-1821) historiker, professor, filolog 14
 Kayser, C. J. G. (1811-70) læge 128
 Kjerulff, A. C. (1782-1846) overpræsident 142
 Koch, Jørgen H. (1787-1860) hofbygmester 83f., 98, 99
 Kongslev, Troels (1775-1844) embedsmand 38, 48
 Kotzebue, August (1761-1819) 87
 Krarup, H. H., landbrugsleder 136
 Krarup, N. B. C. (1802-65) landøkonom, Haraldslund 136
 Krock, Hendrik (1671-1738) kunstmaler 128
 Kuhlau, Frederik (1786-1832) komponist 87
 Lange, Chr. Vilh. (1753-1839) embedsmand 28
 Larsen, Ole, våbenmaler 133
 Lassen, Chr. Ludvig (1766-1839) kancellideputeret 63
 Lehmann, Orla (1810-70) politiker 113
 Levetzau, Joachim Godske (1782-1859) hofmarskal, teaterdirektør 137,
 140
 Liebe, regissør 138
 Lind, Berent Christoph Wilkens (1807-91) kontorchef 35, 111
 Lind, Louise, f. Collin (1813-98) gift med kontorchef B. C. W. Lind 35,
 108, 111, 157f.
 Lindegaard, Peder (1758-1832) gartner, Rosenborg 70
 Lornsen, Uwe Jens (1793-1838) embedsmand 50
 Ludvig I (1786-1868) konge af Bayern 95
 Ludvig Philip (1773-1850) fransk konge 147
 Lund, Christian, deputeret 59
 Lund, J.-H. grosserer, København 102
 Madvig, J. N. (1804-86) professor, kultusminister 141
 Magnani, Anna Maria (1772-1846) mor til Bertel Thorvaldsens børn 94
 Malling, Ove (1747-1829) geheimestatsminister 24
 Mandix, Jacob (1758-1831) embedsmand 38, 58
 Marie Sofie Frederikke (1767-1852) dronning, gift med Fr. VI 81
 Marstrand, N. J. mekaniker 71
 Marstrand, Nic. Wilhelm (1810-73) kunstmaler 123

Martfeldt, Chr. (1728-90) nationaløkonom 66
 Meisling, Simon (1787-1856) rektor, Slagelse 89f.
 Meyer, Fritz (1806-77) hofblikkenslager 106
 Meyer, Johan Henrik (1766-1839) embedsmand 20, 38, 48
 Molbech, Chr. (1783-1857) historiker 128, 137f.
 Moltke, A. W. (1785-1864) lensgreve, premierminister 25, 28, 38, 40, 43,
 48, 50f., 54f., 114, 116ff., 148f., 164
 Moltke-Nütschau, Carl (1798-1866) 48, 120, 126, 147
 Morville, Sara, gift med bogholder Herman Bolten 10
 Mundt, J. H. (1782-1859) borgmester, København 102
 Müller, Ludvig Chr. (1806-51) historiker, præst 91
 Mynster, J. P. (1775-1854) biskop 52f., 63, 104
 Münster, Carl V. T. (1798-1841) rådmand, København 102
 Møller, Poul Martin (1794-1838) digter 85
 Møsting, J. S. (1759-1843) finansminister 7, 23ff., 28, 38ff., 62ff., 74, 90,
 105, 121, 164
 Nathanson, M. L. (1780-1868) økonomisk forfatter 128
 Neiiendam, Jonna f. Collin (1772-1838) skuespillerinde 34, 158
 Neiiendam, Robert (1880-1966) teaterhistoriker 166
 Nielsen, Anna (1803-56) skuespillerinde 85, 92
 Nyerup, Rasmus (1759-1829) bibliotekar, litteraturhistoriker 16
 Nørregaard, Laurits (1745-1804) juridisk professor 14
 Oehlschläger, Adam (1779-1850) digter 91, 114, 140
 Olesen, major 80
 Olsen, Gottsche Hans (1760-1829) notarius publicus, teaterdirektør 82,
 84, 88
 Olsen, Torkild, bogholder 43, 59, 126f.
 Omsen, Christoffer F. (1761-1829) norsk højesteretsdommer 13
 Overskou, Thomas (1798-1873) teaterhistoriker 92, 137, 140
 Ovid (43 f. Kr. - 17 e. Kr) digter 133
 Pallesen, professor 80
 Paludan, J. L. (1757-1840) præst 104
 Patzig, G. C., forvalter, Jannowitz, Oberlausitz 114
 Paulsen, Elisa, f. Thorvaldsen, (1813-) gift med oberstløjtnant Fritz
 Paulsen 94ff., 114
 Paulsen, Fritz, oberstløjtnant 94f.
 Petersen, H. P., dugvæver 72
 Petersen, Peter (1754-1826) slotsgartner, Frederiksberg 70, 74
 Plum, Frederik (1760-1834) biskop, Odense 30f.
 Povlsen, Poul Chr. E. (1795-1874) præst 135

- Printzlau, Fred. Chr. d.y., sekretariatschef ved det kgl. teater 81
 Printzlau, Fred. Chr. d.æ., sekretariatschef ved det kgl. teater 80
 Puggaard, Hans (1788-1866) grosserer, København 97
 Pätges, Johanne Luise se Heiberg, Johanne Luise
 Rafn, Emanuel (1765-1806) embedsmand 17
 Rahbek, Kamma f. Heger (1775-1829) gift med Knud Lyne Rahbek 35ff.
 Rahbek, Knud Lyne (1760-1830) forfatter 15, 35ff., 82ff., 88f.
 Rathgen, J. B. H. deputeret 126
 Reinhardt, J. C. H. (1776-1845) zoolog 79
 Reitemeier, J. F. tysk forfatter 19
 Reventlow, Chr. Ditlev (1748-1827) lensgreve, kammerpræsident 17f.,
 23ff., 28
 Reventlow, Ditlev (1712-83) finansdeputeret 28
 Rosen, C. V. L. (1788-1853) amtmand, Segeberg 126
 Rosenkilde, C. N. (1788-1861) skuespiller 92
 Rosenkrantz, Niels (1757-1824) udenrigsminister 25
 Rosenstand-Goiske, Peter (1752-1803) teaterkritiker, jurist 14, 34
 Rothe, Chr. (1770-1852) embedsmand 17
 Ryge, J. C. (1780-1842) skuespiller 84, 87
 Sadolin, Chr. Albert Olsen (1700-74) sognepræst, Viborg 32
 Sall, tømrer 32
 Sarauw, G., skovrider 77
 Schimmelmann, Ernst (1747-1831) lensgreve, finansminister 19, 21ff., 28,
 30, 90
 Schmidt, Peter Poulsen (1797-1885) forstander, Bøggildgård 103
 Schmidt-Phiseldeck, F. (1770-1832) forfatter, bankdirektør 15, 24
 Schouw, J. F. (1789-1852) professor i botanik 53, 97, 100, 142
 Schäffer, Fr. Chr. (1773-1843) borgmester, København 104
 Schönheyder, J. F. G. (1773-1850) rentekammerdirektør 22ff., 35, 43, 48,
 120
 Sibbern, Fred. Chr. (1785-1872) filosof 102
 Sibbern, N. G. (død 1850) murermester, København 142
 Siboni, Guiseppe (1780-1839) syngemester 88
 Sich, J. H., legationsråd 34
 Sinclair, John, engelsk nationaløkonom 72
 Skibsted, P. E. (1753-1812) højesteretsadvokat 68
 Sonne, Jørgen (1801-90) kunstmaler 99, 145
 Spies, J. O. F. (1780-1844) regeringspræsident, Slesvig 164
 Sponneck, Vilhelm C. E. (1815-88) rigsgreve, embedsmand 126
 Stampe, Christine (1797-1868) baronesse, Nysø 142

- Stemann, Paul Chr. (1765-1855) kancellipræsident, geheimestatsminister 146
- Stenfeldt, J. A. (1783-1858) borgmester, Helsingør 62
- Svendsen, Peder, stolemager 110
- Sørensen, konsul, Hobro 76
- Thiele, Just M. (1795-1874) forfatter 99, 114
- Thomsen, Jacob (ca. 1770-1836) nationalbankdirektør 13, 33
- Thorlarsson, Jon, islandsk havebrugsstuderende 73
- Thorsteinsson, Thorstein, islandsk havebrugsstuderende 73
- Thorvaldsen, Bertel (ca 1770-1844) billedhugger 12, 31, 93f., 114, 134, 140, 143ff., 150
- Thott, Otto (1703-85) greve, gehejimestatsminister 10
- Thyberg, Henrik, tømremester 34
- Tillisch, F. F. (1801-89) minister 136, 151
- Treschow, W. F. (1786-1869) jurist, politiker 134, 136
- Tscherning, A. F. (1795-1874) krigsminister 150
- Undsgaard, A. I. (død 1842) underbogholder 55
- Unsgaard, I. J. (1798-1872) embedsmand 69, 106, 134
- Viborg, Carl (1783-1844) forstander for Veterinærskolen 78
- Viborg, Erik (1759-1822) botaniker, forstander for Veterinærskolen 14
- Vogt, Jørgen Herman (1784-1862) embedsmand 19
- Vordran, Peter C. (1752-1822) embedsmand 38
- Wadum, Jens (1746-1804) embedsmand 15
- Wexschall, Anna se Nielsen, Anna
- Weyse, C. E. F. (1774-1842) komponist 88
- Wiehe, Michael (1820-64) skuespiller 157
- Wilhelmine (1808-91) prinsesse, gift med Fr. VII 87
- Wilkens, J. F. C. E. (1812-92) professor 72
- Winstrup, Ole Johannsen (død 1867) mekaniker 71
- Wleugel, Peter Johan (1766-1825) navigationsdirektør 20
- Wormskjold, Peter (1750-1824) embedsmand 38
- Zeuthen, Peter Chr. (1755-1823) embedsmand 68
- Ørsted, A. S. (1778-1860) generalprokurør 7f., 22f., 47, 53, 59, 63, 68f., 91, 96, 105, 117, 134, 136, 147
- Ørsted, H. C. (1777-1851) fysiker 33, 79, 91

JONAS COLLIN
1776-1861
Af Harald Jørgensen

Grafisk tilrettelægning: Poul Kristensen
Skrift: Abrams Venetian
fra Jørgen Kristensen
Trykt hos
Poul Kristensen Grafisk Virksomhed A/S

Poul Kristensens Forlag ApS
Nr.Vejenevej 8, 7400 Herning

ISBN 87-7851-148-8